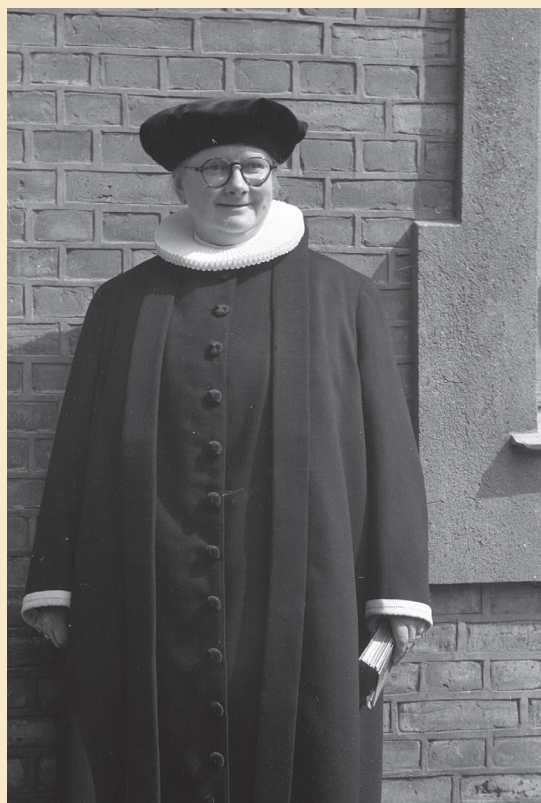

FRA EDITH TIL TINE

Kvindelige præster på Fyn gennem 75 år

Ole Hyldegaard Hansen

Med bidrag af
Inge Dalsgaard
Tine Lindhardt

FRA EDITH TIL TINE

Kvindelige præster på Fyn gennem 75 år

FRA EDITH TIL TINE

Kvindelige præster på Fyn gennem 75 år

Ole Hyldegaard Hansen

Med bidrag af
Inge Dalsgaard
Tine Lindhardt

FYENS STIFT 2023

FRA EDITH TIL TINE

Kvindelige præster på Fyn gennem 75 år

Ole Hyldegaard Hansen

Udgiver

FYENS STIFT

Forside: Edith Brenneche Petersen, Odense Stadsarkiv. Tine Lindhardt, Fyens Stiftsøvrighed

Bagside: Fra 70-årsdagen i Sankt Knuds kirke. Fotograf Lars Hagensen.

Fotos: Enkelte billeder har det ikke været muligt at finde ophavsmanden til. Skulle disse vise sig at være ophavsretligt beskyttet, vil fotografen blive honoreret efter gældende Copydan-takster.

Skrift: Garamond

Tryk: Deslers Grafisk Hus Aps, Assens

Printed in Denmark 2023

ISBN 978-87-90345-10-5

Indhold

Forord	7
Præstedrømme – kvindelige teologer og præster før 1948	10
Mellem visioner og forbehold	10
Hvad laver de kvindelige teologer, mens de ikke kan blive præster?	19
Præsterne	24
Den store dag.....	26
De første fire kvindelige præster på Fyn.....	30
Edith Brenneche Petersen	30
Baggrund	30
Hjælpepræst i Nørre Åby og Indslev	33
Kaldskapellan i Fredens kirke	39
Elisabeth Fabricius	48
Baggrund	48
Præsteårene på Tåsinge, i Dalum og Vester Skerninge, Ulbølle og Hundstrup	51
Alice Jespersen.....	57
Baggrund	57
Præst i Horsens og Odense	61
Hjertebarnet i Østen, Selskabet til støtte for Pakistans lutherske kirke.....	64
De sidste præsteår i Pårup og Veflinge.....	66
Lis Blauenfeldt.....	72
Baggrund	72
Præstepar i Berlin	77
Præstekone i Ringe.....	80
Hjælpepræst i Ringe	83
Politisk engagement	86
Enke og afsked	87
Fra særsyn til majoritet – kvindelige teologer og præster efter 1948.....	89
Teologi bliver et kvindestudie og kvindefag	89
Præstemanglen medvirker til flere kvindelige præster	92
Kvindelige præster der trækker overskrifter.....	96
Vivian Dahl.....	97
Hanne Wilian	100

Bodil Greve Schmidt.....	103
Kvindelige teologers videre karriereforløb.....	114
Kapløbet om en kvindelig biskop.....	119
Kvindelige teologer og præsters sociale udfordringer	125
Tillykke til en 75-årig. Afsluttende bemærkninger	131
Hvem kommer først: Biskoppen eller jordemoderen?	
<i>Inge Dalsgaard, Provst i Midtfyn provsti og sognepræst i Sdr. Nærå sogn</i>	135
Den første kvindelige biskop i Fyens Stift	
<i>Tine Lindhardt, biskop Fyens Stift</i>	143
Bilag: De første 75 kvindelige præster på Fyn	149
Litteratur	152
Personregister.....	155

Forord

Lad os begynde med et tankeeksperiment. Du er ung, færdig med ungdomsuddannelsen og sabbatårene. Nu skal retningslinjen for karriereforsløbet udstikkes. Du sidder og venter på, at klokken skal passere midnat, så du kan logge ind og se, om du er blevet optaget på drømmestudiet. Der er en meddelelse fra uddannelsesinstitutionen. Du er blevet optaget på din førsteprioritet. Der er bare lige det lille aber dabej, at du ikke har nogen garanti for, om du nogensinde vil kunne komme til at anvende din uddannelse i praksis på dens naturlige arbejdsplads, alene fordi du er kvinde.

I dag ville scenariet være utænkeligt. Samfundet ville ikke tillade en sådan kønsdiskrimination, men verden ser anderledes ud for snart 120 år siden, da den første kvinde bliver optaget på teologistudiet på Københavns Universitet i 1904. Præstedrømmen har med stor sandsynlighed levet i den unge teologistuderende, ligesom hos de kvindelige medstuderende der kommer til i de efterfølgende år, og som med stor ildhu kaster sig over studiet. Dette bliver bemærket både af de mandlige medstuderende, men efterhånden også af underviserne, der må vænne sig til de nye tider. En underviser ændrer konsekvent sin normale indledende formulering ved forelæsnningernes start fra ”mine herrer” til ”mine tilhørere”.

Nye tider er på vej, men endnu har kvinder ikke stemmeret til Rigsdagsvalgene. Det ændres der på i 1915 ved Grundlovsrevisionen, og det forstærker drømmen om, at det også engang vil kunne få betydning for en kvindelige teologistuderende med en præstedrøm. Men det kræver vilje at tro på, og for de fleste i de første generationer af kvindelige teologistuderende forbliver drømmen en drøm. Det er således ikke alle, der ligesom Edith Brenneche Petersen kommer til at udleve præstedrømmen som en af de første tre præster i landet og den første kvindelige præst på Fyn, 31 år efter at hun trådte ind på Københavns Universitet som teologistuderende.

For at blive præst skal man ordineres. Ordet ordinere kommer af det latinske ordinare, der betyder at ordne eller at noget skal foregå ordentligt. I forhold til

kvindelige præster rejser det i samtiden følgende spørgsmål, som alle gerne skal kunne bekræftes:

1. Er de teologisk dygtige nok?
2. Er det ifølge Bibelen i orden med Gud?
3. Kan de fysiologisk og sociologisk klare et 24/7 præsteembede?
4. Økumenisk set et nyt fænomen. Hvad siger de andre kirke-samfund og de nordiske nabokirker?
5. Er der kirkelig interesse for fuld eller begrænset adgang for kvinder til præsteembede fra befolkningen og menighedsrådene, da det ikke må blive et rent kvindefrigørelsesspørgsmål?

Første afsnit i bogen giver derfor et indblik i drøftelserne af ovenstående spørgsmål og de begivenheder, der fører frem til den helt centrale dato, onsdag den 28. april 1948, hvor Sankt Knuds kirke i Odense danner rammen om realiseringen af Edith Brenneche Petersen og to andre kvindelige teologers præstedrømme, da biskop Hans Øllgaard ordinerer dem alle tre. En verdenssensation, med filmklip og pressefotos der går verden rundt.

Andet afsnit følger biografisk de første fire kvindelige præster på Fyn: Edith Brenneche Petersen, Elisabeth Fabricius, Alice Jespersen og Lis Blauenfeldt. Hvad er deres baggrund, hvad påvirkede deres præstedrømme, og hvordan forløber deres præstegerning?

Tredje afsnit skildrer de efterfølgende generationer af kvindelige præster. Søndag den 4. november 2012, Allehelgensdag, danner Sankt Knuds kirke igen rammen, da Tine Lindhardt bliver bispeviet, en ny milepæl i fortællingen om de kvindelige præster på Fyn igennem 75 år.

Efter de afsluttende bemærkninger samt bidrag fra provst Inge Dalsgaard og biskop Tine Lindhardt ses en samlet oversigt over de første 75 kvinder, der har varetaget præstegerning på Fyn i en kortere eller længere periode.

I dag er der stort set ingen der længere bruger udtrykket en kvindelig præst, kvindelig læge eller en kvindelig advokat.

En præst er en præst, sådan har det altid været, og mange er i dag på fornavn med deres præst, for nu handler det mere om personlige relationer og om tillid, end om præsten er en (embeds-)kvinde eller en (embeds-)mand.

Men som vi vil se, så skulle tiden modnes til indsættelsen af de første kvindelige præster, provster og biskopper.

Tak til alle, personer som institutioner, der beredvilligt har bidraget med mundtlige og skriftlige informationer samt billedmateriale til festskriftet. Tak til provst Inge Dalsgaard og biskop Tine Lindhardt for værdifulde bidrag. Tak til Fyens Stifts presse-og kommunikationsmedarbejder Marianne Hyrlov for god sparring. Tak til Bent Arendt, Karen Blauenfeldt, Lars Hagensen, Egon Lausen, Peter Lind, Lindhardt-familien, Anne-Sofie Aastrup og Christian Munch, Henrik Wigh-Poulsen og Malene Rask Aastrup. Tak til Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, Asperup Roerslev Lokalhistoriske Arkiv, Assens Lokalarkiv, Dalum-Hjallese Lokalarkiv, Fyens Stiftsøvrighed, Fredens kirkes præsteportrætsamling (Odense), Helsingør Stiftsøvrighed, Historisk Arkiv for Haderslev Kommune, Indre Missions Hus Fredericia, Lokalhistorisk Arkiv for Fredericia og Omegn, Lokalhistorisk Arkiv i Herning, Lokalhistorisk Samling Albertslund. Lolland-Falsters Stiftsøvrighed, Maribo Lokalhistoriske Arkiv, Nordby Sognearkiv, Nr. Lyndelse Sogns Lokalhistoriske Arkiv, Odense Stadsarkiv, Ringsted Arkiv, Roskilde Lokalhistoriske Arkiv, Teologi Københavns Universitet, Valby Lokalhistorisk Selskab og Arkiv, Vejlbj-Risskov Lokalhistoriske Arkiv, Vor Frue Kirkes præsteportrætsamling (Odense), Aarhus Universitet og Aarhus Stiftsøvrighed.

En stor tak til Fyens Stiftsråd, Assens Provsti, Bogense Provsti, Faaborg Provsti, Hjallese Provsti, Kerteminde-Nyborg Provsti, Langeland-Ærø Provsti, Middelfart Provsti, Midtfyn Provsti, Odense Sankt Knuds Provsti og Svendborg Provsti for økonomiske bidrag. Og også stor tak til Marianne for gennemlæsning.

Assens 2023. Ole Hyldegaard Hansen

Præstedrømme – kvindelige teologer og præster før 1948

Mellem visioner og forbehold

... det er min Mening, at naar dette Lovforslag er blevet til Lov, skulle Kvinder have lige Adgang med Mænd til at blive baade Præster, Provster og Biskopper.¹

Ambitionsniveauet er ikke til at tage fejl af hos den radikale statsminister *Christian Th. Zahle* (1866-1946), da lovforslaget om ”kvinders adgang til tjenestestillinger og hverv [militære undtagne]” fremsættes i Folketinget i januar 1919 som en naturlig videreudvikling af den grundlovssikrede ligestilling fra 1915 om at gøre Danmark til et foregangsland også på dette felt.

Men ét er politisk vision, noget andet realiteternes verden. I 1919 er der kun én eneste kvindelig teolog i Danmark, den 26-årige *Rigmor Larsen* (1892-1979) med embedseksamen fra juni 1916 der arbejder som lærer ved Københavns Kommune. Alligevel må statsministerens ord afføde en spirende optimisme i den lille udsøgte skare af kvindelige teologistuderende.

Christian Th. Zahle, radikal statsminister med store visioner.
Foto: Ringsted arkiv

Der lyder anerkendelse for de kvindelige teologers faglige seriøsitet med studierne på universitetet, og – for de fleste – derudover et stort engagement i kirkeligt

¹ Rigsdagstidende 1918-19 Forhandlinger (Folketinget 20.01. 1919) spalte (herefter sp.) 2942.

børne- og ungdomsarbejde samt kristeligt-socialt arbejde sideløbende med studierne i bl.a. Solbjerg sogn, hvor præsten *Hans Koch* (1867-1949) samler unge teologistuderende, bl.a. *Edith Brenneche Petersen* (1896-1973) og *Ruth Vermehren* (1894-1983) til studiekredsarbejde. Men på trods af det, så ønsker menighederne fortsat mænd som præster.

For Sjællands biskop *Harald Ostenfeld* (1864-1934) er dette det helt afgørende forbehold, da han og to andre bispekolleger principielt ikke har noget at indvende mod kvindelige teologer som præster, hvis en menighed ønsker én. Men samtidig er de af opfattelse, at stærke bibelske og især fælleskirkelige, men også fysio- og sociologiske forbehold viser, at tiden endnu ikke er moden.

Lad os begynde med det mest kuriøse forbehold og et øjeblik dvæle ved kvindens sociale status og fysiologis uforenelighed med en præstegerning, som i 1919 optager både Københavns Universitets rektor og flere bisper.

Fyens daværende biskop, den centrumskirkelige *Lauritz Nicolai Balslev* (1845-1923) ønsker ikke kvindelige præster, men skulle det ”mod formodning” en dag blive muligt i Danmark, da bør det under hensyntagen til de bibelske udsagn, kun omfatte ugifte kvinder, så en kvinde, der ønsker at gifte sig, må nedlægge sit embede. Med nutidsbriller appellerer biskoppens udtalelse til smilebåndet, men som vi vil se senere, bliver spørgsmålet fra tid til anden bragt op igen.

Lauritz Nicolai Balslev, Fyens biskop 1901-1921, er bekymret for kvindelige præsters arbejdssevne.
Foto: Odense Stadsarkiv

Viborgbispen *Alfred Sveistrup Poulsen* (1854-1921) er enig med sin fynske kollega og taler seriøst om ”kvindeligt Præstecølibat”, men er samtidig langt tydeligere i sin modstand mod kvindelige præster og omtaler den kvindelige fysiologi med menstruationscyklus, den ”normale Natur”, og deraf jævnlige humørsvingninger. For ham hersker der ingen tvivl om, at kvinden er skabt til at være kone og mor, ikke præst, en uforenelighed han gerne udpensler:

Her er det nok at minde om, hvad almindelig Sømmelighedsfølelse og selv minimal æstetisk Sands tilsiger, at man ikke kan have en vordende Moder i Præstedragt til at udføre Altertjeneste og at staa ved Døbefonten. Tillige vilde det være inhumant i utilladelig Grad at paalægge hende, hvad paa den anden Side ikke kan dispenseres fra, at være til Tjeneste for Præsteembedets mangfoldige Funktioner udadtil igennem det lange Tidsrum, hvor det er hendes Pligt som Kvinde at skaane sig baaede for det ventede Barns og for sin egen Skæld.

Som nævnt har rektor på Københavns Universitet, professor *Frederik Torm* (1870-1953), også sine betænkeligheder ved tanken om kvindelige præster. En gift kvinde med familie vil have vanskeligere ved øjeblikkeligt at komme, når embedet kræver det, mens den unge ugifte kvinde af ”let gennemskuelige Grunde” (for professoren) ikke kan være sjælesørger for Mænd.²

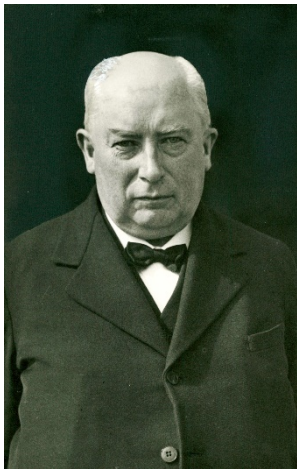
De kvindelige teologistuderende, hvad enten de stærkt nærmer sig embedseksamen eller næsten lige er begyndt, har således svære odds imod sig ift. præstedrømmen. Paulus’ ord om kvinders tien i forsamlinger, hensynet til nordiske nabokirker samt deres natur og civilstand.

Mens de fysiologiske indvendinger imod kvindelige præster med tiden træder i baggrunden, fastholder bisperne, at det er et kirkeligt og et teologisk spørgsmål, og derfor aldrig må blive blot et ligestillings- og frigørelsesspørgsmål, som er Dansk Kvindesamfunds dagsorden.

² Rigsdagstidende 1918-19, Tillæg B., sp. 2091-94 [Ludwigs], sp. 2093-94 [Schiøler], sp. 2095-98 [Wegener], sp. 2097-2108 [Poulsen], sp. 2107-8 [Balslev], sp. 2107-10 [Ostenfeld], sp. 2109-10 [Koch]. Rigsdagstidende (Folketinget) 1918-19, sp. 4929-32. Biskop Balslev mener at udsagnet om kvinder, der skal tie i forsamlinger, i den konkrete kontekst er møntet på gifte kvinder, mens argumentet for at være ugift ifølge biskoppen kan udledes af 1. Timoteus 2,12. Lis Jacobsen (red): Kvindelige akademikere 1875-1925, s. 102ff.

Trods en politisk milepæl med lov om adgang for kvinder til de fleste offentlige stillinger i 1921 er udelukkelsen fra præsteembedet fortsat en torn i øjet på Dansk Kvindesamfund. I 1924 henvender de sig derfor sammen med de nu seks kvindelige teologiske kandidater og flere teologistuderende, der nu tæller både Edith Brenneche Petersen og *Lis Blauenfeldt* (1905-2004), til den socialdemokratiske kirkeminister og teolog *Niels Petersen Lorentsen Dahl* (1869-1936) for at få genoptaget lovforslaget om kvinders adgang til præstegerningen, eller som et mindstemål en kvindelig præst ansat til betjening af kvindelige fanger i straffeanstalten på Christianshavn.

Kirkeministeren benytter lejligheden til at inddrage landets menighedsråd i spørgsmålet. Mens der fortsat er massiv modstand imod kvindelige præster i almindelighed, er modstanden knap så udtalt ift. kvindelige præster ansat til betjening af specifikke kvindeinstitutioner. Således er 721 af menighedsrådsmedlemmerne på Fyn positive stemte, mens 756 er afvisende.

Valdemar Ammundsen, den første positive biskop over for kvindelige præster.

Foto: Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig

Også bisperne høres igen, hvor svaret fra Haderslevs biskop *Valdemar Ammundsen* (1875-1936) skiller sig ud. Skønt økumenisk og optaget af fællesskabet med andre kirkesamfund er ligestilling ift. race, nationalitet, social status og køn en så fundamental grundtanke (han henviser til Gal. 3,28) hos biskoppen, at kirkelig udvikling i ydre ordening bør ske i dynamisk samspil mellem principper og virkeligheden. For Ammundsen er spørgsmålet om kvindelige præster mere et

praktisk end et principielt spørgsmål, og han anbefaler derfor lovhjemmel til ansættelse af en kvindelig teolog som fængselspræst ved kvindefængslet på Christianshavn, ja faktisk er han klar til at gå skridtet fuldt ud:

Jeg lægger mindre Vægt paa, om dette sker i Form af en Løjlighedslov eller ved at der aabnes en almindelig Adgang for Kvinder til at blive Præster. Thi i dette sidste Tilfælde tror jeg, at Menighederne selv vil give den fornødne praktiske Begrænsning. For at Sagen kunde gennemføres paa en god Maade og for at mindske Uviljen hos den Del af Menigheden, der ikke er forberedt til at tage et saadant Skridt, vil det vist nok være ønskeligt, om Biskopperne stilles frit med Hensyn til Ordination af Kvinder og derved ogsaa faar Ansvaret fuldt ud, naar de er villige til at foretage den.³

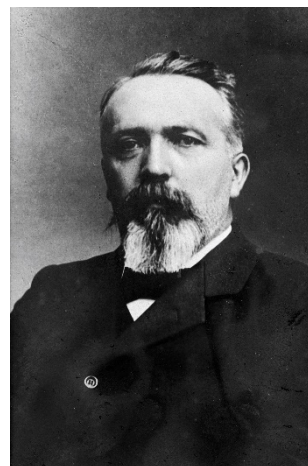
Et andet væsentligt aspekt i Ammundsens positive syn på kvindelige præster kan være hans personlige kendskab til de kvindelige teologistuderendes høje faglighed som tidligere universitetsprofessor i kirkehistorie, inden han skiftede til bispestolen i Haderslev.

Der er stadig langt mellem de kvindelige teologistuderende i 1940'erne. Ved forelæsningen ses en enkelt som nummer to fra vinduet i første række, muligvis Elisabeth Fabricius.
Foto: Teologi Københavns Universitet

³ Rigsdagstidende 1924-25, Tillæg A, sp. 5055f., 5077-80.

Fyens nyligt tiltrådte grundtvigske biskop *Anders Jensen Rud* (1868-1945) er heller ikke principielt modstander af kvindelige præster. Selv om ingen menighedsråd viser aktuel interesse, anerkender han også de mange kirkelige opgaver, som kvinder er involveret i, og vil derfor heller ikke afvise, at ”just denne eller hin særlig udrustede Kvinde maatte blive Præst en Dag melde sig”. Mht. ordination er han dog aktuelt ikke selv klar til at gå lige så langt som Ammundsen, men måske kan en kvinde allerede nu undtagelsesvis få en opgave i eller uden for en kvindeinstitution ”nær op ad den ordineredes Tjeneste ved Alter og offentlig Guds-tjeneste, at Springet bliver mindre over Hindringerne, end det nu er.” Men skulle en anden ”Biskop finde, at han staar overfor en saadan Undtagelse, og derfor er villig til at ordinere hende, mener jeg, at der ikke principielt kan gives absolut afvisende Grunde derimod.” På baggrund af den massive kirkelige modstand lader kirkeministeren imidlertid forslaget falde.⁴

Fyns biskop 1923-1938 Anders Jensen Rud forventer kvindelige præster i fremtiden. Foto: Odense Stadsarkiv

I 1928 bliver der nedsat en kirkekommission og for at give den arbejdsro, så bliver kirkelig lovgivning stort set sat i bero indtil 1939.

I den mellemliggende tid er både Edith Brenneche Petersen og Ruth Vermehren begge blevet teologiske kandidater, og Vermehren nu medhjælper hos fængselspræsten i Vestre Fængsels kvindeafdeling. Den manglende ordination begrænser

⁴ Rigsdagstidende 1924-25, Tillæg A, sp. 5063f og 5083f. I Lolland-Falster og Aarhus stifter er der flertal for kvindelige præster ved kvindeinstitutioner.

imidlertid hendes daglige arbejde blandt de indsatte. Bisperne overvejer derfor alvorligt, hvordan de kan komme hende i møde uden ordination og når i 1944 frem til, at Vermehren undtagelsesvis vil kunne uddele nadver blandt de kvindelige indsatte ved casus necessitatis.

I modsætning til 25 år tidligere skyldes bispernes reservationer ikke længere bibelske forhold, men primært bekymringer for den folkekirkelige enhed og det økumeniske samarbejde.⁵

Hverken Vermehren selv, gamle studiekammerater som *Bodil Koch* (1903-1972), Edith Brenneche Petersen eller teologistuderende som *Johanne Andersen* (1913-1999) betragter bispernes afgørelse som acceptabel. De går derfor i december 1944 i brechen for ordination af Vermehren med en ny henvendelse til bisperne og de støttes af en række grundtvigske præster, professorer og universitetsfolk.

Når modstanden mod ordination i kvindernes optik alene hviler på kirkelig vane-tænkning, beder de indtrængende bisperne om at imødekomme Ruth Vermehrens ordinationsønske til gavn og glæde for kirken, mens afslag i mange kirkelige kredse vil føles "uforstaaeligt og pinligt". I samme ombæring ønskes der også klarhed over, om nogle af bisperne vil ordinere, hvis der gives lovhjemmel til det?⁶

I sit svar fastholder bisperne, at Vermehren kan uddele nadver ligesom øvrige lægfolk i et nødstilfælde, men de vil i øvrigt ikke foretage sig videre uden lovhjemmel.⁷

I 1938 er der bispevalg på Fyn, hvor biskop Rud afløses af provst *Hans Øllgaard* (1888-1979), der ganske overraskende for mange vinder bispevalget. Ved sin indtræden i bispekollegiet indtager han samme holdning til spørgsmålet om

⁵ Øllgaards privatarkiv, Rigsarkivet 8052. Bispemøde 04.-05.01.1939 i (Kbh.), Punkt. 8. Bisperne viger tilbage for ordination af Vermehren, da hun så vil være ansøgningsberettiget til almindelige sognepræstestillinger. Bispemøde i Roskilde 29.01.1941, Punkt 5. Østifternes bispemøde i Roskilde 18.01.1944.

⁶ Øllgaards privatarkiv, Rigsarkivet 8052. Henvendelse 18.12.1944. Blandt anbefalerne ses bl.a. Thorvald Balslev (Vartov), Georg Bartholdy (Eliaskirken), Oscar Geismar (Slotskirken), Frederik Schrøder (Holbæk), Kaj Thanning (Asperup), Niels Jørgen Rald (Solbjerg, Fr.berg), Gudmund Schiøler (Tølløse), professorerne Aage Bentzen, Holger Mosbech, Flemming Hvidberg, Hal Koch og P.G. Lindhardt samt stiftsprovst Hans Dreie (Nykøbing F.).

⁷ Øllgaards privatarkiv, Rigsarkivet 8052. Bispemøde i Kbh. 10-11.01.1946, punkt. 5.

kvindelige præster som sin forgænger. Han ønsker dem ikke, men har samtidig svært ved at finde kristelige argumenter imod, hvilket han siden uddyber i en skrivelse til Kirkeministeriet den 2. oktober 1946 i forbindelse med Lovforslaget om adgang til præsteembeder i folkekirken, hvor han nu har rykket sig i spørgsmålet siden tiltrædelsen:

... mit principielle Synspunkt [er], at jeg ikke ser nogen afgørende Hindring for Ordination af Kvinder, og at jeg, naar Forholdene synes mig at tale derfor, og Loven tillader det, ikke tænker at ville modsætte mig at udføre Ordination, naar en Menighed i Eyens Stift ønsker en kvindelig, theologisk Kandidat til Præst. Som Betingelse for at ordinere saadanne, som skal gøre Tjeneste i andre Stifter, maa som hidtil kræves skriftlig Tilladelse fra det paagældende Stifts Biskop.

Årsagen til at Øllgaard nu stiller sig positiv over for en eventuel kommende ordination er, at præstens køn for ham at se er underordnet, så længe evangeliet forkyndes ret og sakramenterne forvaltes efter Jesu Kristi indstiftelse. Øllgaard anerkender, at spørgsmålet om kvindelige præster oprindeligt er rejst som et politisk ligestillingsspørgsmål, men efterhånden har vundet kirkeligt indpas med tanke og sans for nye facetter. Øllgaard udtaler:

Naar man nu ønsker Kvinder som Præster, er det ikke for at de skal efterligne Mændene, man netop fordi man maa mene, at nogle Kvinder, netop som Kvinder, har Evner, der paa deres Vis gør dem velskikkede til at øve en Præstegerning, saa de i Kraft af deres Modtagelighed og intuitive Evne vil kunne blive Aandens Redskaber og maaske derved tilføre vort Kirkeliv noget, som det nu savner.⁸

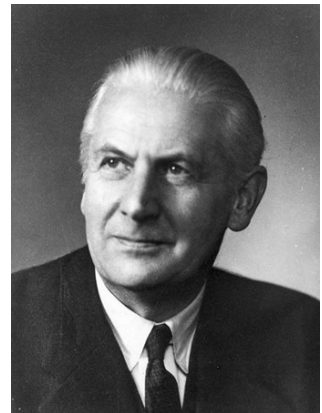
Med vedtagelse af lovforslaget 4. juni 1947 om ny adgangslov til præsteembeder i Folkekirken har politikerne i princippet skaffet kvindelige teologer adgang til præstegerningen, idet to biskopper aktuelt er positive ift. ordination: biskop i Roskilde *Axel Rosendal* (1883-1966) er klar til at ordinere kvindelige præster i eget stift, mens Hans Øllgaard på Fyn også ordinerer kvinder fra andre stifter med accept fra den pågældende biskop. Og her opstår der så et problem, da valgmenigheden, der ønsker cand.theol. Johanne Andersen som præst, ligger i Lolland-Falster Stift, mens Ruth Vermehrens virke som uordineret fængselsmedarbejder

⁸ Øllgaards privatarkiv, Rigsarkivet 8052. Bispemøde i Roskilde 29.01.1941, punkt. 5. Rigsdagstidende 1946-47, Tillæg B, sp. 1517-20.

hører under Københavns Stift, hvis bisper begge er modstandere af kvindelige præster.⁹

For at være på forkant med den politiske situation har bisperne drøftet spørgsmålet og flere scenarier ved bispemødet i januar 1947, f.eks. hvis en kvindelig præst, ordineret i Roskilde eller på Fyn senere søger embede i andre stifter. Hertil svarer flere bisper, at såfremt kvindelige præster ikke svækker det fælleskirkelige samarbejde med nabokirkerne, vil modstanden mod kvindelige præster være betydelig mindre. Biskop Øllgaard er som den eneste åben over for at anvende stiftsbåndsløsning. I den forbindelse udtaler den langt fra konfliktsky biskop de senere så ikoniske ord:

Når man ikke kan være principiel modstander af kvindelige præster og må anerkende, at der ligger mere bag end kvindesag, så vil man krænke åndelige værdier ved at sige nej til at hjælpe; og man går ikke sin nabobiskop for nær ved at sige: Skal vi ikke klare den sag ved, at jeg tager kløene?¹⁰

Fyns biskop 1938-1958 Hans Øllgaard ændrer positiv holdning til kvindelige præster. Foto: Asperup Roerslev Lokalhistoriske Arkiv

Ved det samme møde udspiller der sig en interessant dialog mellem bisperne fra Roskilde og Lolland Falster, da det viser sig, at selv om *Niels Munk Plum* (1880-1957) nægter at ordinere og give kollats til en kvindelig præst, så er han ikke afvisende over for at slippe for bøvlet og overlade det til f.eks. Rosendal. Et synspunkt Roskildebispen stiller sig ganske uforstående over for, eftersom han selv

⁹ Rigsdagstidende 1946-47, Tillæg B, sp. 1503-16.

¹⁰ Øllgaards privatarkiv, Rigsarkivet 8052, Bispemøde i København 10.01.1947, punkt. 4.

ville afbryde enhver personlig kontakt, hvis en kollega mod hans vilje giver kollats ved hjælp af stiftsbåndsløsning. En udtalelse, der får Plum til at udbryde:

Hvis menigheden løser stiftsbånd, og Rosendal ordinerer, hvad rager det så mig? Jeg vil kun dybt beklage, at hele situationen er bleven sådan.¹¹

Nu kommer stiftsbåndsløsning ikke på tale. I erkendelse af besværet med store menighedsforsamlinger i den anledning, ændrer folketingsudvalget lovforslaget efter samråd med ministeren (som har haft samråd med biskperne) til, at kirkeministeriet i stedet kan fritage en biskop fra det rent kirkelige tilsyn (prædikeembedet, sakramentforvaltning og sjælesorg) med en præst, en sogne- eller valgmenighed, eller den kirkelige betjening af hospitaler, fængsler, stiftelser o.l., når biskoppen af særlige grunde ikke ønsker dette. Tilsynet kan derefter overtages af en anden dertil villig biskop, og skulle en sådan ikke forefindes, af en anden folkekirkepræst. Lovforslaget vedtages den 3. marts 1948 og fjerner juridisk den sidste forhindring.

Der er nu banet vej for at realisere præstedrømmen for landets i alt 18 kvindelige teologer på dette tidspunkt.

Det er dog ikke dem alle, der har modet, interessen eller lysten længere. Tiden synes forpasset, og kræfterne bruges på andre felter, og så er der jo lige det med kærligheden, mens nogen forbliver ugifte.

Hvad laver de kvindelige teologer, mens de ikke kan blive præster?

Det teologiske Studiums store Alsidighed vil sikkert medføre, at hvilken Livsgerning end de kvindelige teologiske Kandidater senere kommer ind i, vil de utvivlsomt erfare, at det, som de har lært under det

¹¹ Øllgaards privatarkiv, Rigsarkivet 8052, Bispemøde i København 11.01.1947, punkt. 4.

*teologiske Studium, ogsaa i Livet vil faa megen Betydning for dem, for saa vidt som det umuligt har kunnet undgaas, at Studierne har indvirket paa det centrale i deres Personlighed.*¹²

Som universitetsrektor Frederik Torm i 1925 understreger, er teologistudiet et bredt funderet studie med gode muligheder for ansættelse inden for andre arbejdsområder end lige præstegerningen.

Som nedenstående tabel viser, er kvindelige teologer, som ikke bliver præster eller forsørges af ægtefæller i 1948 hovedsageligt beskæftiget inden for kirkerelaterede arbejdsgrane, undervisning og formidling, politik eller andre erhverv.

Kategori	Antal
Præster	3
Præsteægtefælle	3
Kirkerelateret arbejdsområde	4
Undervisning og formidling	5
Politik	1
Andet	2

Inden for et kirkerelateret arbejdsområde arbejder to teologer som KFUK-sekretærer og to er udsendt til ydremissionsarbejde for Santalmissionen. Inden for undervisnings- og formidlingsområdet varetager to teologer primært undervisning i skoler, gymnasier, seminarier o.l. i kortere eller længere perioder, én arbejder som bibliotekar, mens to beskæftiger sig med formidling af egnshistorie. Den ene har suppleret den teologiske embedseksamen med en magistergrad i historie og arbejder som fri forsker og skribent, med løs undervisning som nødvendig indtægtskilde, mens den anden kombinerer lærergerningen og forfattervirksomhed med landbrugsdrift.

I kategorien Andet er Danmarks første kvindelige teolog Rigmor Larsen, der i 1948 er beskæftiget som gårdejer sammen med sin bror, efter mange års lærergerning og påbegyndte jurastudier i håb om ansættelse som sekretær i et ministerium. Rigmor

¹² Lis Jacobsen (red): Kvindelige Akademikere 1875-1925, s. 105. Afsnittet er en redigeret og opdateret udgave af samme i Ole Hyldegaard Hansen: Helga Jensen, Jyllands første kvindelige præst og Det skønsomme eftermæle, s. 28-37.

Larsen bliver ved landbruget og går i glemmebogen i offentligheden. Endelig skifter en kvindelig teolog til sundheds- og plejesektoren og bliver oversygeplejerske på Sankt Hans hospital.

Der er endnu en mønsterbryder, ingeniørdatteren Bodil Koch, født Thastum, der i 1922 optages på teologistudiet uden præstedrømme, men med ønsket om at få ”orden” på tilværelsen.

Bodil Koch første kvindelige kirke- og kulturminister.
Foto: Lokalthistorisk Arkiv i Herning

Som mange af samtidens teologistuderende er Bodil Koch teologisk inspireret af den schweiziske teolog *Karl Barths* (1886-1968) kritik af datidens fremherskende ”oplevelsesteologi”, hvor kristendommen reduceres til psykologi. Kirkeligt set er hun som andre af sine medstuderende, bl.a. Vermehren og Edith Brenneche Petersen også dybt inspireret af provst Hans Koch på Frederiksberg, der som formand for Danmarks Kristelige Studenterforbund i 1919-1924 og en af landets første socialistiske præster med sit ”akademiske Vid” appellerer stærkt til ”Ungdommens ideale Sandhedssøgen”. Via provst Kochs studiekreds for unge studerende træffer Bodil Koch sønnen, den unge teolog og senere professor og samfundsdebattør *Hal Koch* (1904-1963), som hun gifter sig med i Solbjerg Kirke i 1929, samme år som hun bliver kandidat.¹³

¹³ Birgitte Possing: Uden omsvøb (2007), s. 60-62.

Som den eneste kvindelige teolog i 1948 anvender Bodil Koch sit teologistudium landspolitisk, idet hun i 1947 indvælges i Folketinget for Socialdemokratiet, for siden at blive landets første kvindelige kirkeminister i 1950 og igen i 1953-1966, og senere kulturminister i 1966-1968.

Af de i alt 18 kvindelige teologer i 1948 er kun seks gift, de fem med teologer (i flere tilfælde studiekammerater), af hvilke de tre bliver præster. Teknisk set er der tre præsteægtefæller, som enten helt eller periodevis varetager hvervet som ”præstekone”, dvs. som hjemmets tovholder og ægtemandens medhjælper i kirkelivet. Selv om alle i større eller mindre grad anvender deres teologiske færdigheder i forbindelse med lønnet arbejde eller i frivillige tillidshverv sideløbende med at være præsteægtefælle, så bestrider de tre primært hvervet som præstekone. Blandt disse får særligt to tilknytning til Fyn, Lis Blauenfeldt, hvis livsforløb vi senere vender tilbage til, og *Else Arendt, født Engberg* (1915-2007), som vi et øjeblik dvæler ved.

At kærlighedens uransalige veje også gælder teologer, erfarer præstedatteren Else Engberg. Under et udlandsophold i Tyskland, Schweiz og Italien i 1930’erne, hvor hun bl.a. tager en børneplejeuddannelse på Montessori-instituttet, får hun kontakt med den gryende bekendelseskirke og oplever senere teologen *Dietrich Bonhoeffer* (1906-1945) på et studenterstævne på Fanø, og han inspirerer hende til at studere teologi. Else Engberg får en høj embedseksamen og ville formentlig være blevet præst eller underviser, hvis ikke det havde været for kærligheden. Mellem mundtlig og skriftlig embedseksamen i 1945 bliver hun forlovet med studiekammeraten *Rudolph Arendt* (1917-2012), der længe havde haft et godt øje til hende. Ved professor *Kristen Ejner Skydsgaards* (1902-1990) mellemkomst bliver de teologer samme dag. Allerede i forbindelse med frieriet har Rudolph Arendt spurgt Else, om hun vil rejse med ham til Vancouver i Canada som præstekone, under Dansk Kirke i Udlandet, hvilket sker efter brylluppet i 1946. I 1950 vender familien tilbage til Danmark, hvor Arendt efter præsteår i Ugilt og Tønder, slutter sin karriere først som rektor for Præstehøjskolen i Løgumkloster 1973 og siden domprovst i Odense 1976-1985.

En præstefrue. Else Arendt i 1946 eller 1947.
Foto: Privatfoto fra Arendt-familien

Da familien efterhånden omfatter seks sønner, og Else samtidig fastholder idealet om en 'rigtig præstegård', er hendes karriere som præstekone beseglet, og med alt hvad dette indebærer, er der nok at se til. Imens hun venter sit fjerde barn i Vendsyssel, går hun dog en dag op til kirken, noget frustreret over at være begravet i bleer, men affinder sig dog efterfølgende med tingenes tilstand. Else Arendt får lejlighedsvis mulighed for at anvende teologien i undervisningssammenhæng, ligesom hjemmet med seks drenge, hvoraf fire bliver præster, altid emmer af teologi. I stedet for titel af præst opnår Else titel af domprovstinde og bispemoder til biskop i Haderslev *Niels Henrik Arendt* (1950-2015)¹⁴. At der for alvor er sket noget i forhold til udviklingen med kvindelige præster, ses bl.a. tydeligt 23 år senere, da Fyens Stift igen får en domprovst *Henrik Wigh-Poulsen* (f. 1959), hvis ægtefælle også er teolog. Ud over at være domprovstinde har *Grete Wigh-Poulsen* (f. 1963) nu selvstændig karriere som sognepræst i Skt. Nicolai kirke i Kolding, og fra 2013 som provst i Kolding provsti.

¹⁴ Samtale med Bent Arendt 30.01. 2012. Ole Hyldegaard Hansen: *Helga Jensen, Jyllands første kvindelige præst og Det skønssomme eftermæle* (2012), s. 30-31.

Præsterne

For to af de første tre kvindelige præsters vedkommende, Ruth Vermehren og Edith Brenneche Petersen, er der - i modsætning til den yngre Johanne Andersen - gået mange år, siden de blev teologiske kandidater i 1927 og til præstedrømmen kan realiseres.

At det lige bliver de tre kvindelige teologer af de i alt 18 i 1948, som bliver de første præster, er måske ikke helt tilfældigt. Alle har de haft embedet for øje og involveret sig i den politiske kamp gennem Dansk Kvindesamfund som aktive medunderskrivere på henvendelser og appeller til politikere og bisper, de lovgivende og udøvende instanser i denne sammenhæng, og for Vermehren og Brenneche Petersens vedkommende har de holdt fast i målet og drømmen trods usikre fremtidsudsigter.

Lad os kort kaster et blik på Ruth Vermehrens og Johanne Andersens baggrunde, mens Edith Brenneche Petersens livsforløb senere får større opmærksomhed.

Hans Koch, Ruth Vermehrens konfirmationspræst og inspirator for flere af de kvindelige teologistuderende. Foto: Nordby Sognearkiv

Ruth Vermehren (1894-1983) er tidligt overbevist om, at hun vil være præst. Under påvirkning af stærke barndomsindtryk fra bl.a. hendes konfirmationspræst og senere provst Hans Koch på Frederiksberg og den unge københavnske præst *Christian Svelmøe-Thomsen* (1883-1938), der leder den kristelige studenterbevægelses

opbyggelige sommermøde for kvindelige gymnasiaster, er Ruth Vermehren ikke i tvivl om studievalget, da hun i 1914 springer ud som student fra N. Zahles skole. Hun vil læse teologi og kaster sig videbegærligt over studiet.

Som nyuddannet teolog i 1927 forfølger hun sin indre tilskyndelse og kontakter fængselsdirektoratet, der ikke er afvisende over for en kvindelig teolog som hjælp for fængselspræsten i Vestre Fængsels kvindeafdeling. To andre kvindelige teologer har tidligere set på stillingen som uordineret medhjælper i Christianshavns kvinde-fængsel, men begge viger tilbage, fordi Dansk Kvindesamfund råder dem til ikke at gå på akkord og tage en sådan stilling uden ordination.

I ventetiden leder Vermehren fabriksmissionens hjem på Vennemindevej, der giver hende et værdifuldt indblik i kvindelige fabriksarbejderes vilkår.

Fra den 1. marts 1929 tilknyttes hun Vestre Fængsel som uordineret medhjælper for fængselspræst *Otto Lauritz Angul Larsen* (1866-1955). Da stillingen er ulønnet, må Vermehren sørge for andet udkomme, først som inspektrice af en ejendom for husvilde enlige københavnske kvinder med børn under ”Københavns Socialfilantropiske Selskab”, senere som talelærer ved ”Statens Institut for Talelidende” efter at hun har gennemført talepædagoguddannelsen. I 1938 ansættes hun som uordineret medhjælper ved Københavns Fængselsvæsen, og i 1945 tiltræder hun en nyoprettet kombinationsstilling, der også omfatter stillingen som forsorgssekretær. Som set ovenfor begrænser den manglende ordination hendes arbejdsfelt.¹⁵

¹⁵ Tidens Kvinder nr. 17, 1957, s. 16. Paul Nedergaard: Kirkelig Haandbog 1947, s. 409, Orla Møller (red): Min vej til præstegerningen (1956), s. 192-197. I et interview med sin søster indleder skuespilleren og talepædagogen Paul Vermehren således: Jeg vil være Kejser, raabte den lille Dreng, og kører i Guldkaaret med en Krone af Diamanter, og – ”Naa, vil du det, min lille Ven”, sagde den rare Dame. ”Ja, og min store Søster dér hun vil være Præst!” Den rare Dame rystede paa hovedet og sagde: ”Den lille Fyr har nok en levende Fantasi!”. Saa løftede hun op i Nederdelen, for at den ikke skulde slæbe i Gadens Pløre, og forsvandt ned ad Hellerupvej. Det var i 1910. Dengang var det jo utænkeligt, at en Kvinde kunde blive Præst (...) Og ikke desto mindre var der en ung Pige, der ganske nøje vidste, at det netop var Præst, hun vilde være; det var min, den omtalte lille Drengs store Søster, Ruth Vermehren. Min søster præsten, Politiken 11.03.1945. Se også Ole Hyldegaard Hansen: Helga Jensen, Jyllands første kvindelige præst og Det skønssomme eftermæle, s. 15-16 og 24-26.

I modsætning til sine to ældre medordinander modnes tanken om at blive præst først i løbet af studietiden hos landmandsdatteren Johanne Hermansen Andersen, bl.a. påvirket af kirkegang. Selv om teologi er en interessant, men endnu brødløs uddannelse for kvinder i 1945, og der menes måske at kunne gå 20 år mere, før kvinder kan blive præster, så er Andersen fuldt overbevist om, at det er det, hun skal være og beslutter sig derfor straks efter embedseksamen for at følge Pastoralseminariets undervisning for at være fuldt ansøgningsberettiget, når loven engang ændres. Derpå følger studieophold ved Sigtunastiftelsen i Sverige og en rejse til Lofoten i Norge, inden et ophold som lærer ved Askov Højskole indledes i sommeren 1946.

Udviklingen kommer imidlertid til at gå stærkere, end Johanne Andersen har turdet drømme om med sig selv som hovedperson, da Nørre Ørslev valgmenighed på Falster opfordrer hende til at blive deres præst. Indtil formaliteterne er i orden, må hun dog begynde som uordineret præst, frem til ordinationen ved biskop Øllgaard onsdag den 28. april 1948 i Odense.

Trods bispekollegialt vemod, protester fra 514 folkekirkepræster, der betragter kvinders ordination som en ”skismatisk handling”, samt ballade for Øllgaard både i Fyens Stift og fra andre landsdele, så fører spørgsmålet om kvindelige præster ikke til splittelse af folkekirken, ligesom biskoppen heller ikke ryster på hånden. Modstand og surhed til trods, ”en ny Kirkens Æra” er indledt, som Politiken bemærker.¹⁶

Den store dag

I Fyens Stiftstidende berettes der om den historiske begivenhed, da nordens første tre kvindelige præster skal ordineres. En begivenhed, der foreviges på film og billeder og går verden rundt. Biskop Øllgaard har ellers udtrykkeligt frabedt sig at gøre begivenheden til en sensation, da den skal foregå, som hvis det havde været en mandlig præst, der skulle ordineres. Ingen ekstra blomsterudsmykning. Et fromt

¹⁶ Politiken 29.04.1948.

ønske der er vanskeligt at efterkomme. Domkirken er stuvende fuld som til en bispevielse med deltagelse af prominente personer, bl.a. kirkeminister *Frede Nielsen* (1891-1954), fængselsdirektør *Hans Tetens* (1895-1978), landstingsmedlem *Nikoline Winther* (1891-1977) og folketingsmedlem *Erik Appel* (1880-1964) og Danske Kvindesamfunds formand, sagfører *Margrethe Petersen*. Busser fra Nørre Ørslev med medlemmer fra valgmenigheden på Falster ankommer. Den store præsteprocession med biskop og ordinander forrest efterfulgt af ca. 50 præster og provster, der normalt går udenfor og ind ad hoveddøren, er ændret til at gå direkte ind i kirken fra konsistoriesalen.

Sognepræst *Peder Hansen* (1898-1979), Ansgar Kirke, er fra begyndelsen liturg og holder intimationstalen for ordinanderne, hvorefter biskop Øllgaard tager over.¹⁷ I sin ordinationstale tager biskoppen udgangspunkt i påskeberetningen hos Mathæus (Matt. 28,5-10), hvor han pointerer kvindernes rolle som ”evangelistinder”, som førstehandsvidner til den tomme grav og englens påskebudskab om Jesu opstandelse, og som pålægges at vidne for mændene, disciplene, om, at den opstandne Herre går foran dem til mødestedet i Galilæa. Kvinderne er også de første, der møder og tilbeder den opstandne. Øllgaard går derpå ind i den aktuelle kontekst:

De, der er vrede over det, som sker i dag, siger om påskeberetningen, at her er kun tale om en sendelse, — og ikke om en overdragelse af et embede, af et blivende hverv. Men vi andre, som ikke så let kan blive færdig med den, vil ikke sige, at der er tale om noget embede; det er at lægge senere tiders tanker ind i denne enfoldige beretning. Men vi er ganske klar over, at disse kvinder ikke nøjedes med at fortælle det denne ene gang til apostlene og så aldrig mere; men de har ikke nøjedes dermed, men gang på gang siden fortalt om det største, der er sket i deres liv, og de har haft stor betydning i menighedens liv.... Når jeg hører dette påskeevangelium på rette måde, hører jeg det ikke bare som en beretning om noget glædeligt, der skete for mange, mange år siden; men jeg hører det som Guds ord til mig, der pålægger mig her og nu at forkynde det som noget, der nu er; Kristus lever, derfor skælver døden, derfor kan jeg modtage af ham syndernes forladelse. Netop i denne nutidige forkyndelse af Jesu opstandelse lever menigheden. Er det så forkært af mig at gøre det, — tage ordren som noget, jeg skal hyde? Jeg mener det ikke; det er derfor jeg er

¹⁷ Berlingske Tidende 29.04.1948, Fyens Stiftstiden 28. og 29.04.1948. Fyens Tidende 29.04.1948, Fyens Venstreblad 29.04.1948. Kristeligt Dagblad 29.04. 1948, København 29.04.1948, Politiken 29.04.1948.

præst. Men har en kvinde så ikke den samme forpligtelse, når hun hører det sagt til sig? Der står dog: og englens sagde til kvinderne: Skynd jer og sig til hans disciple, at han er opstanden.

Så hør nu disse påskeevangeliets ord, som sagt til jer, — som ord fra Gud, hvormed I sendes hver til sin kreds af disciple for at forkynde dem det glade budskab; — og til denne forkyndelse hører også at forvalte sakramenterne; for dåb og nadver er jo den allerstærkeste forkyndelse af, at Jesus lever nu. I sendes med dette budskab om Jesu opstandelse. Al eders forkyndelse skal samles om dette ... Det ønsker vi, der er gamle eller halvgamle som præster, at både I og vi må flittigt gå med Jesu Kristi evangelium til mennesker i frygt og stor glæde. Så skal det også undertiden ske, som det skete med kvinderne, at Jesus møder os med sit: Vær hilset, glæd eder!¹⁸

Tre verdensberømte ordinander ved Skt. Knuds kirke 28. april 1948. Foto: Odense Stadsarkiv

Efter biskoppens tale rejser de tre ordinander sig og går op til altret, hvor de under højtidssfuld, dyb stilhed knælende i kirken aflægger præsteløftet. Ordinationen slutter med altergang, hvor de tre kvindelige præster deltager sammen med pårørende og mange mandlige præster, primært af grundtvigsk observans og med svag repræsentation fra gejstligheden i Odense. Især en præsts fravær bliver bemærket – stiftsprovst *Johannes Fog-Petersen* (1879-1966).

¹⁸ Vartovbogen 1974, s. 8-11.

Biskoppens daglige højre hånd har søgt og fået bevilget fritagelse for medvirken ved ordinationen, idet han ikke deler biskoppens synspunkt i spørgsmålet. Han er så stærkt imod, at han forud for landemodeforshandlingerne om kvindelige præster i bispegården den 20. august 1947, mødes med en gruppe præster i ”biskoppens lysthus” (et 200 år gammelt havehus på pæle, der oprindeligt hørte til bispegårdens have, men som nu var placeret for enden af stiftsprovsteboligens have), behandler og tiltræder et udkast til 10 teser, forfattet af sognepræst og senere bispekandidat i 1958 *Ebbe Thestrup Pedersen* (1914-1998), som teologisk underkender dels Rigsdagens afgørelse, dels Øllgaards syn på spørgsmålet.

I juni 1948 erklærer Fog-Petersen, at det faktum, at hans kirkelige tilsynsmand og nærmeste samarbejdspartner i henhold til lov af 3. marts 1948 om ”Adgang for Biskopper til fritagelse i visse Tilfælde for at føre Tilsyn med en menighed og dennes Præster” har kunnet ordinere de første kvindelige præster den 28. april 1948 i Skt. Knuds kirke reelt er udtryk for ”en Reformation af den danske Kirkes Praksis paa et saa centralt Punkt, som præsteordinationen ubestrideligt er”. Blandt modstanderne tales der om ”den fynsk-øllgaardske kirke”, et udtryk der støder mange af biskoppens støtter, bl.a. provst *Richard Faurskov Laursen* (1895-1965), der gerne ser en offentlig afstandtagen fra stiftsprovsten som bispevikar mod et så ”gement udtryk, blottet for enhver antydning af saglighed”:

*Jeg bebrejder ikke, at nogen kan sige saadan og derved om muligt saare Øllgaard urimeligt. Om man end er branduenig med Bispen, kan jeg ikke faa ind i mit Hoved, at man kan tvivle paa Mandens personlige høje Kvalitet. Nu maa jeg saa skynde mig at sige, at jeg ved, at De har ikke brugt og vil sikkert ogsaa finde det Udtryk meget usømmeligt. Men da De jo ikke er enig med Bispen i det omhandlede Spørgsmaal og De i hans Modstanderes Kreds har den Position, De har,... vilde jeg meget have ønsket, at De med Kraft havde vendt Dem mod de fatale Ord. Kunde De tænke Dem at gøre det ved en passende Lejlighed?*¹⁹

¹⁹ Fyens Stiftsbog 2009, s. 98ff. Kirkeligt Centrum, juni 1948. Øllgaards privatarkiv, Rigsarkivet 8052. Brev fra Fog-Petersen, til Øllgaard 06.04.1948. Fog-Petersens privatarkiv, Rigsarkivet 5405. Brev fra Faurskov-Laursen til Fog-Petersen 26.06.1948. Johannes Fog-Petersen: Brogede erindringer, s. 236. Kristeligt Dagblad 29.04.1948.

De første fire kvindelige præster på Fyn

Edith Brenneche Petersen

Baggrund

Beretningen om de kvindelige præster på Fyn begynder med et nærmest undseeligt stillingsopslag i Præsteforeningens Blad den 13. februar 1948 på i alt 11 ord:

*"Hjælpepræst (ev. Kvindelig) søges snarest eller i Løbet af nogle Maaneder."*²⁰

Opslaget er indrykket af sognepræst i Nørre Aaby *Kristian Andersen* (1884-1960), men trods dets lidenhed bliver det alligevel bemærket af bl.a. præsten *Frederik Schrøder* (1888-1973), der kommenterer det i Højskolebladet:

*Det vilde være meget ubeldigt, om der straks meldte sig flere mere eller mindre kvalificerede kvindelige Teologer som Ansøgere, f. Eks. til Hjælpepræstestilling, især hvis de blev foretrukket af ren Sensationslyst. Kvindelige Teologer skal ikke holdes nede, men de skal heller ikke trækkes frem ved Haarene"*²¹

Kristian Andersen synes ikke, at Schrøders bemærkning bør stå uimodsagt, og opsummerer derfor efterfølgende ansættelsesforløbet. Fra begyndelsen inddrager han menighedsrådene, der godkender stillingsopslagets indhold. Da ingen ansøgere umiddelbart melder sig, og Andersen af Ruth Vermehren bliver bekendt med, at "Cand. Theol. Frk. Brenneche Petersen gerne vilde være Præst" og varmt kan anbefale, så kontakter sognepræsten hende. Da der imidlertid nu også har meldt sig to mandlige teologer fra Pastorseminariet, så indbydes de alle tre til prøveprædiken, hvilket Brenneche Petersen og den ene af de mandlige teologer takker ja til. Om det videre forløb beretter pastor Andersen:

De fleste af os fandt da, at havde den unge mandlige Teolog end holdt en god Prædiken i Nr. Aaby Kirke, saa var dog den ældre kvindelige Teologs Prædiken langt betydeligere; endvidere fandt vi, at et modent, erfarent Menneske har større betingelser for at udrette noget end en ung Mand paa 26 Aar, selv om

²⁰ Præsteforeningens Blad nr. 7 1948, s. 87. Ole Hyldegaard Hansen: Helga Jensen, Jyllands første kvindelige præst og Det skønne eftermæle, s. 26-28.

²¹ Højskolebladet 26.03.1948.

*sidstnævnte var meget tiltalende. Sensationen, som ikke vi, men Pressen har lavet, var og er vi alle kede af.*²²

Og hvem er hun så denne baskerhuebærende 52-årige Edith Brenneche Petersen, den mindst eksponerede af de første tre kvindelige præster, som biskop Hans Øllgaard ordinerer i Sankt Knuds kirke, den 28. april 1948.

Edith Marie Brenneche Petersen er ærkekøbenhavnerv, født 2. februar 1896 i Istedgade 51 A, og døbt i Sankt Matthæus kirke den 8. marts 1897, Vesterbros eneste kirke frem til midten af 1890'erne, en bydel med ca. 55.000 indbyggere. Familien, der kort efter flytter til Dannebrogsgade 39, består af faderen, manufakturhandler *Heinrich Theodor Petersen* (der er katolik) og moderen *Ida Olivia Victoria Brenneche*. Edith er eneste pige i søskendeflokken, hvor bl.a. lillebroren *Henry Victor* (1898-1958) senere bliver ostefabrikant (Ostefabrikken FIONA i Hedehusene).²³

Valby Langgade 1905. Foto: Postkort. Valby Lokalhistorisk selskab og arkiv

²² Højskolebladet 1948, s. 160.

²³ KB Sankt Matthæus Fødte (K) 1893-1896, opslag 350 Fødte (M) 1896-1898, opslag 344. FT 1901. København, Dannebrogsgade ulige numre, opslag 73. Samling af Anmeldelser til Handelsregistrene nr. 9 1923, s. 213.

Familien har tilknytning til Indre Mission²⁴ og i 1910, hvor de bor på Valby Langgade, bliver Edith konfirmeret i Jesuskirken i Valby opført af brygger *Carl Jacobsen* (1842-1914). Konfirmationspræsten er ingen Hr. hvem som helst, men provst (senere stiftsprovst) *Henry Ussing* (1855-1943), én af de bærende kræfter i Københavns Indre Mission ved Bethesdamøderne og Den Københavnske Kirkes sags arbejde (senere Kirkefondet) med at afbøde den kirkelig nød i hovedstaden ved opførelse af nye kirker samt organiseret arbejde ude i sognene til styrkelse af menighedslivet. Lokalt er menighedsarbejdet ved Jesuskirken centreret omkring menighedshuset Effata, opført i 1896, hvor der er tilbud om kirkeligt socialt og opbyggeligt arbejde, også for ungdommen. Her holder bl.a. Valby K.F.U.K. til med sigte på nykonfirmerede piger, hvor Edith højst sandsynligt har haft sin gang og er blevet retningsmæssigt præget.

Henry Ussing, præst ved Jesuskirken og Edith Brenneche Petersens konfirmationspræst.
Foto: Vejlbj-Risskov Lokallhistoriske Arkiv.

Under Ediths studietid bliver Ussing som stiftsprovst i 1924 bedt om en erklæring om kvindelige præster på baggrund af en henvendelse til Rigsdagen fra kvindelige teologer og teologistuderende (Edith kan være iblandt dem). I denne karakteriserer Ussing henvendelsen mere som udtryk for ”en doktrinær Betragtning af Kvinders Ligestilling med Mænd i alle statslige Forhold” end et konkret ønske. En sådan

²⁴ Kristeligt Dagblad 02.02.1956.

nyordning vil være et kirkeligt brud, der udfordrer den kirkelige enhed, nationalt som globalt.²⁵

Med sine egne ord får Edith Brenneche Petersen som ganske ung Guds kald og søger efter studentereksamen fra Vedels Kursus i 1917 optagelse på teologistudiet ved Københavns Universitet. Sideløbende med at kandidateksamen kommer i hus i 1927 samtidig med studiekammeraten, den gode veninde Ruth Vermehren, engagerer Edith sig sammen med andre teologistuderende i det kristelige sociale arbejde for unge og gamle i den filantropiske institution Kristeligt Studenter-Settlementet, der har til huse i Saxogade 91 på Vesterbro, et af byens mest beryggede fattigkvarterer. Hun bliver klubleder og bor her også en overgang som den første kvindelige teolog.

I et avisinterview lægger Edith da heller ikke skjul på, at målet med den teologiske kandidateksamen er en skønne dag at kunne blive præst ”hellere i dag end i morgen”.²⁶

Da muligheden ikke foreligger på dette tidspunkt, og det under de økonomiske nedgangstider ikke lykkes hende at opnå ansættelse inden for kirkeligt filantropisk arbejde, ernærer Edith sig i første omgang ved løst arbejde (rengørings-, kontor- og biblioteksarbejde) samt lidt undervisning, mens hun samtidig deltager i menighedsarbejdet i Solbjerg sogn på Frederiksberg hos provst Hans Koch, hvor hun bl.a. forestår andagter i De gamles By. Selv bor hun i begyndelsen af 1940'erne i et lejlighedskompleks på Jakob Lindbergs vej nær Bispebjerg.²⁷

Hjælpepræst i Nørre Åby og Indslev

Lovændringer og biskop Hans Øllgaards åbenhed over for at ordinere kvindelige teologer trods heftig debat i og uden for kirkelige kredse giver et skub til kvindelige

²⁵ Rigdagstidende 1924-25, Tillæg A, sp. 5057-60 (Ussing). Se mere om arbejdet i festskrifterne Københavns Kirkesag 1890-1915 (1915), Omkring Kirkefondet (1990) og Kamma Struwe: Kirke-revolution i 1890'erne, biografisk-historisk kulturbillede (1995). Henry Ussing: Min Livsgerning som jeg har forstaaet den, I, s. 109 og 112f. (1939).

²⁶ Kvinde – Mand – Kirke, antologi (2012), s. 25-26. Fyens Stiftstidende 30.01.1966.

²⁷ Lis Bisgaard, Dansk Kvindebiografisk Leksikon. KTAS-Navnebog 1940.

teologers præstedrømme, også Ediths. Alligevel vælger hun som nævnt ikke i første omgang at respondere på opslaget som hjælpepræst på Vestfyn, først efter henvendelsen fra sognepræst Kristian Andersen.

Efter den historiske ordination i Odense den 28. april 1948 følger den højtidelige præsteindsættelse den 2. maj (5. søndag efter påske), hvor provst Richard Fauerskov Laursen fra Fjeldsted-Harndrup slutter sin indsættelsestale med at ønske for den nye præst, at ”Sensationslysten måtte lægge sig, saa der bliver Mulighed for at gøre en god Gerning i Evangeliets Tjeneste.”²⁸

Ved sin første gudstjeneste som ordineret præst prædiker Brenneche Petersen over Jesu forbøn (Johs. 17,1-11) om bønnens nødvendighed og kraft:

Gud hører vore Bønner. De hører med til et sundt Menneskeliv. Ingen kan undvære Bønnen. Der er mange, som aldrig beder, vil man sige. De har ikke Tid til det. Ja, men der er ogsaa Bønner, der stiger opad uden at være formet til Ord, og disse ordløse Bønner høres af Gud, naar de er oprigtige. Jesus levede hele sit Liv i Bøn. Hans Ord er aldrig for stærke og aldrig tomme. Han bad for sine Disciple, ogsaa naar han maatte se dem strides i deres Magtsyge om, hvem der skulde være den største iblandt dem.

Vi kan ikke faa Tid til Bønnen, men saa tager vi Tid til den. Hvor kan vi indbilde os, at vi kan klare det vanskelige Liv uden Bøn? Overfor Lidelse og Død gøs Jesus tilbage, som ethvert menneske vilde gøre. Men saa beder han og bøjer sig under sin Lidelse. Hvordan kan vi tro, at vi kan klare os uden Bøn? Men nogle af Djævelens snedigste Angreb sættes ind for at faa os til at tro, at vi kan det. Vi kan altid tale til Gud og faa Hjælp for det, som er svært for os. Og vi kan gennem Forbøn hente Hjælp ned fra Himlen til andre Mennesker. Den største Tjeneste man kan gøre et andet Menneske, er at bede for det. Den kristne Kirke beder hver Søndag for dig. Jesus herliggjorde Gud gennem sin Lidelse og Død, og Jesus herliggøres af sine Disciple. Trods alle deres Skavanker kan han sige om dem: Jeg er herliggjort af dem. Det er et Ord der forpligter. Trods Disciplenes Strid om, hvem der skulde være den største, slutter han sin Bøn med at bede Gud om bevare dem i sit Navn, at de maa være ét ligesom vi.”²⁹

Og med provstens ord in mente kaster Edith Brenneche Petersen sig da straks engageret over sit kald og drømmegerning, bl.a. husbesøg, hvor det tilsyneladende ikke er en ulempe at være kvindelig præst:

²⁸ Øllgaards privatarkiv, Rigsarkivet 8052.

²⁹ Fyens Stiftstidende 03.05.1948.

...det [har] aldrig forekommet mig at være en Hæmsko at være kvinde i Præstegerningen. Jeg kunde tilføje, at jeg i en Række Tilfælde har haft Fornemmelsen af, at det har lettet mig Kontakten at være det, bl.a. naar jeg besøgte husmødre paa landet. Det falder mig saa selvfølgelig at sætte mig paa Brændekassen i Køkkenet og tale med Kvinden i Huset. Her sidder man godt, og snart er Samtalen i Gang. De skulde vide, hvor lidt der skal til. For at live Mennesker op og gøre dem glade her, og jeg har lært, at det vigtigste er ikke, hvad man siger, men at man kan sidde ganske stille og lade Mennesker faa Lov til at tale. Mange Ensomme trænger til det... Præsten skal prædike i Kirken og passe paa ellers ikke at sige for meget. Præsten forkynder i en vis Forstand blot ved at være – Præst.³⁰

Præsteindsættelse den 2. maj 1948 i Nr. Aaby. Fra venstre provst Richard Fauerskov Laursen, Edith Marie Brenneche Petersen og pastor Kr. Andersen. Foto: Odense Stadsarkiv

Bosat i udkanten af landpastoratet Nr. Aaby og Indslev (med to store hunde) begynder dagen kl. 6 om morgenen for på cykel (cykling var en forudsætning) at nå ind til konfirmandundervisningen i præstegården, ligesom turen efter aftenmøder går hjem ad en mørk hovedvej. Ofte bliver der cyklet op mod 32 kilometer om dagen i al slags vejr.

³⁰ Fyens Stiftstidende 03.03.1950.

Selv om hun har sin kirkelige baggrund i Indre Mission og KFUK, men nu er blevet præst i to udpræget grundtvigske sogne på Vestfyn, får Edith hurtigt fodfæste som en efterspurgt, travl præst og efterspurgt foredragsholder på landsplan, ja, et kendt ansigt i pressen og i sognene, hvor det skaber en vis moro, når hun ses på vej til husbesøg enten på cykel eller til hest – i sin præstekjole.³¹ Om befolkningens forhold til kirken udtaler hun i et interview:

Man taler saa meget om en tiltagende Tendens til Ukirkelighed. Jeg er ganske uenig i en saadan Opfattelse. Noget helt andet er, at store Dele af det danske Folk er blevet, hvad jeg vil kalde "kirkefremmeliggjorte", men i Virkeligheden længes mange mod Kirken og prøver Gang paa Gang at genoptage Kontakten med den. Mange staar rede til at vende tilbage, naar blot Vejen lettes dem en Smule. Det gøres blandt andet ved at tale [Hverdags]Dansk i Kirkerne ... Man kan meget vel, naar man kommer i Kirke og ser, at der er en del Børn til Stede, gemme sin Prædiken lidt bort og først fortælle lidt Bibelhistorie for Børnene, saa de faar noget at være optagne af, mens man taler til de Voksne. For øvrigt er det min Erfaring, at Børn forstaar langt mere, end vi Voksne er tilbøjelige til at regne med, forudsat at der tales i enkle, klare Sætninger. Juleaften føler en præst uvægerlig Forpligtelse til at tale, saa Børnene kan være med. Hvorfor skulde man saa ikke kunne gøre det ved en hvilken som helst af Aarets Gudstjenester?

For Brenneche Petersen er det (ud fra hendes egen baggrundserfaring) vigtigt, at familierne får fælles oplevelser som bedste middel imod familiernes opløsning, noget man i de seneste generationer har nedprioriteret. Hun anser derfor foredragsforeningerne på landet som vigtige instrumenter i den henseende og hensigtsmæssigt f.eks. at indbyde børn til særlige møder allerede fra 11-12-års alderen og derved opnå kontakt med dem før overgangsalderen med dens negative 'Indstilling til Omverden'.³²

³¹ Lis Bisgaard, Dansk Kvindebiografisk Leksikon. Fyens Stiftstidende 30.01.1966. Brenneche Petersen satte pris på modtagelsen og forventede også, at der ikke blev taget særlige hensyn til hende som præst, fordi hun var en kvinde. I løbet af 22 måneder i Nr. Aaby varetager Brenneche Petersen 136 gudstjenester, de 102 i sognets egne kirker. Resten udensogns bl.a. i Københavns Domkirke.

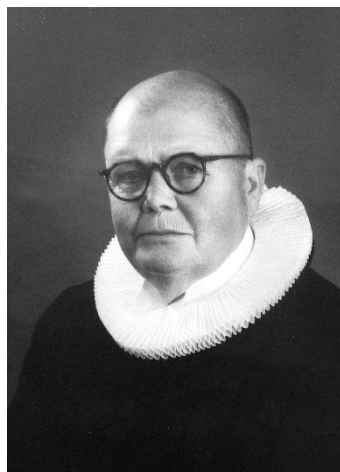
³² Fyens Stiftstidende 03.03.1950.

Hendes prædikener holdt i bevidst enkle og letforståelige vendinger³³ vinder hurtigt gehør i det vestfynske pastorat, også hos det indremissionske mindretal i Nørre Åby, der gerne søger hendes gudstjenester.

En situation der imidlertid stiller den lokale missionær *J. Thunbo* i et dilemma i forhold til Indre Missions officielle linje på landsplan om hverken at samarbejde eller anerkende kvindelige præster som hørende til det folkekirkelige fællesskab.

I et brev stilet til Indre Missions landsformand sognepræst *Christian Bartholdy* (1879-1976) i Haslev søger missionæren råd, idet han opsummerer situationen og beskriver Brenneche Petersen som ”en levende kristen, der arbejder på vækkelsens linje”. Missionær Thunbo tilføjer, at hvis de lokale missionsfolk skal tvinges til at udeblive fra Brenneche Petersens gudstjenester, så ønsker han sig hellere at blive forflyttet, hvilket han begrundet:

*Hvis Indre Mission modtager en troende kvindelig præst som en gave og slutter op om hende og ønsker hende ved samtalemøder, blandt de unge, i søndagsskolen osv., går i kirke og til alters hos hende, da er der jo sket en afspænding og en tilpasning, som gør forholdene tålelige.*³⁴

Christian Bartholdy, Indre Missions formand.
Foto: Arkivfoto, Indre Mission

³³ Fyens Stiftstidende 30.01.1966. Brenneche Petersen understreger, at både tydelig stemmeføring og forståelige prædikener for både børn og voksne uden brug af fremmedord var hendes målsætning, men at det også krævede længere prædikenforberedelse.

³⁴ Kurt E. Larsen: Indre Mission i ny tid (1986), s. 119-120.

Da missionærens henvendelse kan tolkes som et ønske om – trods alt – at få det bedste ud af den foreliggende situation mellem et lokalt Indre Mission-samfund og en kvindelig præst, kræver det naturligvis et svar. Bartholdy drager i sit svar et skel, som nærmest er umuligt at opretholde i praksis og ser derfor også i første omgang pragmatisk på det lokale eksempel:

Som et troende menneske må hun komme i missionshuset og deltage f.eks. i samtalemøder, men som præst kan hun ikke benyttes. Er der venner, der vil se og høre hende osv., så lad dem dog. Når blot De [Thunbo] og andre venner står fast på Deres, så vil jeg tænke, at det hele vil drage sig tilrette engang.³⁵

Tilsyneladende får blandingen af principiel modstand og personlig imødekommenhed over for Edith Brenneche Petersen som hjælpepræst gemytterne til at falde til ro i Nørre Aaby.

En udtalelse af missionæren om forholdene i Berlingske Tidende, der kan tolkes som at Indre Mission begynder at slække på principperne, får imidlertid Bartholdy til på ny at kontakte Thunbo og advare mod forvirrende udtalelser, selv om han samtidig godt forstår, at principfasthed kan være vanskeligt, hvis man står i valget mellem at høre ”en vantro mandlig og troende kvindelig [præst]”.

I et gensvar skriver missionæren, at det lokalt er dem ganske umuligt som personer at tage afstand fra hende, og som præst kan det ikke lade sig gøre uden at trodse øvrigheden, og vil i øvrigt virke hult, så længe ingen af de 514 protesterende præster imod kvindelige præster har gjort alvor af at udtræde.

Røret der opstår i 1949 i Indre Mission i Nørre Aaby skyldes da heller ikke de lokale forhold, men at Indre Missions hovedbestyrelse skærper tonen ved nu at sammenligne spørgsmålet om kvindelige præster med forholdet til sekter og derfor opfordrer missionærer og venner til at ikke at gøre brug af kvindelige præster, også selv om de fleste af dem har indremissionsk baggrund (”de er udgået fra os, men

³⁵ Kurt E. Larsen: Indre Mission i ny tid (1986), s. 120.

de er ikke af os”). Hovedbestyrelsens nye udmelding giver ikke kun uro i Indre Mission i Nørre Aaby, men over hele landet.³⁶

Trods opvæksten i hovedstaden sætter Brenneche Petersen stor pris på livet på landet med ”Duften af Jord” og årstidernes skiften i den smukke vestfynske natur, men hun er også på det rene med, at hun på sigt skal skifte til et mere kendt kirkeliv:

...først og fremmest maa [jeg] søge Embede i eller ved en Storby. Der er Præstegerningen ganske vist langt tungere end paa Landet, men jeg kender jo vanskelighederne gennem mange Aars frivilligt Menighedsarbejde. For mig, der har den særlige Forudsætning for Arbejdet i Storbyen, at jeg er født og opvokset der, føles det som Skulkeri, hvis jeg ikke melder mig til Tjeneste netop dér.³⁷

Kaldskapellan i Fredens kirke

Efter 3½ år som hjælpepræst på Vestfyn fanger et nyt kort, nærmest kodeagtigt stillingsopslag i Præsteforeningens Blad den 1. juni 1951 Brenneche Petersens opmærksomhed:

Kkp. Fredens Kirke i Odense, 4. kl., udl. 12. juni 1951 (Kirk. Hb. Pag. 102).³⁸

Fredens sogn i den nordlige del af Odense, Skibhuskvarteret, er Fyns største sogn med et indbyggertal på 16.421, udskilt i 1920 fra det tidligere Sankt Hans Landsogn pga. den eksplosive befolkningstilvækst i Odense omkring århundredskiftet. Området fik sin egen kirke tegnet af arkitekt *P.V. Jensen Klint* (1853-1930). Ligheden med den senere Grundtvigs kirke på Bispebjerg er slående.

Skibhuskvarteret er et arbejder- og lavindkomstområde og der er en del ukirkelighed, men også en stor kirkelig velvilje og dermed gode arbejdsmuligheder, ja faktisk eksisterer der en hel del af de kirkelige og sociale aktiviteter og menighedspleje, som Edith Brenneche Petersen kender fra menighedslivet i Valby. Indre Mission-samfund med egen missionær og missionshus, bibelkredse, menig-

³⁶ Kurt E. Larsen: Indre Mission i ny tid (1986), s. 120-125.

³⁷ Fyens Stiftstidende 03.03.1950.

³⁸ Præsteforeningens Blad 1951, s. 394.

hedsmøder, blå kors, DMS, FDF, KFUM og K og menighedsbørnehave. Menighedsrådet har socialdemokratisk, grundtvigsk og missionsk repræsentation.

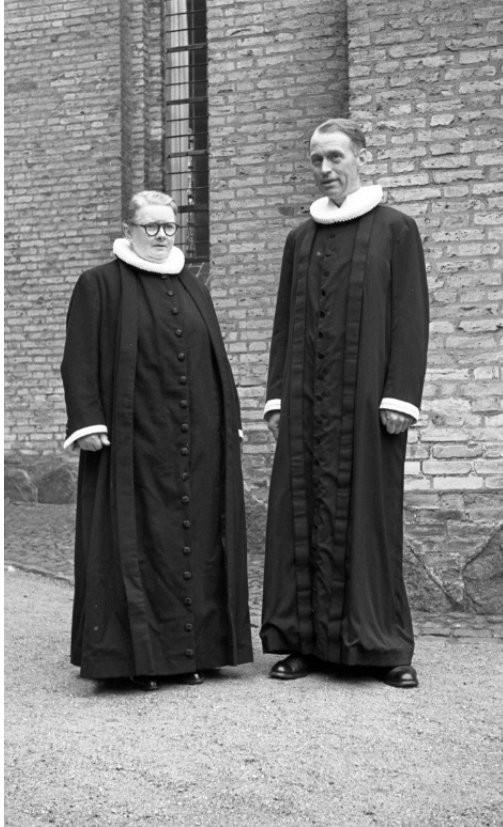
Skibhusvej med Fredens kirke i baggrunden har fællestræk med Valby Længade.
Foto: Odense Stadsarkiv

Netop det, at meget af det arbejde, som hun tidligere har beskæftiget sig med, før hun blev ordineret, er til stede i det fynske svar på Den Københavnske Kirkesag, er et kvalificeret bud på, at den ledige stilling som kaldskapellan (3. præst) i 4. lønklasse og en lejet embedsbolig på Violvej 9, (senere Isgårdsvej 27 indtil ny embedsbolig opføres 1956 på Kochsgade 161) fanger hendes interesse.

Hun søger, indstilles, udnævnes den 6. september og indsættes af stiftsprovst K.L. Aastrup (1899-1980) den 23. september 1951. Aastrup siger bl.a.:

... alt, hvad der er krøbet ud af Daaben, skal vidne om Kristus. Det maa vi ogsaa bede om for en Præstegerning. At være Præst er ikke at staa midtvejs mellem Gud og Mennesker eller have Troen som Fag og Patent paa Kristendommen, men det er at forvalte Guds ord. Budskabet om hans ufattelige Naade. Det er tillige et Levebrød som ethvert andet og maa bedømmes saaledes af Mennesker, men det er ogsaa mere og kan kun øves ved hjælp af Troen paa den Helligaand. I Salmen, der blev sunget før, staar disse Linier: "Tugt de trygge, trøst de spage" – og det er noget af det, der gerne skulde naas med enhver

Præstegerning, men det kan ikke undgaas, at det ofte kommer til at gaa modsat, og derfor maa vi bede Menigheden tage vel imod Præsten og give styrke til, at Salmens ord maa opfyldes.

Fra indsættelsen den 23. september 1951.
Edith Brenneche Petersen og stiftsprovst K.L.
Aastrup. Foto: Odense Stadsarkiv

I dagens prædiken om det dobbelte kærlighedsbud aktualiserer Brenneche Petersen evangeliet:

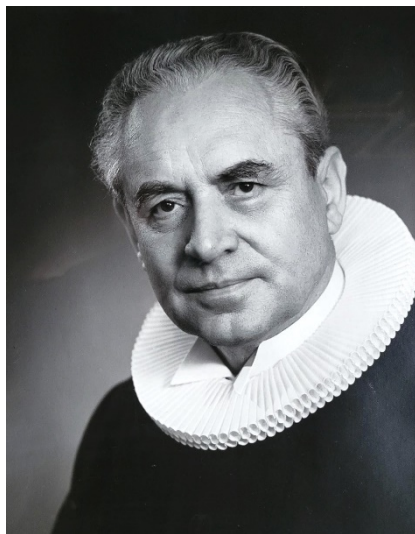
Der tales og skrives i vor Tid saa meget om Brodersind, der dannes Foreninger, som skal formidle Brodersindet fra land til Land. Man siger – Det vilde alt sammen være saa let, hvis bare Menneskene var lidt gode mod hinanden.

Det er let at gaa hen og trykke paa en Knap og skaffe Lys eller dreje op for en Hane og skaffe Varme, men forud for dette ligger menneskeligt Snilde og Opfindsomhed, og for at udnytte det, maa der ogsaa være en Kontakt. Ser vi nærmere til, vil vi snart opdage, at det er saa som saa med Brodersindet, naar Kravet

stilles til een selv og ikke blot almenmenneskeligt. Det er slet ikke "bare at trykke paa en Kontakt", det koster at vise Brodersind.³⁹

Det viser sig da også straks, at det på ny skorter på brodersindet fra Indre Missions hovedbestyrelse. Selv om de lokale menighedsrådsmedlemmer der repræsenterer Indre Mission med accept fra flertallet af den lokale samfundsbestyrelse har stemt på Brenneche Petersen, afføder hendes ansættelse igen dønninger i Indre Missions hovedbestyrelse. Herfra meddeles det, at en forflyttelse af den lokale missionær *Tidemann Nielsen* kan komme på tale, for hvordan skal han kunne fortsætte samarbejdet med et Indre Mission-samfund, hvis repræsentanter er gået imod Indre Missions officielle retningslinjer ved at medvirke til valget af en kvindelig præst?⁴⁰

Den løsning er sognepræst *Gustav Tange* (1898-1966) meget imod, fordi missionæren er en værdifuld arbejdskraft i Fyns største sogn, belæsset med arbejdsopgaver og omgivet af Tidehvervs-kolleger.

Gustav Tange, sognepræst i Fredens kirke 1942-1966.
Foto: Fredens kirkes præsteportrætter

³⁹ Kirkelig Haandbog 1951, s. 102. Præsteforeningens Blad, s. 577 og 602. Fyens Stiftstidende 24.09.1951.

⁴⁰ Fyens Stiftstidende 22.10.1951. Kurt E. Larsen: Indre Mission i ny tid, s. 135.

Sognepræsten advarer derfor hovedbestyrelsen mod det røre, som en eventuel forflyttelse af missionær Tidemann Nielsen vil volde i sognet.

Selv om Tange ikke selv har ønsket en kvindelig præst, betragter han dog situationen pragmatisk. Hellere en god kvindelig kollega end en Tidehvervsmand mere. Han ser i øvrigt ikke nogen hindring i, at Brenneche Petersen af og til kan medvirke ved møder i den lokale KFUM-bygning, hvor Indre Missions arbejde har til huse, som f.eks. ved festlighederne for konfirmanderne hun selv havde forberedt og konfirmeret.

KFUM & K's tidligere bygning på Skibhusvej, der var lukket land for Edith Brenneche Petersen, med Fredens kirke i baggrunden.
Foto: Ole Hyldegaard Hansen

Resultatet bliver imidlertid, at Indre Mission lokalt retter ind efter landsforeningens officielle linje ift. kvindelige præster og derved sikrer, at missionæren kan forblive i Odense (knyttet til missionshuset Tabor på Reventlowsvej i Vor Frue sogn), idet Edith Brenneche Petersen formenes adgang til KFUM-bygningen på Skibhusvej, men samtidig kappes værdifulde bånd til Indre Mission og KFUM i samarbejdet med kirken.

En kreds af tidligere medlemmer af Indre Mission tager i stedet initiativ til ”Fredens Sogns menighedskreds”, et sognearbejde udgående fra kirkens lokaler (menighedssalen) samt tegnesalen på Risingskolen, uafhængigt af de kirkelige retninger, med vægt på møde for unge og ældre, Unge-Hjem møder, bibelkurser, bibelkredse i hjemmene, foredrag, kirkekoncerter, nytårsfest, menighedsudflugt m.m., der allerede efter den stiftende generalforsamling kunne mønstre 130 medlemmer. Menighedskredsudvalget består af bl.a. medarbejdere ved kirken og sognepræsten.⁴¹

Forvirringen i det lokale kirkeliv anser pastor Tange i modsætning til Christian Bartholdy som for høj en pris, mens Edith Brenneche Petersen tilsyneladende uanfægtet og stilfærdigt arbejder videre i sin præstegerning og kald, for der er nok at tage fat på i et stort sogn med mange unge mennesker og småt med rammer for kirkeligt børne- og ungdomsarbejde i sognets østlige kvarter. En kirkeopgave, der på en gang er enorm og samtidig virker velkendt. Fra 1953 bliver den nye Rising-skole ramme om arbejdet med gudstjenester og møder i skolens tegnestue. Da rummet ikke er indviet, er gudstjenesterne uden dåb og altergang eller på højtids-dage, hvor skolen er ferielukket. I et kirkeblad i 1958 giver Brenneche Petersen et tidsbillede af gudstjenesternes pionerånd, der minder om opvækst og ungdom i københavnsk kirkeliv:

Det virker overvældende, første gang man træder ind ad døren til gudstjenesten på Risingskolen. Den, der kun kender tegnesalen på Risingskolen under daglige forhold, vil næppe kunne forstille sig den forandring, der sker med den, når den bliver indrettet til gudstjeneste. Det første indtryk er uvilkårligt betagende. Der er en stemning af højtid, af kirke, i bedste forstand. Skoleborde og stole er sat til side, og andre stole, voksenstole, som man sidder godt på, er sat ind, på en anden led, så man ikke sidder og kigger på en sort tavle og vaskekummen under gudstjenesten, men har ro for øje og tanker ved alterbordet. Der er tændt levende lys i alterstager, alterbog med guldrand og en nydelig vase med blomster. Der er ingen prædikestol. Præsten står helt enkelt på gulvet, bag alterbordet. Der er kordegn, organist og kor. Almindelige

⁴¹ Fyens Stiftstidende 16.11.1952 Kurt E. Larsen: Indre Mission i ny tid, s.135-136. Udvalget består af kordegn Th. Larsen (fmd.), sognepræst Gustav Tange (næstfmd.), overlærer A.J. Andersen (kasserer), fru Anna Due, tegner Benth Hansen, sygeplejerske Ingeborg Nielsen og kirkebetjent Carl Stålgren.

menneker fra sognet, som i hverdagen har deres arbejde på arbejdsplads og i deres hjem, men som har påtaget sig denne tjeneste, og nu har passet den med stor trofasthed i fem år.⁴²

Risingskole, der bliver ramme for en stor del af Edith Brenneche Petersens præstegerning.
Foto: Odense Stadsarkiv

Der blev længe drømt om et nyt sogn med egen kirke i Risingkvarteret og tegnet skitser til en kirke placeret ved hjørnet af Kochsgade og Sandhusvej, men byudviklingen i Vollsmose-området overhaler drømmene. Det hele bliver alene til en kirkegård, Rising kirkegård.

Brenneche Petersen trives med præstegerningens forskellige facetter, der også omfatter sygehustjeneste, og mulighed for at opdyrke nye tiltag som korte morgengudstjenester på onsdage og lørdage og midnatsgudstjeneste julenat.

Blandt sine ganske få helt personlige fritidsinteresser er Edith en passioneret skakspiller, og hun har siden ungdommen været engageret i Dansk Kvinde-samfunds arbejde og er også partipolitisk aktiv. I 1947 stiller hun op til folketings-

⁴² Bertelsen og Wøllekær: Højt til loftet, tæt på livet. Fredens kirke gennem 100 år (2019), s. 32ff.

valget for Retsforbundet i Frederiksborg Amtskreds uden at blive indvalgt. Medlemskabet af Retsforbundet bevares, og i 1958 repræsenterer hun partiet ved en politisk rundborgssamtale om kvinders rekruttering (via vælgerforeningerne) til og deltagelse i kommunalpolitik, arrangeret af Dansk kvindesamfunds Odense kreds og Odense Husmoderforening. På mødet i Tietgenskolens festsal udtaler hun:

Mange kvinder undskylder sig med, at de ikke har tid og andre ledes ved at følge folketingsdiskussioner og synes, at det er tidsspilde at give sig af med offentligt styre... Den mangel paa ligevægt mellem mandlig og kvindelig repræsentation i kommunestyret, som hersker overalt, er muligvis en medvirkende årsag til, at det ikke gaar saa godt. Man maa have kvinder med for at faa tingene belyst fra to sider. Det er et stort minus, at der mangler kvinder i kommunalstyret.⁴³

Dansk Kvindesamfunds møde om kvinders større deltagelse i kommunalpolitik. Edith Brenneche Petersen ses yderst til venstre. Foto: Odense Stadsarkiv

⁴³ Fyens Stiftstidende 20.02.1958. Lis Bisgaard, Dansk Kvindebiografisk Leksikon samt Fyens Stiftstidende 30.01.1966. Edith Brenneche Petersen fik i alt 93 stemmer, Danmarks Statistiks Statistiske Meddelelser: FOLKETINGSVALGET DEN 28. OKTOBER 1947, s. 115 og 158.

Selvom Brenneche Petersen aldrig har deltaget aktivt i den kønspolitiske debat om kvindelige præster, men troligt møder op til de næste kvindelige præsters ordination (Helga Jensens i Aalborg og Elisabeth Fabricius' i Odense), og selv oplever at blive vel modtaget af de fleste i de lokale menigheder, hvor hun får sin gerning, ville en skuffelse over den reaktion hun møder fra Indre Mission, sit eget kirkelige bagland, være ganske naturlig.

På sine emerita-dage giver hun dog udtryk for, at hun anser spørgsmålet for langt mere personligt end kønsbestemt, om man var en god præst:

De mandlige præster er jo indbyrdes forskellige, og for øvrigt er der saavel mandhaftige kvinder – uden at jeg dog vil regne mig til dem – som feminine mænd.⁴⁴

En trafikulykke i 1959 sætter en brat afslutning på præstegerningen med en langtidssygemelding som følge. 2. pinsedag 1959 holder Edith Brenneche Petersen afskeds gudstjeneste. Helbredet har på det tidspunkt været dårligt i en periode. En hjerneskode lammer læse- og skrivefærdighederne, men genoptrænes igen takket være en stor indsats fra hendes gamle studiekammerat, medordinand og bedste veninde, fængselspræst Ruth Vermehren. Brenneche Petersen fratræder med pension i 1961.

Ny bopæl bliver en lille lejlighed på Uffesvej 2. Hun dør den 8. september 1973 og begravnes på Rising kirkegård (fællesgrav). Edith Marie Brenneche Petersen bliver 77 år.⁴⁵

⁴⁴ Fyens Stiftstidende 30.01.1966.

⁴⁵ Kristeligt Dagblad 17.11.1960. Fyens Stiftstidende 30.01.1966. Kurt E. Larsen: Indre Mission i ny tid, s. 135. Lis Bisgaard, Dansk Kvindebiografisk Leksikon. Bertelsen og Wøllekær: Højt til loftet, tæt på livet. Fredens kirke gennem 100 år (2019), s. 38.

Elisabeth Fabricius

Baggrund

Elisabeth Cecilie Mariane Fabricius, i daglig tale kaldt Elisabeth Fabricius, bliver født den 11. juli 1926 i Sejerslev sogn på Mors. Fødslen sker på Hesselbjerg skole, hvor faderen *Heinrich Fabricius* (1901-1981) er enelærer. Det er således hans stilling, der har ført familien til Mors. Faderen er født i grænselandet i Todsbøl nær Tinglev, men uddannet lærer fra Skaarup Seminarium i 1922, mens moderen *Anna Elisabeth Helga Julie Mortensen* (1894-1969) er født i Marstal, men opvokset i Bregninge på Tåsinge, hvor faderen er murermester. Elisabeths forældre bliver gift i Augustenborg kirke i 1924, hvor Heinrich er andenlærer nær Nordborg. Hjemstavnsfølelsen i familien giver sig da også konkret udslag i, at Elisabeth døbes i Bregninge kirke af moderens konfirmationspræst pastor *Anders Klønborg* (1856-1943). Da hun er tre år gammel, flytter familien tilbage til Sønderjylland, hvor faderen nu bliver førstelærer i Hjordkjær og senere i Rinkenæs. I 1933 kommer lillesøsteren *Anne-Lise Fabricius* (1933-1979) til. I 1952 bosætter forældrene sig i Flensborg, hvor Heinrich Fabricius først bliver viceskoleinspektør (Nørreport skole), og fra 1959 skoleinspektør på Christian Paulsens skole frem til pensioneringen i 1969. Som enkemand flytter han til Vester Skerninge, hvor Elisabeth på daværende tidspunkt er sognepræst.⁴⁶

Som efterårskonfirmand betyder det, at Elisabeths konfirmation den 29. september 1940 i Rinkenæs kirke kommer til at foregå i skyggen af besættelsen. Det er den lokale sognepræst, provst *Frode Beyer* (1894-1976), der varetager undervisningen og forestår konfirmationen. Da faderen både er organist og kordegn ved kirken, er familien flittige kirkegængere med et nært, ja nærmest familiært forhold til præsten. Det gælder også Elisabeth, der som voksen holder forbindelsen med Beyer, som i 1956 vælges til biskop over Haderslev Stift på trods af, at han er modstander af kvindelige præster. Under bispevalgkampen udtaler Beyer:

⁴⁶ Heinrich Fabricius - I328 - Personoplysninger - PhpGedView (fabricius-slaegt.dk). _Kristeligt Dagblad 24.12.1981.

For mig er det ikke spørgsmålet, om vi skal have kvindelige præster eller ej. Vi har dem. Dermed har vor kirke brudt med en tusindårig tradition, hvad der kan beklages af mange, men næppe ændres... Samtidig er jeg modstander af gifte kvindelige præster. Det forekommer mig, at kirken ved at godtage dem medvirker til den nedbrydning af hjemmene, som er et trist fænomen i vor tid. Hvor en kvinde opnår den store lykke at blive hustru og moder, kvindens største og smukkeste "kald", må dette optage hende i den grad, at der ikke samtidig kan blive tid til så krævende en gerning som præstegerningen... Men at afkræve en kvindelig ordinand et colibatsløfte, ville jo nok være en umulighed.⁴⁷

Biskop Frode Beyer, Elisabeth Fabricius' konfirmationspræst.
Foto: Historisk Arkiv for Haderslev Kommune

Rinkenæs sogn med ca. 1700 indbyggere (mange fiskere og arbejdere) ligger smukt ved Flensborg fjord, med tysk mindretal og har grænsepræg. Traditionel vækkelse findes ikke i sognet, men der er en fornuftig kirkegang i sognets to kirker, og menigheds- og ungdomsmøder, sidstnævnte prioriteres af sognepræsten for at fastholde forbindelsen med de gamle konfirmander.⁴⁸

I befrielsessommeren springer den nu 19-årige Elisabeth ud som student fra Sønderborg Statsgymnasium, hvor hun formentlig også har taget realeksamen. Med et matematisk-naturvidenskabeligt eksamensbevis i hånden er hun klar til at begynde drømmestudiet medicin ved Københavns Universitet.

⁴⁷ Frode Beyer: Efterklang og eftertanke, s. 126-129. Kristeligt Dagblad 17.01.1969.

⁴⁸ Kirkelig Haandbog 1943, s. 227. Frode Beyer: Efterklang og eftertanke, s. 115.

Da helbredet imidlertid ikke er det bedste, frarådes hun efter et par år at fortsætte medicinstudiet, hvilket hun ringer hjem og orienterer familien om, idet hun tilføjer, at hun nu i stedet vil begynde at læse teologi. Selv giver hun senere udtryk for, at beslutningen slog ned i hende som et lyn fra en klar himmel, selv om valget nok har ligget og lagret sig i underbevidstheden et stykke tid. Teologisk har hun vanskeligt ved at sætte sig selv i bås. Opvæksten sker i et miljø, til dels præget af Indre Mission, hos Frode Beyer stifter hun bekendtskab med Kirkeligt Centrum, og endelig har hun haft et ophold på Grundtvigsk Højskole.

Sommeren 1947 bliver hun indskrevet som teologistuderende, selv om det endnu ikke er muligt for kvinder at blive præster, og hun også selv længe som traditionsbundet føler tanken som en uting, og i første omgang mere har tænkt at bruge uddannelsen til en form for voksenundervisning.

Men under studiet voksede tanken om måske engang at blive præst langsomt frem i hende ligesom hos de mandlige medstuderende, for hvem en præstegerning anses som en selvfølgelighed. På studiet er hun især optaget af professor *Flemming Hvidbergs* (1897-1959) laboratorieøvelser i Gammel Testamente, skønt hebræisk falder hende uendeligt vanskeligt.

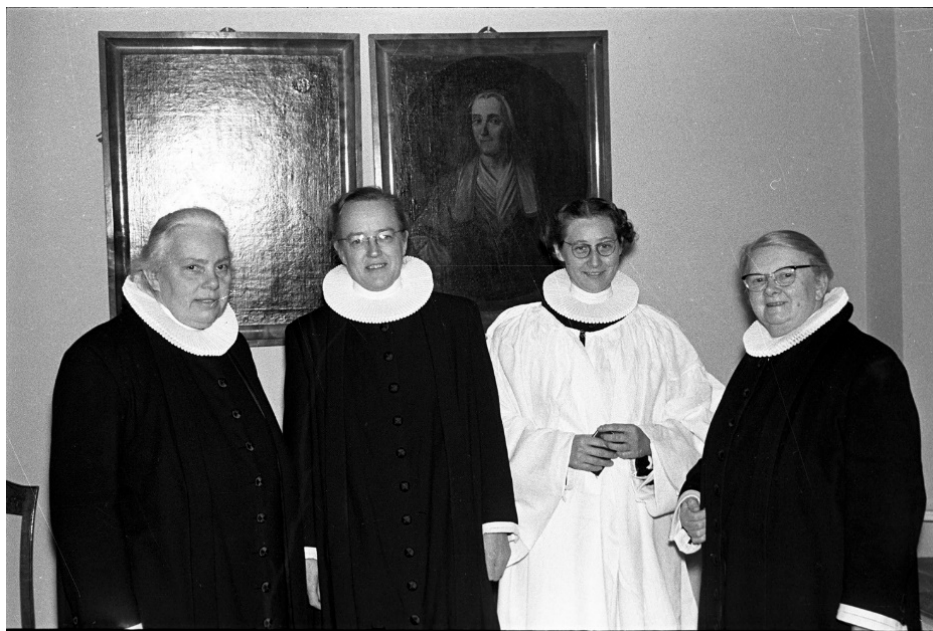
Under polioepidemien i 1950'erne kan hun ved siden af teologistudiet drage nytte af sine medicinstudier til assistance ved respiration på Blegdamshospitalet, og hun kommer derved i kontakt med mennesker uden for studiemiljøet. Arbejdet er både fysisk og psykisk krævende med op til 18 timers vagter, og studiet er i denne periode sat lidt på standby.

Efter epidemien genoptager hun studierne på fuld tid og bliver kandidat i januar 1957. Efter Pastorseminariet arbejder hun i første omgang som vikar ved Københavns Skolevæsen, men søger samtidig embede og får stilling på moderens barndomsegn som hjælpepræst hos provst *Jens Juul Nissen-Juul Sørensen* (1897-1974), i Bregninge på Tåsinge.⁴⁹

⁴⁹ Kristeligt Dagblad 17.01.1969.

Præsteårene på Tåsinge, i Dalum og Vester Skerninge, Ulbølle og Hundstrup

Onsdag den 18. december 1957 bliver Elisabeth Fabricius ordineret som biskop Øllgaards sidste ordinand med deltagelse af de tre første kvindelige præster under langt mindre pressebevågenhed end i 1948.

Fire af landets fem kvindelige præster samlet i 1957. Fra venstre Ruth Vermehren, Johanne Andersen, Elisabeth Fabricius og Edith Brenneche Petersen. Kun Helga Jensen mangler.
Foto: Odense Stadsarkiv

I sin tale kommer Øllgaard ind på forudsætningerne for en præstegerning:

Jeg er sikkert ikke den eneste præst, som her i Sct. Knuds dejlige kirke har tænkt: Mon ikke du skulle tie stille og lade kirken tale sit Sursum Cordia (hjerterne opad)? Og mange kirkegængere har sagt, naar de forlod gudstjenesten: "Hvad præsten talte om, kan jeg ikke rigtig huske, men hvor er det en skøn kirke." Men der er ét stenene ikke kan sige. De kan ikke sige "Dine synder er dig forladt". For et skrøbeligt menneske kan det være meget overmagtigt at være præst, hvis det ikke var Gud selv, der sætter

*præsterne til at være det. Vi præster er mere end andre afhængige af Guds naade, og naar vi føler hans naade i gerningen, er vi som hans glade børn.*⁵⁰

Efter knap to år på Tåsinge søger og indstilles Elisabeth Fabricius som kaldskapellan i Dalum (i 1961 bliver hun residerende kapellan), et naturskønt, men befolkningseksplodivt forstadssogn til Odense med den smukke gamle klosterkirke. En kirkegang på ca. 2 %, menighedsmøder og almindelig kirkeligt børne- og ungdomsarbejde i sognet (hun starter selv et spejderorkester) og et mindre missions-samfund. Dertil en stor papirfabrik med mange arbejdere tilknyttet og Dalum Landbrugsskole.

Elisabeth Fabricius' indsættelse som præst i Dalum kirke 1959 af provst Kaj Rasmussen.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalkaliv

Det er et sogn med mange kirkelige handlinger og meget at se til under god vejledning af provst *Kaj Rasmussen* (1901-1999), der har overskud til både sognebørns sociale problemer, bestyrelsesarbejde i Præsteforeningen og provstadministration. Elisabeth Fabricius møder ikke den store modstand, højst lidt skepsis (og nogle

⁵⁰ Fyens Stiftstidende 18.12.1957. Kristeligt Dagblad 17.02.1960. I 1960 interviewes Elisabeth Fabricius i det fællesnordiske program, Nordisk Horisont om kvindelige præster, hvori der vises klip fra hendes ordination, samt et interview med professor Regin Prenter, der er modstander af kvindelige præster.

anonyme breve) i begyndelsen over for kvindelige præster, men det svinder ind med tiden.⁵¹

Niels Hansens erindringer giver et indblik i pastor Fabricius' virke blandt konfirmander og spejdere:

Vi gik også til præst på skolen. Altså de af os, der skulle konfirmeres hos pastor Fabricius Vi gik dengang til præst 2 gange om ugen (1 time hver gang, først på dagen). Sognets to præster havde alle konfirmanderne i både Dalum og Hjallesø, der dengang udgjorde ét sogn. Og vi hørte ovenikøbet til de store årgange. Vi kunne selv vælge både præst og konfirmationsdag, men det medførte så også, at vi ikke nødvendigvis blev konfirmeret sammen med dem, vi havde været sammen med til konfirmationsforberedelsen.

Pastor Elisabeth Fabricius var en af de første kvindelige præster. Præsteboligen lå på Lykkehåbs Allé, og jeg kan huske, da jeg blev indskrevet til præst, at der i hendes kontor stod et stort flygel, og oven på det lå der en tuba. Hun var også spejder, og hun mente, at der manglede lidt "ramasjang" i spejdernes orkester, så derfor var hun gået aktivt med her også.

En gang skulle hun lære nogle små spejdere noget om, hvordan de skulle forholde sig i kritiske situationer, f.eks. ved et selvmord, og derfor havde hun lavet en figur af et menneske, som hun havde hængt op i et træ i haven. Ikke så snart havde hun fået det ordnet, før der lød et skrig inde fra naboen. Pastor Fabricius skyndte sig derind, og nabokonen fik skrækslagen fremstammet: "Der hæ-hæ-hæ-hænger en mand i Deres æbletræ!". "Ja, det ved jeg da godt, svarede hun, "jeg har selv hængt ham op!". De små spejdere tog det i øvrigt ganske roligt, da de opdagede den "døde" mand.

I den første præstetime havde vi om trosbekendelsen. Den kendte vi selvfølgelig allerede fra skolens almindelige religionsundervisning, men der var alligevel forskellige ting, der skulle uddybes. Hvad betød det f.eks., at Jesus var undfanget ved Helligånden? Der var ingen, der vidste, hvad "undfanget" betød, og pastor Fabricius forklarede derpå roligt og sagligt om mandlige og kvindelige kønsceller, og at undfangelsen var det, der skete, når en sædcelle voksede sammen med en ægcelle, og på den måde blev begyndelsen til et nyt menneske. Efter timen spurgte en kammerat fra en af de andre klasser, der endnu ikke havde haft den

⁵¹ Kristeligt Dagblad 16.10.1959 og 17.01.1969 (Det var de skeptiske, der rakte mig hånden, ikke omvendt, siger Fabricius i et interview med et smil). Der er tale om en sideordnet indstilling sammen med hjælpepræst i Brønshøj, Mogens Lund. Kirkelig Haandbog 1959, s. 110 og 1967, s.143. Befolkningstallet stiger fra 9.000 til 12.500 i perioden 1959-1966. Kaj Rasmussen var ivrig kirkefundspræst før han kom til Dalum, og havde en eminent indlevelse og hukommelse, Dalum-Hjallesø Lokalhistoriske Forening 2017, Årsskrift, s. 37.

første præstetime, en af os, hvad konfirmationsforberedelse så gik ud på. Svaret lød: ”Ja-eh... Det er nærmest såddan lis’ dan seksualundervisning”.⁵²

Der bliver også tid til udensognsaktiviteter som medlem af KFUK’s hovedbestyrelse fra 1964 og foredragsvirksomhed ved bl.a. KFUK-basar i Odense og deltagelse i Den kristne Kvindebevægelses stævner på Nyborg Strand.⁵³

Elisabeth Fabricius (tv.) som eneste ”profetinde” ved Odense Herreds konvents 150-års jubilæum i 1963. I baggrunden ses Fabricius’ kollega, provst Kaj Rasmussen, Dalum (med briller) og biskop K. C. Holm, begge med ridderkors. Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv

Som Danmarks foregangsstift i forhold til kvindelige præster modtages pastor Fabricius godt af sine mandlige fynske præstekolleger i provstiet, selv om hendes køn i al gemytlighed dog fremhæves i f.eks. indbydelsen til Odense Herreds Præstekonvents 150-års jubilæum i Vissenbjerg den 8. september 1963, hvor præsterne

⁵² Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Forening 2019, Årsskrift, s. 29f.

⁵³ Fyens Stiftstidende 02.03.1960. Kristeligt Dagblad 04.05., 28.10 og 18.11.1964.25.-26.01.1967.

som ”12 små profeter (hvoraf dog Elisabeth er profetinde) jævnlig mødes til kammeratligt samvær og opbyggelse”⁵⁴

12.000 sognebørn til to præster umuliggør ethvert nærmere kendskab til den enkelte. Et forhold Fabricius personligt finder utilfredsstillende og derfor søger hun et landpræsteembede i Vester Skerninge og Ulbølle i 1966 (udvidet med Hundstrup i 1970), som hun tiltræder i maj efter forårskonfirmationerne.⁵⁵

I Vester Skerninge og Ulbølle bor der ca. 2.000 mennesker med spejderarbejde og ungdomsforening, en blandet befolkning med velhavende og arbejdere. Hun føler sig godt taget imod i landsognene og nyder muligheden for nærmere kontakt med sognebørnene i og uden for kirken (bl.a. mødeaftner i præstegården), uden at folk river præsten i ”småstykker for at få én med til familiefester”, hvilket hun sætter pris på.

Kirkegangen er sammenlignet med Dalum væsentligt mindre, men der er en lille trofast skare, præget af god, gammel kirkelighed. Forbindelsen til Dalum er dog ikke helt kappet, idet hun fortsat spiller tuba i spejderorkestret, hun selv startede i din tid.⁵⁶

Som månedens gæstepredikant på Fyens Stiftstidendes kirkeside i august 1978 er det muligt at få et indblik i pastor Fabricius' prædikenform. Prædikenerne er bygget op med et element hentet fra litteraturen eller dagligdagen til at fange tilhørernes, i dette tilfælde læserens interesse, som f.eks. følgende anekdote om forskellen på en optimist og pessimist over teksten om træet med god eller dårlig frugt:

Under et fald ned fra femte sal, tænkte manden ved sig selv: foreløbig går det da meget godt, endnu har jeg ikke slået mig. Det må være definitionen på en optimist. I modsætning til pessimisten, der står og ser ud ad vinduet og tænker: bare jeg ikke falder ud og slår mig ihjel ... Det er en balanceakt at færdes midt mellem optimisme og pessimisme og finde den virkelighed, der er vor. Det er også en balanceakt at finde

⁵⁴ Brev fra Kaj Rasmussens arkiv, Dalum-Hjallese Lokalarkiv.

⁵⁵ Fyens Stiftstidende 27.03.1966. Kristeligt Dagblad 20.05.1966 og 29.07.1970. Biskop K.C. Holm foretager en større strukturel omlægning af de fynske pastorater i forbindelse med kommunalreformen.

⁵⁶ Kristeligt Dagblad 17.01.1969 og Kirkelig Haandbog 1967, s. 162. Fyens Stiftstidende 02.12.1994.

Guds plads i denne verden, så Gud bliver den virkelighed for os, om var hans mening med os fra begyndelsen, og som han sendte Jesus for på ny at vise os. At vi hverken gør Gud til mirakelmanden, der har værsgod at gribe ind til fordel for os, så vi ikke behøver at tage et ansvar selv, optimistens farer, eller vi gør ham til intet (pessimistens farer). Det var denne balanceakt, jøderne havde lige så svært ved at finde, som vi har det. ... Vi behøver vist ikke at oversætte denne holdning til vor egen situation. Den er også vor, selv om vor baggrund for tillid eller mistillid til Gud, måske nok er ændret noget siden da. Der er ikke langt til mismod, når livet kommer til at forme sig anderledes, end vi håbede på. Og der er ikke langt til selvbedraget, at enten nu må Gud virkelig vise, hvad han duer til, eller at det her skal vi ikke blande Gud i.

Gud er endnu den samme kærlighedens magt, som han viste os igennem Jesus. Også når han finder det nødvendigt at tale dunder til os for at prøve at rive os ud af selvbedraget. Det er det gladelige budskab til både optimister, pessimister, og dem, der er midt imellem. Der er noget, han gerne vil tale med os om lige nu. Noget godt, som kan tjene til at få sat tingene lidt på plads for os.⁵⁷

Som nævnt er Elisabeth Fabricius bevidst om at hun har et skrøbeligt helbred, der skal tages alvorligt, og det er netop sygdom årsagen til, at hun lader sig pensionere i 1986. Hun dør den 30. november 1994 i Svendborg og begravnes i Vester Skerninge, 68 år gammel.⁵⁸

⁵⁷ Fyens Stiftstidende 13.08.1978.

⁵⁸ Fyens Stiftstidende 11.05.1986 og 01.12.1994.

Alice Jespersen

Baggrund

Den tredje kvindelige præst på Fyn er fynbo. *Alice Emilie Lind Jespersen* bliver født i Assens den 11. marts 1928 i Ladegårdsgade 17 som den næst yngste i en søskendeflok på fem og døbt 15. april i Vor Frue Kirke, Fyens næststørste kirke, af den indremissionske sognepræst (og senere provst) *Christian Fr. Hansen* (1871-1940). Familien består af *Kristen Robert Jespersen*, der oprindeligt er uddannet skrædder, men i en årrække supplerer med cigar- og papirhandel i Assens på forskellige adresser i byen. Senere bliver han bogholder ved Sygekassen. Han bestrider flere tillidshverv som byrådsmedlem, formand for Ligningskommissionen og senere Overligningskommissær og Vurderingsmand til Ejendomsskyld. Hustruen *Dora Wilhelmine Iversen*, hjælper til i forretningen. Hun er opvokset i Odense, og de bliver gift 20. november 1919 i Sankt Knuds kirke.

Vor Frue Kirke i Assens, Alice Jespersens barndomskirke. Foto: Assens Lokalkiv

Ud over Alice har de døtrene *Ellen Aase*, *Dagny Vibeke* og *Birthe* samt sønnen *Arboe*. Alice er ikke et udpræget legebarn.⁵⁹

Sognepræst og senere højskoleforstander i Askov Knud Hansen, Alice Jespersens konfirmationspræst omgivet af konfirmanderne årgang 1940. Foto: Assens Lokalkiv

Om Alice Jespersen modtager kirkelige påvirkninger i opvæksten, vides ikke med sikkerhed, selv om der i 1930'erne fortsat er et betydeligt kirkeligt børnearbejde i henholdsvis missionshus og hos KFUM i Assens, med søndagsskolearbejdet som flagskib der endnu kunne mønstre omkring 200 børn. Sandsynligheden taler for det, idet Alice Jespersen i seminarieårene selv underviser søndagsskolebørn. Imidlertid sker der afgørende ændringer i Assens ved præsteskitterne i denne periode, hvor de to missionspræster efterfølges af henholdsvis *Børge Diderichsen* (1906-1989), senere teologiprofessor, og *Knud Hansen* (1898-1996), senere højskoleforstander og inspirator for mange teologer, der knytter an ved Tidehvervsbevægelsen og det grundtvigske. Måske sås her de første kim i den unge Alice til

⁵⁹ KB Assens Sogn 1927-1931, opslag 54. Johan C. Sulkjær: SLÆGTSTAVLE OVER FAMILIEN JESPERSEN FRA Ø. SNEFTRUP I ØRRE SOGN (1947) og <http://hanet.dk/32833.html>. Søsteren Birthe har bidraget med væsentlig biografisk materiale i forbindelse med Alice Jespersens død.

sit fremtidige virke.⁶⁰ Alice Jespersen bliver konfirmeret den 29. marts 1942 af Knud Hansen.

Alice Jespersen er flittig og opvakt i skolen med stor læselyst. Det er derfor en stor skuffelse, at hun efter endt skolegang som 17-årig i Assens ikke får mulighed for en studentereksamen. Men hun er ikke den, der bare accepterer, hun er født stædig. I stedet optages hun som præliminærist på Ribe Statsseminarium (første kvindeseminarium med Dansk Kvindesamfunds hjælp). Her får hun en lærer i kristendomskundskab, hvis undervisning stærkt bidrager til, at hun ved, hvad hun på sigt skal studere, efter lærereksamen er i hus 1949 som 21-årig. Hun skal læse teologi, men studiet kræver en studentereksamen. Alice Jespersens far er langt fra begejstret for datterens studieretning, idet han i sine ungdomsår har haft mindre gode oplevelser med kristendommen i fødebyen Herning. Det ønsker han ikke for Alice, men han accepterer hendes valg og bliver siden meget stolt af hende.

Østre skole Odense, Alice Jespersens første arbejdsplads.
Foto: Odense Stadsarkiv

Alice Jespersen bliver først ansat ved Odense Skolevæsen som lærer på Østre skole, Danmarksgade 10, beliggende i Vor Frue Sogn. Sideløbende med lærergerningen

⁶⁰ Ole Hyldegaard Hansen: Et kirkeligt værksted i Assens, Fynske Årbøger 2019, s. 115ff. I sine erindringer skriver professor Ole Jensen: ... det står fast, at Knud Hansen lagde et spor ud, som jeg aldrig siden har forladt, Og så alligevel (2019), s. 47. Det samme indtryk beretter professor Viggo Mortensen om i sine erindringer: Af lærerne på Askov gjorde navnlig Knud Hansen indtryk. Knud Hansen var dengang og senere til stor inspiration. Jeg følte, jeg havde mødt en åndsbeslægtet. På jorden under himlen (2022), s. 67-69.

påbegynder hun studentereksamen som aftenundervisning på Fyns Studenterkursus (på Vestre Skole), som afsluttes sommeren 1952.

Nu har Alice Jespersen kvalifikationerne til at søge om optagelse på teologi, og studiet skal foregå på Aarhus Universitet, som præcis dette år er i alle mediers søgelys pga. det kirkelige røre om det evige liv, forårsaget af et par foredrag og interviews med professor *P.G. Lindhardt* (1910-1988), som slog fast, at ingen med sikkerhed kan sige, hvad der præcis sker efter døden. I den brede folkelighed bliver det til, at den teologiske professor har afskaffet det evige liv, og dermed bekræfter Indre Mission i, at det teologiske fakultet er den røverkule, som formanden Christian Bartholdy kalder det i 1948. Forude venter der således den unge Alice Jespersen studieår i Aarhus med interessante forelæsninger hos de fire store teologer (*P.G. Lindhardt*, *K.E. Løgstrup* (1905-1981), *Regin Prenter* (1907-1990) og *Johannes Sløk* (1916-2001) og dialektisk, eksistensteologisk og religionkritisk påvirkning. Lindhardt får størst varig betydning for Alice Jespersen, men også foredrag og prædikener af præsten *Kristoffer Olesen Larsen* (1899-1964), en af Tidehvervs bannerførere. Den dialektiske teologi og Tidehverv tiltaler hende og kom til at præge både hendes prædikener og virke som præst. Formentlig har også Tidehvervs støtte til kvindernes ret til at være præster i Folkekirken betydet noget.

Professor P.G. Lindhardt. Alice Jespersens teologiske inspirator.
Foto: Familien Lindhardts fotosamling

På dette tidspunkt er der omkring ti kvindelige teologistuderende. Ifølge Alice er det pragtfulde år, hvor kvinderne læste på lige vilkår med mændene. Forekom det en sjælden gang, at nogen hentydede til deres køn, tog de det fra den humoristiske side og svarede igen med en rap bemærkning:

Jeg mindes for eksempel min studiekammerat Karen Horsens, der engang kom ud for, at en sagde til hende, at han egentlig ikke brød sig om kvindelige præster, hvortil hun svarede, at det skulle han såmænd ikke være så ked af, for hun havde heller aldrig været særlig vild med de mandlige.⁶¹

I foråret 1959 bliver Alice Jespersen cand.theol. og gennemfører pastoralseminariets undervisning i København i efteråret, hvor hun bl.a. prædiker ved gudstjenester i Solbjerg kirke.⁶²

Præst i Horsens og Odense

Undervejs er Alice Jespersen begyndt at søge stilling, og hun udnævnes den 10. december 1959 som hjælpepræst hos den gamle grundtvigskindede sognepræst og tidligere modstandsmand *Age Dahl* (1893-1975) ved Klosterkirken i Horsens. Hun bliver dermed den første kvindelige præst i Aarhus Stift. Dahl er en stor støtte og mentor for den unge kvindelige hjælpepræst.⁶³

I sin ordinationstale til Alice Jespersen den 13. januar 1960 i domkirken lægger biskop *C. J. Skat Hoffmeyer* (1891-1979) vægt på skønsomheden i præstegerningen:

Kristendommen er ikke en færdigstet livsanskuelse, man får udleveret. Dette strider mod en tendens i vor Tid, da der lyder et skrig om autoritet ... At underkaste sig en autoritet kan føre til en smuk loyalitet mod den kirke, vi tjener, men i vor kirkeafdeling må vi ikke glemme at se tilbage til den store scene, hvori Luther i Worms stod ene mand med eget ansvar.

⁶¹ Fyens Stiftstidende 06.10.1961. P.G. Lindhardt 1910-2010. Kirkehistoriker i en røverkule, red. Carsten Bach-Nielsen (2010), s. 25 og 31-34. I 1951 er der fire kvindelige teologistuderende i Aarhus, ud af 111 studerende, Kirkelig Haandbog 1951, s. 443-444. Stiftsavisen Fyn 1998 nr. 4, s. 14 (interview med Alice Jespersen).

⁶² Kristeligt Dagblad 05.12.1959.

⁶³ Kristeligt Dagblad 11.12.1959.

Vi er født ind i en kirke, hvori det overlades til den enkelte at skønne. Præster på protestantisk grund optræder ikke med stor autoritet, men hjælper andre til at skønne. Der skal skønnes om, hvad der er Guds vilje. Derfor findes ingen paragraffer, men Guds vilje hænger sammen med Jesus fra Nazareth ... Jesus gik rundt og handlede. Engang imellem standsede han op og gjorde nogle kommentarer. Vi skal som præster hjælpe andre til at skønne Guds vilje som vist i Jesus.⁶⁴

Cand.theol. Alice Jespersen 1959. Foto: Odense Stadsarkiv

Alice Jespersen skal nu begynde sin præstegerning i Danmarks tredjestørste sogn med 20.533 indbyggere og en god kirkegang (4%) i den meget store og smukke klosterkirke. I sognet er der stor velvilje over for det kirkelige arbejde, hvor der er søndagsskole, Ydre Missionskredse, ungdoms- og menighedshjem. Befolkningen er sammensat af arbejdere, men også bedre bemedlede.⁶⁵

I efterårsferien 1961 deltager Alice Jespersen i Danmarks kristelige Gymnasiastbevægelses efterårslejr, hvori hun holder et meget luthersk og religionkritisk indlæg om ”Kirken i det moderne samfund”. Her skelner hun mellem kirken som borgerlig indretning og Guds kirke, der forvalter evangeliet og sakramenterne. Den ene kan kritiseres, den anden er uangribelig:

⁶⁴ Kristeligt Dagblad 14.01.1960.

⁶⁵ Kirkelig Haandbog 1959, s. 221.

Der er en udbredt jagen efter lykke og tryghed i dag, og man har den opfattelse, at kirkens mål er menneskelig lykke. Den lykke man søger, er imidlertid en lykke, der tager ansvaret og friheden fra mennesket, og dermed menneskeværdigheden ... Bag alle religioner står trangen til lykke og tryghed – et mål som skal nås ved menneskelig indsats. Men kristendommen er ikke en religion, og kræver man lykke og tryghed af den, må man blive skuffet. Religion er en livsanskuelse, kristendom er en livsholdning, og det forpligter. Evangeliet er Guds tilbud og samtidig Guds fordring til mennesker. Om mennesket bliver lykkeligt, er underordnet – der er givet en befaling, og den skal overholdes ... Menneskets eneste mulighed er kristendommen – uden den går vi til grunde i selvoptagetheden. Derfor har den sande kirke sin plads i det menneskeliv, hvor evangeliet forkyndes.⁶⁶

Fyn trækker dog i den 33-årige hjælpepræst, der derfor søger sognepræstestillingen ved den nye Munkebjerg kirke i Odense, hvor hun indstilles som nr. tre. Bedre held er der ved stillingen som residerende kapellan ved Vor Frue kirke, hvortil hun indsættes den 19. november 1961 af domprovst K.L. Aastrup.⁶⁷

Alice Jespersen er således kommet tilbage til Odense, og til det sogn hvori hun tidligere har arbejdet som lærer. Hun afløser den tidehvervskinspirerede *Hejne Simonsen* (1922-1989), der er blevet ansat som underviser (og senere professor) ved Aarhus Universitet.

Vor Frue sogn er et arbejdersogn med nogen fattigdom og en jævn kirkegang i byens ældste kirke. Kollegerne er *Christian Lindskrog* (1901-1975), der sideløbende underviser i kateketik på Pastorseminariet og *Christian Hansen* (1901-1984), der er engageret i Santalmissionen. I sognet ligger missionshuset Bethania, ligesom der er Ydre missions- og bibelkredse.⁶⁸

Ved siden af det almindelige præstearbejde bliver der også tid til bibelundervisning. Der er sket kirkelige forandringer, siden Brenneche Petersen kom til Odense i 1951. Alice Jespersen benyttes nu naturligt i Odense KFUM og K, både til bibelstudier og åbning af basar.⁶⁹

⁶⁶ Kristeligt Dagblad 30.10.1961.

⁶⁷ Kristeligt Dagblad 19.04.1961 og 06.10.1961.

⁶⁸ Kirkelig Haandbog 1959, s. 108.

⁶⁹ Kristeligt Dagblad 16.08.1965 og 23.06.1966.

Som Odenses aktuelt eneste kvindelige præst og tidligere skolelærer finder pressen det interessant at høre hendes bud på den stadig større mangel på viden om den kristne børnelærdom i befolkningen. Ifølge Alice Jespersen skyldes det en generel åndelig blufærdighed hos skolelærere og forældre, der kommer til udtryk i en ændret tilgang til kristendomskundskab og oplæringsforpligtelsen på den kristne børnelærdom, som fordrer en ny tilgang til undervisningen:

Nu er meningen jo ikke med denne undervisning, at læreren skal få børnene til at tro. Det drejer sig snarere om at fremstille et stof og lade det tale for sig selv. Undervisningen er ikke i sig selv forkyndelse, men der er noget forkyndende i teksten, som man ikke kan undgå. [og kommer derpå ind på afmytologiseringen af skriften]... bestræbelserne på at klarlægge sandhedsværdien bage myterne [er] først i de senere år ... slået igennem i undervisningen. Og det må da være helt klart, at de gamle beretninger ikke skal fremstilles som hverken reportage eller supplement til biologien og historien ... Man må, som i litteraturen prøve at sætte sig ind i, hvad der er tekstens mening. At tro eller ikke tro er et vanskeligt spørgsmål, men må ikke blive et spørgsmål om at undervise Det væsentligste i konfirmationen ... ligger i, at de unge i en periode får en undervisning. Jeg kan ikke se, at man kan forcere nogen frem til tro – heller ikke, at man skal prøve på det. Lige så lidt som jeg mener, at de bliver bedre kirkegangere ved at blive konfirmeret. Men jeg lægger stor vægt på oplysning i bedre rammer ... og konfirmandundervisningen burde også nok være mere omfattende og af længere varighed.⁷⁰

Også Danmarks Radios Skole-TV har bud efter hende til at beskrive præstens arbejde, hvor vægten lægges på det pligtige sognearbejde, suppleret med eksempler på arbejdsgrene på tværs af sognene af mere eller mindre privat karakter som f.eks. Kirkefondet, Dansk Kirke i Udlandet, Folkekirkens Nødhjælp, Ydre missions og økumenisk arbejde.⁷¹

Hjertebarnet i Østen, Selskabet til støtte for Pakistans lutherske kirke

Alice Jespersens tidligere udtalte teologiske skelnen mellem kristendom og andre religioner, udkrystalliserer sig i et levende engagement i Selskabet til støtte for

⁷⁰ Kristeligt Dagblad 01.03.1968.

⁷¹ Kristeligt Dagblad 22.10.1968.

Pakistans lutherske kirke, der bliver et hjertebarn ved siden af præstegerningen resten af hendes liv.

Selskabet oprettes i 1962 som resultat af en strid mellem Pakistans Lutherske Kirke og bestyrelsen for Dansk Pathanmission, som i 1975 fusioneres med Det danske Missionselskab. Modsat er Selskabet til støtte for Pakistans lutherske kirke teologisk og personbåret tæt forbundet med tidehvervsbevægelsen, hvis målsætning er at styrke menighedsarbejdet og støtte det evangeliserende arbejde blandt Pakistans befolkning, blandt muslimer. Dette skal ske via teologisk gennemarbejdning af de problemer, som evangeliets forkyndelse rejser og medvirke til en kvalificeret debat om forholdet mellem kristendom og islam.

I 1968 står Alice Jespersen for en bibeltime ved årsmødet på Gartnerskolen i Søhus, hvor det bliver annonceret, at hun har fået bevilget et års orlov fra embedet, og i oktober bliver hun udsendt som underviser på præsteseminariet i Mardan for at medvirke til at give unge kristne pakistanere et solidt kendskab til den kristne tro og derved gøre regnskab for den ”i mødet med deres muslimske omgivelser”, idet ”Pakistans lutherske kirke er en forpost i den muslimske verden”. Den lutherske kirke og menighed i Mardan i Peshawar Stift i det nordvestlige del af Pakistan har egen skole, lægeklinik og præsteseminarium.⁷² Alice Jespersen er ganske modig. F.eks. cykler hun rundt i Afghanistan og har efter eget udsagn kun gode oplevelser. Kun én gang er hun bange. Hun har forvildet sig op på et helligt område og pludselig kommer en flok ophidsede muslimske mænd løbende. Men inden hun når at flygte, omringer de muslimske kvinder hende og slår ring om hende. Denne handling fra de muslimske søstre glemmer hun aldrig.

Hjemkommet fortsætter Alice Jespersen i arbejdet via mangeårigt bestyrelsesarbejde, fra 1994 redaktør af selskabets blad efter *Kjeld Holm* (f. 1945), der er blevet biskop i Aarhus Stift, og landsdækkende foredragsvirksomhed med lysbilleder ud

⁷² Kristeligt Dagblad 01.08., 08.08. og 21.09.1968. 03.09.1969. Ved årsmødet i 1969 beretter formanden N.J. Rald om, at Alice Jespersen kommer tilbage til Danmark i begyndelsen af 1970 efter at have løst sin midlertidige opgave med forventning om at hun herefter kan bidrage med hjemmearbejdet.

fra sine erfaringer i Pakistan, med titler som ”Kristen kirke blandt muhammedanere”. I 1988 og 1992 genbesøger hun kirken i Mardan og andre menigheder i Nordvestgrænse-provinsen, bl.a. et uddannelses- og efteruddannelsessted i Lahore.⁷³

Efter hendes død modtager Støtteselskabet en større donation af arven efter Alice Jespersen. I samarbejde med Peshawar Stift oprettes ”Mss. Alice Jespersen Education Fund”, Alice Jespersens Uddannelsesfond, gældende for 5 år, hvis pengebeløb skal anvendes til præsteuddannelse eller til forbedring af præsternes forhold i Pakistan.⁷⁴

De sidste præsteår i Pårup og Veflinge

Efter ti år ved Vor Frue Kirke i Odense søger Alice Jespersen nye græsgange i Pårup, hvor hun indstilles som eneste ansøger af menighedsrådet til en nyoprettet stilling som residerende kapellan (vi befinder os midt i perioden med præstemangel). Pårup er et forstadssogn på 10.600 indbyggere med en eksplosiv befolkningsvækst (40% på fem år) bestående af arbejdere, funktionærer og pensionister, hvor byerne Tarup og Pårup er vokset sammen, og der projekteres efter en ny kirke i Tarup (blev aldrig realiseret). Søndagsgudstjenesterne har ca. 50-60 kirkegængere, og i sognet findes der for en række kirkeligt arbejde (Ydre missions- og samtalekredse, KFUM og K, FDF og FPF-arbejde og Indre mission).⁷⁵

Præstegerningen i Pårup bliver kortvarig, idet Alice Jespersen søger og får stillingen som sognepræst i landpastoratet Veflinge på Nordfyn i 1973 og flytter til den store præstegård. Med 1.600 indbyggere og god opbakning til kirken, et lille Indre Mission-samfund og lidt studiekredsarbejde er der tid til et pligttopfyldende og samvittighedsfuldt virke på forskellige områder i sognet, hvor gudstjenesten kan stå i

⁷³ Kristeligt Dagblad 22.05.1970 og 25.11.1971. 22.08.1973. 20.11.1975. 04.09. og 01.10.1979. 07.09.1987, 05.09.1988, 02.10.1991, 15.12.1994. Blandt bestyrelsesmedlemmerne i 1979 var foruden Alice Jespersen også sognepræsterne E. Jakob Petersen (1932-2022), Gelsted og Kjeld Holm, Risskov (redaktør 1978-1994).

⁷⁴ Selskabet til støtte for Pakistans kirke, 2014-2, s. 4.

⁷⁵ Kristeligt Dagblad 15.02. og 11.03.1971. Kirkelig Haandbog 1967, s. 142-143, Teologisk Stat 1972, s. 154-155. Fyens Stiftstidende 08.03.1988.

centrum i ren form, hvilket bemærkes og roses af en seer i forbindelse med TV-transmission:

...det var en god gudstjeneste, helt fri for teater og krukkeri. Pastor Alice Jespersens prædiken var både varm, velkommende og pågående.⁷⁶

Alice Jespersen. Foto: Vor Frue Kirkes præsterække

Alice Jespersen har ikke efterladt sig mange trykte prædikener. Dog findes én prædiken fra Veflinge kirke i 1981 over lignelsen om farisæeren og tolderen, der giver et indblik i Jespersens prædikenform og teologiske tilgang. Her hedder det bl.a.:

Der er nogle mennesker, der altid synes at gøre det rigtige. De er nangribelige og sikre, de ved, hvad der er det rette og udfører det. Det er mennesker, man kan stole på, for de stræber altid efter retfærdigheden. Måske vil de også mene, at den retfærdighed, de er nået til, er en retfærdighed efter Guds vilje. Det er ikke blot samfundets love og almindelige regler for menneskeligt samvær, de holder sig til, men det er Guds bud, de lever efter. Derfor kan de også takke Gud for det, de er blevet til. De ser andre, som det er gået dårligt for, mennesker, der er kommet på den forkerte side af loven, mennesker, der er blevet "tabere" i samfundet, som det kaldes, og de ved, at de har grund til at takke Gud for, at det ikke er gået dem sådan ... En sådan mand var farisæeren... Der er andre, der synes at kludre forfærdeligt med deres liv. Altid støder de på problemer og vanskeligheder, altid vælger de den forkerte vej, og alt synes at mislykkes for dem. Derfor gælder det blot om at redde sig igennem, så godt som det nu er muligt uden at tage det for nøje med midlerne.

⁷⁶ Kristeligt Dagblad 09.09.1981.

Snyderi og bedrag kan tages i brug for at klare sig. En sådan mand var toldereren ... Nu har vi hørt den lignelse så ofte, så at slutningen ikke overrasker os. Vi ved ... at farisæeren i virkeligheden er en hykler, og for os gælder det om ikke at ligne ham. Vi må snarere bestræbe os på at efterligne den ydmyge tolder, erkende vor synd og bede som ham: vær mig synder nådig!"... Dermed er vi endt i et hykleri, endnu værre end det, vi tillægger farisæeren. Men lignelsens mening er nu heller ikke den at opstille eksempler for os, så vi skal lære at efterfølge toldereren i ydmyghed og at undgå farisæerens hykleri. Men lignelsens mening er at forkynde det glædelige budskab: at Gud retfærdiggør den, der ikke er retfærdig, dvs. Gud tilgiver den skyldige. Vi må gennem denne lignelse høre evangeliet om, at Gud tilsiger os syndernes forladelse.

Tolderne gik retfærdiggjort hjem; han gik hjem med Guds tilgivelse; han gik hjem som et menneske, for hvem intet mere beror på ham selv, men alt beror på Guds nåde. Farisæeren gik hjem, som han var kommet, med sin egen retfærdighed.

Man har undertiden forsøgt at forklare denne forskel på den måde, at toldereren egentligt var et godt menneske. Han havde blot mødt større problemer, end han kunne klare, og derfor var han kommet ind på en forkert vej ... På den måde får man gjort det hele mere rimeligt og forståeligt, mere i overensstemmelse med den almindelige tankegang: der er noget godt i ethvert menneske, man må blot sørge for, at samfundsforholdene er sådan, at det gode kan udvikle sig, at mennesket kan udfolde sig og realisere sig selv. Når det alligevel, trods al stræben, trods den gode vilje, aldrig lykkes helt at overvinde det onde og føre det gode til sejr, så er det vel kun rimeligt, at der er tilgivelse at få for det, som blev mishandlet, for man gjorde jo sit bedste.

Med den slags forklaringer tager man brodden ud af lignelsen! Det er netop mennesket i sin højeste stræben, der dømmes. Det er det menneske, der søger at opbygge sin egen retfærdighed, der forkastes. Og det er netop mennesket med al sin usselhed, med sin skyld og sit forspildte liv, der tages til nåde ... forsøget på at retfærdiggøre os selv er en hindring for den kærlighed, der er fordret af os. For hvad sker der, når vi stræber efter vor egen retfærdighed? ... Medmennesket er reduceret til et middel for min retfærdiggørelse i stedet for den, jeg skal elske ... Vi sammenligner os med andre og finder let ud af, at der er mange, der er ringere, end vi er ... Sådan var det med farisæeren. Han følte sig selvskreven til Guds rige, i hvert fald i sammenligning med "denne tolder".... Søren Kierkegaard siger: "For mig har sagen aldrig stillet sig således, det er aldrig faldet mig andet ind, end at ethvert andet menneske sagtens blev salig, kun med "mig" var det i "mine" tanker tvivlsomt. Ja, havde jeg grebet mig selv i at tvivle om noget eneste andet menneskes salighed, det ville for mig have været nok til at fortvivle om min".

I forholdet til Gud kan vi ikke drage sammenligninger med andre; der står kun den enkelte med sin egen skyld, som toldereren stod langt borte og ikke så nogen andre, men kun så sin skyld. I forholdet til Gud står vi hver især under hans fordring; kærligheden er fordret af os. Men når vi stilles over for den fordring,

da ser vi, at vi ikke har levet vort liv i kærlighed. Vi har ikke sat os selv til side for vor næstes skyld. Vi har ikke først og fremmest ladet kærligheden råde i forholdet til vore medmennesker, men vi har i vor optagethed af os selv og vort eget svigtet vore medmennesker og gjort oprør mod Gud ... Bedømt ud fra vort liv er der ikke andet at se frem til end død og undergang; det er den dom, der er over os med rette ... Der er nåde at få for den domte, ikke på grund af noget som helst hos os, men alene for Jesu skyld ... Guds nåde kom forud for alt andet. Guds nåde kom forud for vor skyld, forud for dommen, forud for alle vore forsøg på at retfærdiggøre os selv ... I forholdet til vor himmelske fader er der ikke noget, der afhænger af os, men vi er helt afhængige af ham, henvist alene til hans nåde og barmhjertighed.⁷⁷

Alice Jespersen drømmer om at slutte sit virke som præst i Spanien og læser derfor spansk både privat og på universitetet. Det bliver imidlertid ikke Spanien, men Argentina. Med udgangen af oktober 1994 tager Alice Jespersen sin afsked i Veflinge for at blive præst for den danske kirke i Tandil i Argentina indtil 1997, hvor hun vender hjem og tager bolig på Dalum Kloster, Dalumvej 105, nu som flittig kirkegænger, men også som gæsteprædikant ved givne lejligheder i Dalum kirke. Det bliver fortsat også til længere ophold og vikariater i Tandil, hvor mange venner trækker.

Teologisk er Alice Jespersen som protestantisk teolog kritisk over for den katolske kirke, men i mødet med klosterets forstanderinde og søstre oplever hun en stor medmenneskelighed, varme og ikke mindst dyb tro. Det er karakteristisk for Alice Jespersen, at nok har hun sine holdninger og meninger, men hun er ikke afvisende, når hun mærker ægtheden bag det, som mennesker gør eller siger. Hun har derfor også venner, som hun ikke nødvendigvis er enige eller deler teologi med.

Sidste gang offentligheden får en officiel udtalelse fra Alice Jespersen er i forbindelse med Kirkeministeriets reception i 2010, hvor hun er inviteret med som æresgæst i forbindelse med markeringen af, at der nu er lige mange mandlige og kvindelige præster, idet hun munter udtaler: "Nu er det fifty-fifty med kønnene. Og det er bare i orden."⁷⁸

⁷⁷ Tidehverv 1981, s. 89ff.

⁷⁸ Kristeligt Dagblad 24.08.2010.

Alice Jespersen sammen med præster fra Dalum og Hjallese kirker. Fra venstre Lene Crone Nielsen, Anders Aastrup, Dorte Tofte-Hansen og Lars Hagensen. Privatfoto

I et tidligere interview har Alice Jespersen givet udtryk for, at hun lige fra nybagt hjælpepræst i 1960 og til pensioneringen som præst i Veflinge altid har mødt stor støtte. Menighedsråd, kollegaer og sognebørn har været storartede over hele linjen, og i Pakistan får hun med biskoppens tilladelse lov til holde andagter og gudstjenester.

Jeg har altid været lykkelig for at være præst. Jeg har altid følt, at jeg var lige præcis der, hvor jeg skulle være, og at jeg var i gang med det, der interesserede mig allermest... at skrive prædikener, holde gudstjenester, undervise konfirmander og i det hele taget være sammen med folk fra sognet Men måske opfører folk sig en anelse mindre højtideligt, når de er i stue med en kvindelig præst end med en mandlig....

Jeg ser en meget større fare i, at man i dag er så optaget af at synliggøre kirke, at man næsten glemmer, at ens fornemmeste opgave er at prædike evangeliet. Og det gælder, hvad enten man er mand eller kvinde.⁷⁹

Alice Jespersen dør den 20. januar 2012, begraves den 26. januar fra Dalum kirke med efterfølgende jordfæstelse på Assistens Kirkegård ved siden af sine forældre. Hun bliver 83 år gammel.

⁷⁹ Stiftsavisen Fyn 1998 nr. 4, s. 14f. (interview med Alice Jespersen). Om de sidste år i Argentina udtaler Alice Jespersen: Det var lige på og hårdt med gudstjenester og kirkelige handlinger på spansk, men samtidig en meget spændende udfordring.

Lis Blauenfeldt

Baggrund

Johanne Louise Glarbo Sørensen (senere Widding), bedst kendt som og herefter benævnt Lis Blauenfeldt, bliver født 20. maj 1905 i Altona, hvor hendes far *Severin Widding* (1875-1936) og mor *Nielsine Ellen Nielsen Glarbo* er sømandspræstepar i Hamburg. Med en farfar som stiftsprovst og en morfar som præst er Lis Blauenfeldt præstebarn ud af en præsteslægt. Selv om hun er ganske lille, da familien vender tilbage til Danmark i 1907, så smitter forældrenes fortsatte veneration for kirkens arbejde blandt landsmænd i det fremmede af på hende, så det føles som noget fortroligt, da hun selv mange år senere bliver præstekone i en udlands-menighed.

Den stolte far med datter på armen.
Foto: Familien Blauenfeldts fotoarkiv

De første barndoms minder stammer fra Tjele og Vinge sogne på Viborg-egnen, hvor faren er præst i seks år. Her hersker fortsat en gammel kirkelighed med

kammerherre *Hans Helmuth Liittichau* (1868-1921) på sin faste plads i kirken hver søndag og gensidig respekt mellem missionsfolk og grundtvigske, der alle samles til gudstjeneste hos den nærmest højkirkelige sognepræst. Lis Blauenfeldt modtager sin første skoleundervisning hos degnen, skolelærer Jensen.

Fra Jylland går turen i 1913 videre til Toreby på Lolland, et stort landsogn med en enorm kirke med plads til 500 og med 3.000 indbyggere, fortrinsvis selvstændige gårdmænd, men også en del fabriksarbejdere, landarbejdere og polske roearbejdere. De kirkelige retninger spiller ingen større rolle. Herregården Fuglsang ligger i sognet og inspireret af pastor *Johannes Muncks* (1867-1919) kristelige-sociale arbejde i Møltrup, opfører ejeren *Bodil de Neergaard* (1867-1959) et hjem af samme slags, Sønderskovhjemmet, senere en selvejende institution under Indre Mission. En gammel skole bliver også opkøbt og omdannet til søndagsskole og KFUM og K. For Lis Blauenfeldt og mange andre unge i sognet er det et nyt og spændende sted at komme til møder.

Som musikalsk og en af landets mest salmemelodikyndige kommer bekendtskabet med Fuglsang og Bodil de Neergaard, komponisten *Emil Hartmanns* (1836-1898) datter, til at betyde overordentligt meget for pastor Widding som koncertgæst i riddersalen med solister fra ind- og udland, f.eks. *Carl Nielsen* (1865-1931).⁸⁰

Lis Blauenfeldt bliver konfirmeret den 13. april (Palmesøndag) 1919 af sin far i Toreby kirke.⁸¹

Som dansksindet er først salget af de Vestindiske øer og siden afstemningsresultatet i 1920 med tabet af Flensborg en stor skuffelse for Widding. Da arbejdet i grænselandet har hans interesse, søger han embede i Sønderjylland efter genforeningen men uden held. I stedet flytter familien til Tårnbæk, et helt anderledes sogn og kirkeliv, en sønsdags- og soveby uden en naturlig sognebevidsthed i den meget sammensatte befolkning, oprindelige fiskere, arbejdere, landligere i Strandvejs-

⁸⁰ Min far var præst (1961), s. 21-24. Da faren antager navnet Widding, hans mors ungpigenavn, i 1910 er Lis Blauenfeldt, døbt Johanne Louise Glarbo Sørensen. Farfaren Laurits Severin Sørensen er stiftsprovst i Viborg, siden præst i Keldby. Morfaren er sognepræst i Skt. Mikkel's kirke i Slagelse, Ole Nielsen Glarbo.

⁸¹ KB Toreby 1907-1926, opslag 84.

villaer og pendlere til København. Størst glæde finder pastoren i husbesøg og gudstjenester i kirken. Lis Blauenfeldt opsummerer selv barndommen som præstegårdsbarn:

Jeg kunne ikke tænke mig et bedre hjem at vokse op i. I det ydre prangede det vel ikke meget, og mange kostbare ting ejede vi ikke, men dog en del pæne, og så var det hyggeligt. Vi søskende blev opdraget i gudsfrugt og nøjsomhed... Det var en nødvendighed; vi var 9 søskende, som både skulle have de daglige fornødenheder og skulle sættes i vej, og vi blev det og fik lov at uddanne os, hver efter sin lyst.⁸²

Som nyudsprunget student fra Nykøbing Katedralskole i 1922 vælger Lis Blauenfeldt cand.mag.-studiet i sprog, men beslutter sig ("naturnødvendigt") til med farens velsignelse til teologi, skønt der ikke umiddelbart er udsigt til at kunne anvende det i praksis. Men her finder hun sig godt tilpas, formentlig fordi hun hele sit liv har været omgivet af præster og er overbevist om, at kristendommen, kirken og hvad hendes far står for, er rigtigt, sammen med en umættelig trang til at trænge ind i emnet.

Lis Blauenfeldt student.
Foto: Familien Blauenfeldts fotoarkiv

⁸² Min far var præst (1961), s. 24-26.

Fra studietiden husker hun, hvordan en provst i 1920'erne samler en gruppe kvindelige teologistuderende i sit hjem for at høre deres mening om kvindelige præster i lyset af den offentlige debat. Som den eneste i gruppen er kun Bodil Koch negativt indstillet over for spørgsmålet, formentlig ud fra en tilstrækkelig realitets-sans for, at tiden endnu ikke var moden til dette skridt.⁸³

Den akademiske verden er i 1920'ernes Danmark næsten ufattelig overskuelig. Da Lis Blauenfeldt til eksamen i Det Gamle Testamente har valgt et stykke fra Ezekiels Bog, får hun overrasket at vide, at det havde kun én gjort før: hendes far.

Lis Blauenfeldt med den stolte far, Severin Widding foran Københavns Universitet efter embedseksamen i 1929. Foto: Familien Blauenfeldts fotoarkiv

⁸³ Fyens Stiftstidende 28.05.1978.

I forbindelse med embedseksamen i 1929 interviewes Blauenfeldt til BT omkring spørgsmålet om fremtidig adgang for kvinder til præstegerningen via lovændring, hvori hun udtaler:

Jeg kender i hvert Fald flere, der ikke vil betænke sig paa at søge Ordination ... Men det er vel nok rimeligt, at i det Øjeblik, Loven om kvindelige Præster kommer, vil der blive større Tilgang af kvindelige Studerende.⁸⁴

Umiddelbart har Lis Blauenfeldt ingen aktuelle planer om en præstegerning. Hun er forlovet med studiekammeraten og præstesønnen *Helge Nicolai Blauenfeldt* (1904-1973), der bliver cand.theol. samme dag. Hun vil koncentrere sig om sin nye stilling som sekretær i Kristelig Forening til Børns Redning, hvor hun igennem studietiden har arbejdet som assistent, indtil hun skal giftes.⁸⁵

Da akademikerledigheden på dette tidspunkt er høj også blandt teologer, arbejder kæresten Helge som lærer på den internationale højskole i Helsingør, imens han søger embede. Først ansøgning nummer 54 giver bonus, hos Dansk Kirke i Udlandet. Efter brylluppet den 17. marts 1931 drager de nu til Tyskland for som præstepar at varetage den danske menighed i Berlin. Lis er på dette tidspunkt kun den anden kvindelige teolog, der er gift. Den første er Bodil Thastum, som i 1929 blev gift med provst Hans Kochs søn, Hal Koch.⁸⁶

Ved en særlig lejlighed havde kong Christian X (1870-1947) spurgt om Lis Blauenfeldts fremtidsplaner. Hvad skulle den teologiske embedseksamen bruges til? ”Jeg vil hjælpe min mand, Deres majestæt!” ”Jamen, så Gud velsigne jer begge to!”

⁸⁴ BT 05.07.1929.

⁸⁵ BT 05.07.1929. Fyens Stiftstidende 17.03.1965. Kristeligt Dagblad 30.12.2003. Blauenfeldt-parret mødes allerede under græskundervisningen og kommer også begge i Studenterforbundet, som Tage Schack ikke uden grund kaldte ”en udmærket kristelig forlovelsesanstalt”. Helge Blauenfeldt havde en indremissionsk baggrund, idet faren var Indre Missions historiker, Louis Blauenfeldt, præst i Tamdrup ved Horsens. Lis Blauenfeldt: Når man gennem hele sin skoletid har været præst for kammeraterne, er det nærliggende at gå til bunds i sagerne.

⁸⁶ Fyens Stiftstidende 18.05.1985. Jeg læste sammen med Bodil Koch, som da jeg var blevet forlovet, forskrækket spurgte, om jeg nu ville holde op med at læse. Jeg kunne berolige hende med, at jeg naturligvis ville fuldføre. Til eksamen hos professor Plum fik hun emnet ”Det almindelige præstedømme”, netop det præstedømme, hun agtede at fungere i.

Blauenfeldt er overbevist om, de er de eneste ægtefolk i Danmark, der er blevet sendt ud i et ægteskab med en kongelig velsignelse. Og der blev sandelig brug for al den velsignelse, der kunne gives, før afrejsen til Tyskland.⁸⁷

Præstepar i Berlin

Den danske menighed i Berlin består i 1931 af 1.200 danskere. En del af de trofaste medlemmer er danskfødte, tyskgifte ældre og fattige kvinder, der har boet i Tyskland efter 1. verdenskrig og mærket inflationens eftervirkninger. Andre er mere velstillede, embedsmænd, forretningsfolk og redaktører til alle større aviser i Danmark. I denne uensartede menighed tager Helge og Lis fat og mærker, at menigheden skønner på en kirke og et præstepar. Kirken føles som et hjem, en dansk oase, uanset rang og stand, status og statsborgerskab. Ikke en selvfølge for en udlandsmenighed.

Lis og Helge Blauenfeldt, dansk præstepar i Berlin. Foto: Familien Blauenfeldts fotoarkiv

⁸⁷ Kristeligt Dagblad 30.12.2003.

Berlin og Tyskland præges af et ønske om revanche, et stadigt skærpet modsætningsforhold mellem nazister og kommunister, mellem diktaturet og Weimarrepublikken samt en voksende uvilje mod jøderne.

Det primære for præsteparret er at leve sig ind i den danske menigheds lokale forhold med gudstjenesten som det faste holdepunkt. Traditionen for ugentlige torsdagsmøder i kirkens bibliotek, mest for ældre og enlige holdes i hævd, men konverteres til eftermiddagsmøder, efter mørklægningen gør det utrygt at færdes ude om aftenen. En månedlig ”dansk aften” med kulturelt indhold videreføres også. Trods en ældre menighed er der unge familier nok til at opretholde et konfirmandhold på ca. fem hvert år, ligesom en lille flok unge mødes i præsteparrets stue hver anden søndag aften. Dertil kommer et stort behov for husbesøg.

Med *Hitlers* magtovertagelse i 1933 skabes der kontakt til det tyske kirkeliv, og et engagement i bekendelseskirkens liv og forfølgelsen af jøder føles naturligt, da der blandt danskerne også er jøder, som via dåb og proformaægteskaber sikres dansk statsborgerskab og dermed varigt ophold i Danmark. Sammen med den svenske pastor *Birger Forell* (1893-1958) får præsteparret så nær føling med kapaciteter som *Bonhoeffer*, *Niemöller* (1892-1984), *Dibelius* (1880-1967) og *Adolf Kurtz* (1891-1975), at de tilbydes et åndehul i de to skandinaviske præstegårde i Berlin. Hurtigt mærker præsteparret nazismens sande ansigt, idet flere venner likvideres.

Restriktioner som mørklægning, rationering, telefon- og rumaflytning (som en tehætte kan afbøde) bliver nu en del af præstefamiliens og den danske kirkes hverdag. Som udenlandsk statsborger er det svært at få arbejde og læreplads. Studiebetalning for danske studerende mangedobles, mens børnefamilier med bekymringer ser på den undervisning, som børnene præsenteres for i skolen. Mange unge danskere rejser hjem, fordi de ellers kun har valget mellem at blive tyskere, dø af sult eller blive udvist. I årene 1934-39 rejser omkring 80-90 familier tilbage til Danmark, og menigheden skrumper til 800.

Danmarks besættelse kommer derfor heller ikke som den store overraskelse for præstefamilien. Mange indikationer i tiden op til har talt for. På besættelsesaftenen dukker adskillige danskere op i præstegårdens stue, hvor der lyttes til den nu

censurerede danske radio, mens alle forsøger at danne sig et overblik over dagens begivenheder uden breve, aviser, telefon- eller telegramforbindelse og uden mulighed for at komme hjem. Lis Blauenfeldt beretter:

Nu skulle vi have indrejsevisum til vort eget land. Søndagen efter var der mange, og meget nedtrykte danske i kirken. Der blev vi mødt af ordene fra Johannesevangeliet: "jeres hjerte forfærdes ikke. Tro på Gud og tro på mig". Det var, hvad vi havde at holde os til, men det var heller ikke så lidt.⁸⁸

Besættelsen afføder to mere positive følger for de danske i Berlin, næsten undskyldende sympati fra retsindige tyskere og en tættere samhørighed på tværs af tidligere skel blandt danskerne med mange opringninger, og folk der kiggede forbi for at forvisse sig om præsteparrets fortsatte tilstedeværelse.

Præstefamilien, der er begyndt at overveje at rejse hjem (den ældste søn er nu skolesøgende), får allernådigst visum til sommerferie i Danmark i 1940, men må ved tilbagekomsten erkende, at deres fortsatte arbejdsindsats er påkrævet, idet arbejdsløse danskere nu begynder at påtage sig civilt arbejde i Tyskland, på trods af knappe madrationer og primitiv indkvartering, så tysk arbejdskraft kan frigøres til militæret. På ganske kort tid tidobler de danske Tysklandsarbejdere antallet af danskere i Berlin, som har brug for kirken som et fristed med medmenneskelighed. En opgave, der naturligt overgår præsteparrets arbejdskapacitet, som derfor søger Dansk Kirke i Udlandet om ekstra hjælp og får bevilget en kvindelig sekretær som hjælp til de 11-1200 unge piger samt en hjælpepræst. Arbejdet for både den gamle menighed og de nytilkomne, som i begyndelsen er temmelig "Høje i Hatten", kræver en dobbeltindsats.

Da tilstrømningen ebber ud i 1943, mens bombenedslagene i byen og omkring kirken tager til, og parret alvorligt higer efter et normalt familieliv (de 4 børn er nu placeret 4 forskellige steder i Danmark), søger og får Helge Blauenfeldt embede i Ringe. Tolv års parløb som præstepar i Berlin slutter med afskedsprædiken 1.

⁸⁸ Fyens Stiftstidende 21.01. 1988.

søndag i advent 1943, men har givet uvurderlige livserfaringer, ingen af dem ville have været foruden.⁸⁹

Præstekone i Ringe

Med baggrund i sin erfaring som præstekone har Lis Blauenfeldt gjort sig principielle tanker om det almindelige præstedømme, som var hendes eksamensspørgsmål til kandidateksamen i dogmatik i 1929:

Principielt er jeg præstekone, fordi min mand er præst, ligesom lærerkonen er det, fordi hendes mand er lærer, og smedekonen er det, fordi hendes mand er smed, og ingen har lov at forlange større fromhed af mig end af lærerens og smedens kone. – Noget andet er saa, at der kan forlanges fromhed af os alle sammen; vi regner med det almindelige præstedømme, men naar det almindelige præstedømme skal omsættes i praksis, begynder jeg at give dem ret, der forlanger, at præstekonen skal være én tak bedre og frommere end os andre. Jeg ved godt, at det teologisk er helt galt udtrykt, og at der ikke er noget, der hedder god – bedre – bedst og from – frommere – frommest, men at ingen af os præstekoner heller ikke, ja ikke engang præster, nogen sinde kommer længere end til: Gud, vær mig synde naadig; men det er nu engang ikke-faglærte folks maade at udtrykke paa, at de venter, at præstens kone er den første til at realisere det almindelige præstedømme. Og er der noget at sige til det? I præstegaarden er vort private og tjenstlige liv rodet sammen, en præst er præst altid og ikke bare 9-5, og hverken over tid eller hjem kan der sættes ”privat”, og det giver en særlig tilværelse for præstens nærmeste, hun kan slet ikke undgaa at blive engageret i hans arbejde.⁹⁰

I 1946 holder Blauenfeldt oplæg ved Københavns Kvindelige Diskussionsklubs møde om kvindelige præster med deltagelse af 2/3 af landets kvindelige teologer. Mødet er foranlediget af Ruth Vermehrens ønske om ordination efter mange års tjeneste som uordineret medhjælper i Københavns kvindefængsel, så hun helt officielt vil kunne udøve en fuld præstegerning, selv om bisperne på en forespørgsel fra Dansk Kvindesamfund og flere kvindelige teologer har indrømmet hende ret til - som uordineret lægmand - at forvalte sakramenterne. I modsætning til Vermehrens udtalte ønske om fuld præsteanerkendelse ved ordi-

⁸⁹ Fyens Stiftstidende 19.04.1944, 16.06.1948, 28.05.1978, 18.05.1985 og 21.01.1988. Kristeligt Dagblad 17.03.1965 og 31.03.1979. 1. april 1979 prædiker Lis Blauenfeldt for den danske menighed i Berlin, hvor der på dette tidspunkt stadig var mennesker i menigheden fra deres præstetid dernede.

⁹⁰ Kristeligt Dagblad 24.07.1951.

nation med støtte fra Dansk Kvindesamfund, betragter Blauenfeldt spørgsmålet mere pragmatisk i sit indlæg, idet hun udtaler:

... de kvindelige Teologers Henvendelse til Biskopperne havde haft en ubeldig Form, men hun forstod saa udmærket Ruth Vermehrens Ønske om at blive ordineret. Igennem Biskoppernes Svar har hun imidlertid i Virkeligheden faaet Vished for, at ingen vil se skævt til hende, hvis hun forvalter Sakramenterne. Jeg vil haabe, at Ruth Vermehren er begyndt at tage til Alters derude i Fængslet, jeg vil vægre mig ved at tro, at der er fare en Principrytter i hende. Man skal ville sit Maal med Midler, man kan være glad ved. Hvis Spørgsmaalet om ordination kun er et Principspørgsmaal, har det ikke Interesse for Kirken at være med til at løse det, men er det et praktisk kirkeligt Spørgsmaal, da kan det finde sin Løsning.

For Blauenfeldt må det hverken blive et kvindesags- eller følelæsspørgsmål, men være et sagligt teologisk anliggende, da tvang og ånd er uforenelig, og selv ser hun alternative opgaver for kvindelige teologer:

Det er saaledes ikke utænkeligt, at det vilde være en stor Hjælp for mangen en Sognepræst at have en kvindelig Teolog som Sognemedhjælper. Det er noget af det, vi 3-4 teologiske Præstekoner forsøger at praktisere ... Spørgsmaalet berører alle Kirkesamfundene, og naar nogle vil mene, at vi aldrig kommer af Stedet, saa vilde hun indrømme, at vi ganske vist kører med Bumletog i Kirken for at kunne tage individuelle Hensyn, men hvis der foreligger et Livskrav, saa kan Rammerne ændres, og saa vil end ikke Paulus' Ord om, at Kvinderne skal tie i Forsamlingen, vinde Hævd.⁹¹

Blauenfeldts synspunkter om sognemedhjælperopgaven vækker opmærksomhed i folkekirken, og hun udpeges som del af den danske delegation til de nordiske Sparreholmkonferencer i 1952, 1953 og 1955, arrangeret af Det kvindelige Kirkeråd i Sverige, om et nyt kirkeligt embede for kvindelige teologer. På baggrund af erfaringsudvekslingen med de øvrige nordiske kirker, bringes en stilling for

⁹¹ Kristeligt Dagblad 05.03.1946. Fyens Stiftstidende 17.03.1964. Ifølge Vermehren er ordination ikke for hendes egen skyld, men for fangernes, som bør betjenes af en kvindelig præst. Af loyalitetshensyn til fængselspræsten, pastor Amby, har hun hidtil afholdt sig fra sakramentforvaltning, men håber på snarlig politisk lovgivning, så om ikke andet at enkelte kvinder kan ordineres. I et indlæg Danske Erhvervskvindes Klub (Odense) om kvinders mindreværds-komplekser, siger Blauenfeldt bl.a.: ... Vi er skabt til sammen med manden at udfylde helheden. En kvinde i dag bør have to uddannelser, en huslig og en faglig. Naar jeg er mest optimistisk, kan jeg se det fremtidige kvindeideal, der kæmper for retten til at være manden ulig – til at være sig selv. Vi skulle have raad til at vedkende, at vi er kvinder. Det er et stort felt, som ikke er gennemarbejdet ... men jeg er ikke tvivl om, at det er en opgave at besinde sig paa, at vi er kvinder og kan yde som kvinder.

teologiske kandidater i forslag med vægt på kirkelig undervisning, sjælesorg, forkyndelse og kirkeligt socialt arbejde, men uden sakramentforvaltning og dermed ikke et behov for ordination. Stillingerne skal ligesom til præstestillinger besættes under medvirken af menighedsråd, biskopper og ministerium, med biskoppelig kollats og indsættelse, samt lønningsmæssigt ligestilles med præsteembederne, finansieret af den kirkelige ligning. Hvad angår stillingsbetegnelsen er der forskellige bud: magister (Finland), kapellan (Sverige), menighedsadjunkt eller menighedslektor (Danmark).⁹²

Lis Blauenfeldts største indsats udensogns igennem årene i Ringe bliver som efterspurgt taler, andagtsansvarlig og foredragsholder i kirkelige og folkelige sammenhænge samt bestyrelsesmedlem inden for kirkeligt-socialt og ydremissionsarbejde (Buddhistmissionen). Hendes foredragsvirksomhed begynder allerede i starten af 1944 (DKU med vægt på tiden i Berlin, litteratur og forsat spørgsmålet om præstekone og ligestillingsspørgsmålet) og fortsætter, til Blauenfeldt er et stykke over 80 år.⁹³

Blauenfeldts interesse for kirkeligt-socialt arbejde går helt tilbage til studietiden, hvor hun engagerer sig i det filantropiske arbejde Kristelig Forening for vildfarende Børns Redning, hvis formål er at fjerne børn fra belastede miljøer for med den rette omsorg at blive til lovydige, arbejdsomme, gode borgere. Et arbejdsfelt hun genoptager som bestyrelsesformand for Redningsarbejde for Kvinder i Fyens Stift 1950-1966 med kvindehjemmet Åbrink i Svendsgade med plads til ca. 26 elever

⁹² Kristeligt Dagblad 19.01.1952, 21.01.1953 og 02.03.1955. Udover Blauenfeldt deltager i 1952 kirkeminister Carl Hermansen, biskopperne Halfdan Høgsbro og Hans Øllgaard, sognepræst Halvdan Helweg, frøkenene K.V. Damgaard (Marthabo) og Else Brostrøm (KFUK). I 1953 er Blauenfeldt eneste danske deltager. 1955-delegationen: biskop Hans Øllgaard, forstanderinde, cand.theol. Søster Inger Malmstrøm (Marthabo), forstanderinde, cand.theol., Eva Lyngby, Sankt Lukas Stiftelsen, bispinde Åse Hoffmeyer og Blauenfeldt.

⁹³ Fyens Stiftstidende 09.01., 12.04., og 17.05.1944, 26.05.1952, 24.10.1954, 21.10.1961, 28.11.1962, 16.09.1965, 11.10. og 11.12.1967, 13.12.1972, 12.08.1974, 19.03.1975, 05.12.1983 og 29.10.1987. Kristeligt Dagblad 08.06.1951, 01.06.1957, 17.10. og 23.11.1960, 09.08.1961, 15.05. og 14.09.1962, 12.11.1963, 05.09.1981 og 09.12.1983. Blauenfeldts foredragsvirksomhed spænder vidt: Husmor-, Højskole-, Ungdoms-, Foredrags- og landboforeninger. Oplysningsforbund, Forældre- og støttekredse (børnehave). Menighedsrådsforening, kirker, menigheds- og missionshuse, KFUM og K (basarer). Unge Hjem, Dansk kvindesamfund, DKU og Præstekonekonvent.

som omdrejningspunkt, hvorfra unge piger efter ophold med undervisning i bl.a. håndarbejde, gymnastik og husgerning, udsluses til lærepladser, efter-, husholdnings- og ungdomsskoler, elev- og forsorgshjem, eller tilbage til hjemmet.⁹⁴

I Ringe viderefører præsteparret den åbne præstegård med bibelkreds, mandekreds, kvindekreds, Unge Hjem, vintermøderække, litteraturaftner hvor Lis samtidig gæstfrit og engageret varetager sine præstekonepligter i menighedsarbejdet, passer en børneflok på fem, laver utallige æblekager, brygger spandevīs af kaffe og vasker op til langt ud på natten, godt hjulpet af sin praktiske mand. Derudover arbejder hun også som sproglærer (tysk, fransk og latin) ved Midtffyns fælleskommunale Realafdeling og er vikar på kommuneskolen i Ringe i bl.a. kristendomskundskab.⁹⁵

Hjælpepræst i Ringe

Som aktiv præstekone overvejer Lis Blauenfeldt samtidig alvorligt spørgsmålet om kvindelige præster, idet hun personligt føler sig så usikker på spørgsmålet, at hun slet ikke overværer ordinationen af de første kvindelige præster i Odense 1948. Faktisk går der 17 år fra hendes teologiske kandidateksamen, til hun er overbevist om, at hun gerne vil være præst, hvilket får Helge Blauenfeldt til at tage affære.

I 1956 sender han med biskop Øllgaards accept privat en forespørgsel til Lis og hans gamle studiekammerat, kirkeminister Bodil Koch, for at høre om mulighederne for at få hustruen som hjælpepræst i det store landpastorat med stationsby. Selv om Koch har forståelse for Blauenfeldts arbejdsbyrde og grundlæggende er positiv stemt over for kvindelige præster, er hun alligevel skeptisk over for ansættelse og dermed aflønning af præstekonen som medhjælp uden et klart formuleret ønske herom fra et enstemmigt menighedsråd, idet hun påpeger, at der jo er ”hund-

⁹⁴ Fyens Stiftstidende 09.05.1953, 27.05.1959, 31.05.1963 og 13.05.1965.

⁹⁵ Fyens Stiftstidende 22.07.1952, 21.01.1954, 25.02.1965 og 28.05.1978. Kristeligt Dagblad 14.07.1978. Kort efter ankomsten til Ringe spørger nogle husmødre præstefruen, om ikke hun vil fortælle bibelhistorie for dem, hvilket hun gør i flere årtier med skiftende tilhørere. En yngre mand kvitterer for Lis Blauenfeldts gæstfrihed ved at stjæle hendes husholdningspenge, mens hun smører en madpakke til ham.

reder af præstekoner, der uden løn yder deres bidrag til sognearbejdet”. Da Koch således mangler den helt særlige begrundelse for en hjælpepræst i Ringe, afvises sagen i første omgang.⁹⁶

Med Helge Blauenfeldts udnævnelse til provst i Gudme-Vinding Herred, dengang Fyns største provsti, i august 1964 ændrer forholdene sig, og Bodil Koch og biskop K.C. Holm (1915-2009) stiller sig nu begge positive over for menighedsrådets ønske om en hjælpepræst til provsten, hvis det var muligt at få én (præstemanglen var for alvor ved at slå igennem). Dertil har menighedsrådet svar på rede hånd: ”Jamen vi har hende jo allerede, bare hun må blive ordineret og må få lov!”

Pludselig blev præstedrømmen alvor for Lis Blauenfeldt.⁹⁷

Søndag den 21. marts 1965 bliver en historisk dag både i Ringe, men også i folkekirken, da provsten skal indsætte sin egen kone som sin hjælpepræst. Normalt foregår ordination i domkirken, men biskop K.C. Holm imødekommer Lis Blauenfeldts ønske om præstevielse i hjemlige omgivelser i Ringe kirke, så både ordination og præsteindsættelse sker ved samme begivenhed.

Denne ordination er så usædvanlig, at pressebillederne af processionen med biskop K.C. Holm og Lis Blauenfeldt i front, sammen med tidligere biskop Øllgaard, provst Blauenfeldt og sønnen *Henning* (1932-2020), præst i Høsterkøb samt flere af provstiets præster, bliver bragt i både ind- og udland, hvor det bl.a. bemærkes, at Lis Blauenfeldt præstekjole er knappet til mandssiden, fordi det er hendes fars, som passer datteren perfekt.⁹⁸

⁹⁶ Øllgaards privatarkiv, Rigsarkivet 8052. I sit brev til kirkeministeren oplyser pastor Blauenfeldt, at Ringe sogn har 4.597 indbyggere, hvoraf ca. 1.800 bor uden for stationsbyen, der er i stadig vækst. Der er tre kommuneskoler, den ene med efterskole, en realskole og et præliminærkursus. 75 dåb og ca. 115 konfirmander. En del syge- og husbesøg på alderdomshjem og sygehus. Foruden aktiviteterne i kirke og præstegård også forbindelse med Indre Mission, KFUM og K samt Højskoleforeningen.

⁹⁷ Fyens Stiftstidende 25.02. og 22.03.1965. Kristeligt Dagblad 03.03.1965 og 14.07.1978. Ole Hyldegaard Hansen: Helga Jensen, Jyllands første kvindelige præst og Det skønne eftermæle, s.108-109.

⁹⁸ Fyens Stiftstidende 16.03. og 22.03.1965 og Kristeligt Dagblad 17.03.1965, 14.07.1978.

Efter indsættelsen prædiker Lis Blauenfeldt for første gang som ordineret præst (hun har tidligere prædiker ved særtjenester) over dagens tekst om Kristi uddrivelse af den onde ånd. Der bliver lyttet til prædiken med særlig interesse, ikke kun fordi det er provstindens første prædiken i sin mands sognekirke, men også fordi den er hjertevarm, fuld af humor og klar og utvetydig i udlægningen af teksten. Blandt de ivrigste tilhørere er Lis Blauenfeldts børnebørn, der lytter til mormor.⁹⁹ Lis Blauenfeldt aflaster sin mand ved at tage børnegudstjenester og de fleste konfirmandhold, hvilket falder naturligt, eftersom hun kender de fleste af børnene som lærer på skolerne. Der bliver desuden bedre mulighed for betjening af Sygehus, Alderdomshjem og husbesøg.¹⁰⁰

Usædvanligt ordinationsbillede. Foto: Familien Blauenfeldts fotoarkiv

⁹⁹ Fyens Stiftstidende 22.03.1965. Kristeligt Dagblad 17.03.1965.

¹⁰⁰ Fyens Stiftstidende 22.03.1965 og 20.12.1966. Kristeligt Dagblad 14.07.1978.

Politisk engagement

I 1962 vælges Lis Blauenfeldt ind i Ringe sogneråd for Venstre, hvor hun får plads i børneværnet, skolekommissionen og ungdomsnævnet, sidstnævnte som formand. Områder der alle har hendes store interesse. I 1964 forsøger hun forgæves at blive opstillet som folketingskandidat i Præstøkredsen efter seminarielektor *Poul Hartling* (1914-2000), og koncentrerer derefter sit politiske virke i kommunalt regi.

Efter kommunalvalget i 1966 avancerer Lis Blauenfeldt nu til formand for ungdomsnævn og skolekommission, og deltager i august 1967 ved indvielsen af Tingagerskolen i Ringe by. I 1969 bliver hun formand for det nyoprettede kulturelt udvalg.¹⁰¹

Ved storkommunevalget i 1970 genvælges Lis Blauenfeldt, kun 42 af de i alt 541 nye kommunalpolitikere på Fyn er kvinder, og hun viderefører sine formandskaber.¹⁰²

I den nye storkommune lægges der politisk op til forandringer i skolestrukturen, som er Lis Blauenfeldts ansvarsområde som skolekommissionsformand. Forslag om udvidelse af Hillerslev skole skaber frygt for skolelukninger i Heden og Vantinge og vrede mod borgmester og skolekommissionsformand med beskyldninger om egenrådigt at handle uden mandat fra kommunalrådet. I første omgang ændres forslaget til et undervisningsmæssigt samarbejde mellem de to skoler, der aktuelt vil kunne frede dem. Under et år senere er de to små landsbyskoler igen, nu sammen med Herringe (nedlægges 1973), indstillet til nedlæggelse. Lis Blauenfeldt understreger, at det ikke er kommunalbestyrelsens ønske, men at den er underlagt de nye krav i styrelsesloven. Også andre skoler som Krarup, Sdr. Højrup og Søllinge-Hellerup med lave elevtal er i farezonen hvis ikke der sker sammenlægning af skoledistrikter.

I Ringe by, hvor skolevæsenet koncentrerer sig om Ringe Kommuneskole og Tingagerskolen, er udfordringen den modsatte med manglende kapacitet i indskoling og overbygning, hvor Lis Blauenfeldt derfor ikke kan garantere plads på byskolerne til alle elever fra de lukningstruede skoler i Vantinge, Herringe og Heden.

¹⁰¹ Fyens Stiftstidende 14.02.1964, 25.02.1965, 16.08.1967, 02.10.1969.

¹⁰² Fyens Stiftstidende 08.03.1970.

Efterhånden strammer tingene om fremtidens skolestruktur til, hvor f.eks. skolenævnet i Krarup ikke ønsker skolekommissionens og kulturudvalgets mødedeltagelse, dvs. Lis Blauenfeldts, der ellers udtrykker åbenhed over for at orientere sig om kommunens skoleplaner, men også forståelse for lokale ønsker om at bevare skolen i Krarup.¹⁰³

I marts 1973 meddeler Lis Blauenfeldt, at hun ikke genopstiller til næste kommunalvalg i 1974, begrundet med planer om at fraflytte Ringe i forbindelse med at hendes mand snart ville gå på pension. Hun vælger imidlertid at udtræde i august samme år uden en egentlig begrundelse. Det giver grundlag for spekulationer i, om årsagen skyldes politiske uoverensstemmelser i kommunalrådet og flertalsgruppen (Venstre og de radikale) om kommunens fremtidige skolestruktur, hvor Lis Blauenfeldt ofte offentligt har oplevet ændringer af de planer for skolestruktur, som hun er gået stærkt ind for i egenskab af formand for Skolekommission og Kulturudvalget. Blauenfeldt indrømmer da også senere, at man nogle gange skulle være lidt tykhudet i kommunalpolitik.¹⁰⁴ Få dage efter sin udtrædelse skulle Lis Blauenfeldt også få helt andre ting at tage stilling til.

Enke og afsked

Søndag den 12. august rammes provst Helge Blauenfeldt pludselig af et hjertetilfælde om morgenen, så Lis må overtage gudstjenesten. Han bliver kørt til sygehuset i Odense, hvor han straks efter indlæggelsen afdør ved døden, 69 år gammel.¹⁰⁵ Dødsfaldet ændrer med ét præsteparrets oprindelige planer med at flytte bort fra Ringe. Lis Blauenfeldt konstitueres som sognepræst i Ringe under vakancen, hvor både pastoratet og provstiet omstruktureres, så pastoratet fremover betjenes af sognepræsten i Ringe og sognepræsten i Gestelev-Herringe som

¹⁰³ Fyens Stiftstidende 18.06., 17.07., 28.08., 22.11.1970, 21.01., 05.02, 10.02., 29.04. og 04.05.1971, 17.10. og 23.11.1972. Ved oprettelsen af børnehaveklasser i Ringe 1970 udtaler Lis Blauenfeldt, at de måske ”blot må opfattes som en døgnflue”. Modsat vil skolemyndighederne oprette, hvis der viser sig behov. I 1971 fastslår Blauenfeldt, at der ikke er økonomisk budgetdækning for børnehaveklasser ved de fleste af kommunens skoler.

¹⁰⁴ Fyens Stiftstidende 03.02. og 07.08.1973 og 18.05.1985.

¹⁰⁵ Fyens Stiftstidende 13.08.1973 og kristeligt Dagblad 14.08.1973.

kapellan, mens kommunerne Ringe, Ryslinge og Årlev fremover udgør Ringe provsti. Som ny sognepræst i Ringe indstilles og udnævnes sønnen Henning Blauenfeldt i 1974, hvorefter Lis Blauenfeldt tager sin afsked, bosætter sig på Søtoftevej i Ringe og dyrker andre interesser, bl.a. som distriktspræsident i Inner Wheel. Efter et langt og indholdsrigt liv, engageret i samfundsforhold og kirkeligt organisationsarbejde, dør Lis Blauenfeldt i sit hjem den 8. juni 2004, 99 år gammel.¹⁰⁶

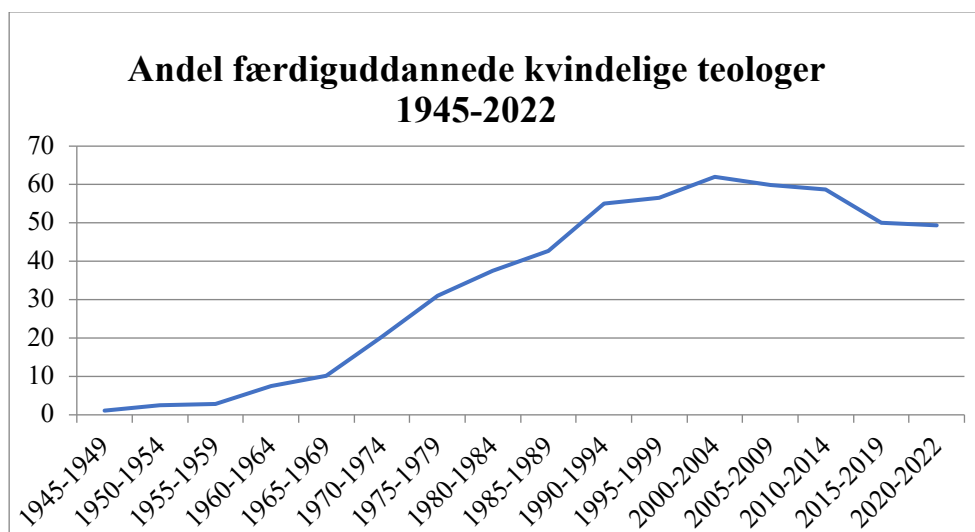
¹⁰⁶ Fyens Stiftstidende 23.08.1973, 25.07., 22.08. og 16.09.1974. 20.05.1975, 14.07.1978, 18.05.1985, 20.05.2000. Kristeligt Dagblad 09.06.2004.

Fra særsyn til majoritet – kvindelige teologer og præster efter 1948

Teologi bliver et kvindestudie og kvindefag

Den massive mediedækning af de første tre kvindelige præster i 1948 medvirker utvivlsomt til efterfølgende at gøre vejen til præstegerningen kortere for kvindelige teologer og dermed øge interessen for teologistudiet.¹⁰⁷

Antallet af kvindelige teologer stiger først støt, siden eksplosivt fra omkring 1970 og i de næste årtier, så der fra omkring 1990 og fremefter hvert år uddannes flere kvindelige end mandlige teologer fra De Teologiske Fakulteter i København og Aarhus, kulminerende med 62 % i perioden 2000-2004.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Afsnittet er en redigeret og opdateret udgave af samme i Ole Hyldegaard Hansen: Helga Jensen, Jyllands første kvindelige præst og Det skønsomme eftermæle, s. 104-105.

¹⁰⁸ Det statistiske materiale bygger på oplysninger fra Kirkelig Håndbog til og med 1967. Herefter Teologisk Stat samt Præsteforeningens Blad. Undervisnings- og Forskningsministeriets datavarehus baseret på data fra Danmarks Statistik.

En udvikling, der giver anledning til jævnlig debat i offentligheden. Hvorfor er der så få mandlige studerende? Og hvilke konsekvenser, faglige, økonomiske, prestige- som autoritetsmæssige, kan det få, hvis teologi næsten bliver et rent kvindefag?¹⁰⁹

Fra midten af 1990'erne rapporterer de teologiske fakulteter således samstemmende om en klar tendens til, at interessen især blandt de kvindelige studerende går bort fra den klassiske teologiske uddannelse over i retning af mere praktisk orienteret omsorgsarbejde på linje med andre omsorgsarbejdere, psykologer, socialrådgivere m.m., med fast definerede jobs i behandlersamfundet.

Ifølge kønsforsker og lektor på Det Teologiske Fakultet i København, cand.theol. *Lone Høgild Fatum* (f. 1941) er der måske blevet plads til kvinderne, fordi præstegerningen siden 1950'erne har mistet samfundsmæssig status, hvilket traditionelt har haft betydning for mænds karrierevalg, med risiko for yderligere tab af anseelse og fare for at udvikle sig til et lavtlønnet arbejde med vægten lagt på det sociale og praktiske og ikke længere på præstens myndige ord.¹¹⁰

Efter 2004 viser ovenstående tabel imidlertid, at kurven begynder at knække, og at antallet af kvindelige og mandlige færdiguddannede teologer nu næsten er udjævnet igen, og hvor der i enkelte studieår optages flere mænd end kvinder. Årsagen hertil skyldes ifølge fremtidsforsker *Marianne Levinsen* (f. 1964) dog ikke præsteembedets generobring af den tabte autoritet, men snarere generelt forandrede værdinormer:

Den maskuline revolution med fokus på bløde værdier er nok også slået igennem på teologi. Yngre mænd er meget mere åbne over for bløde og eksistentielle emner end tidligere, samtidig med, at de godt kan finde ud af at være mænd. Manderollen har simpelthen ændret sig.¹¹¹

Heller ikke teolog og ligestillingsforsker *Lene Sjørup* (f. 1946) mener, at der kan siges noget præcist ud fra statistisk fremskrivning ift. den fremtidige fordeling på køn og ser det heller ikke som noget problem, da hun interviewes om spørgsmålet af Kristeligt Dagblad i forbindelse med 70-årsdagen for kvindelige præster i 2018:

¹⁰⁹ Politiken 05.09.2003. Kristeligt Dagblad 31.01.2011.

¹¹⁰ Dansk Kirkeliv 1994/1995, s. 126-127. Kristeligt Dagblad 24.04.2008.

¹¹¹ Kristeligt Dagblad 16.07.2011.

Hvorfor skulle der være et problem i det? Der ville ikke være noget som helst forkert i et flertal af kvindelige præster. Før 1948 havde vi i flere tusinde år stort set kun mandlige præster, så hvorfor skulle det omvendte være et stort problem? ... Fra kvindeteologisk side har vi i mange år talt mere om erfaringsnær teologi, der handler om, hvordan man selv erfarer Gud, og det har ført til et positivt skred i folkekirken ... Desuden er sagen i sin helhed ikke tjent med, at man skarpvinkler på køn på den måde.

For præst og samfundsdebattør *Katrine Winkel Holm* (f. 1970) vil en betydelig overvægt af kvindelige præster medføre risiko for flere ting, for eksempel at folkekirken bliver domineret af omsorgsteologi. I et sekulært og multireligiøst samfund:

... bliver det vigtigt at kunne trække grænserne op og klart definere, hvad kristendom er og ikke er ... Omsorgen er selvfølgelig også vigtig, og kvinderne spiller og har spillet en kæmpestor rolle i kirkens historie, men det er bedst, hvis der i faget er en balance mellem kønnene.

Præst og medstifter af det kritiske tidsskrift *Nyt Babel Stine Munch* (f. 1975) medgiver Sjørup, at det aldrig må handle om køn, men også Winkel Holm, at det er vigtigt at holde sig målet som præst og prædikant klart:

Det er ikke nok kun at tale om humanisme og kristendom som livspoesi. Jeg tror, vi i fremtiden i stedet skal være bedre til at fortælle menigheden tydeligt og uden omsvøb, hvem Gud er, nemlig Kristus. Så er jeg komplet ligeglad med, om præster er mænd eller kvinder, så længe de bare er klare i målet og kan forkynde kristendommen klart og forståeligt.¹¹²

Spørgsmålet om kønsfordelingens betydning for præstefagets offentlige anseelse i befolkningen genoptages igen i 2022. Ifølge sognepræst ved Jesuskirken i Valby og debattør *Sorine Godtfredsen* (f. 1967) vil det, at majoriteten af præster er kvinder betyde, at præstefaget bliver betragtet mere ud fra den ”klassiske idé om omsorg og bløde værdier – alle de ikke-intellektuelle elementer ved et embede”, og det kan få negativ indflydelse på folkekirken teologi. Det er overraskende at hun, som én af landets skarpe kvindelige debattører, tilsyneladende genoptager en næsten 100 år gammel debat, der nu om dag må siges at være kontroversiel:

¹¹² Kristeligt Dagblad 28.04.2018.

Jeg har en grundtro på, at manden i store træk er dygtigere end kvinden til at tænke intellektuelt og systematisk. På baggrund af den overbevisning vil rigtig mange kvindelige præster i langden bidrage til, at teologien i folkekirken kan blive en smule udvandet og mindre systematisk bevaret. Forkyndelse i folkekirken vil blive mindre dogmatisk klar og mere båret af det følelsesmæssige, intuitive og det poetiske. Alle de ting skal også have en plads, men det må ikke blive altdominerende.¹¹³

Præstemanglen medvirker til flere kvindelige præster

En væsentlig faktor til et fortsat stigende antal kvindelige præster er foruden flere kvindelige teologistuderende også den begyndende præstemangel som følge af en dalende tilgang til teologistudiet siden 1930'erne, hvilket bl.a. betyder, at Ruth Vermehren fortsætter som fængselspræst, konstitueret i eget embede, indtil hun fylder 81 år.¹¹⁴

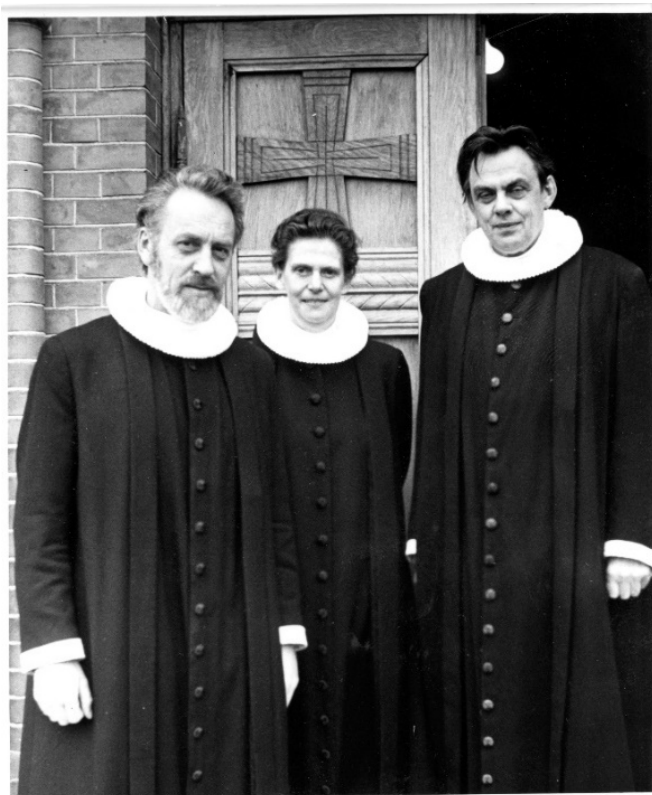
Selv om præstemanglen først for alvor kulminerer omkring 1970 (i 1967 og 1972 er der henholdsvis 11 og 15 ubesatte stillinger på Fyn) og midlertidigt giver andre end teologer adgang til præstegerningen, så mærkes manglen allerede fra slutningen af 1950'erne, i første omgang blandt de lavestlønnede stillinger som hjælpepræster og 2. og 3. kapellaner i større bysogne, hvor de kvindelige teologer for alvor

¹¹³ Kristeligt Dagblad 07.03.2022. Lis Jacobsen (red): Kvindelige Akademikere 1875-1925, s. 107f. Ifølge landets fjerde kvindelige teolog Gudrun Carstens vil kvindelige præster ikke blive teologisk banebrydende ("ikke udtænke nye teologiske Systemer"): "Mandens Hjerne er mere indstillet paa at spille Bold med Teoriene, medens hans egentlige Jeg er i Behold et andet Sted. En Kvinde, som giver sig af med Teorier, tager dem mere alvorligt, muligvis fordi hun forstaar mindre af dem, men maaske ogsaa, fordi hun har større Trang til at lægge hele sin Sjæl i det, hun giver sig af med. At Carstens ikke står alene med dette synspunkt, viser et avisinterview i 1929 med Johanne Louise Widding (Lis Blauenfeldt) efter sin embedseksamen: "Jeg synes, at det er et Studium, der er saa oplagt for Mænd, fordi det kræves en ganske uhyre Tankeevne. Jeg tror, at de fleste Kvinder har en langt større Evne for den konkrete end for den abstrakte Side, f.eks. ogsaa af det teologiske Studium", BT 05.07.1929. At kvinder skulle tage åndelige spørgsmål mere alvorligt og derfor have større vanskeligheder med bibelkritik og akademiske teorier end deres mandlige studiekammerater, afvises af Ruth Vermehren: "Vi lærte derimod grundigt og sagligt at sætte os ind i det stof", Orla Møller (red): Min vej til præstegerningen, s. 193.

¹¹⁴ Afsnittet er en redigeret og opdateret udgave af samme i Ole Hyldegaard Hansen: Helga Jensen, Jyllands første kvindelige præst og Det skønsonne eftermæle, s. 106-109.

kommer i spil, også ældre kandidater der ligesom Lis Blauenfeldt indtil da har påtaget sig rollen, ikke som præst, men som præsteægtefæller.¹¹⁵

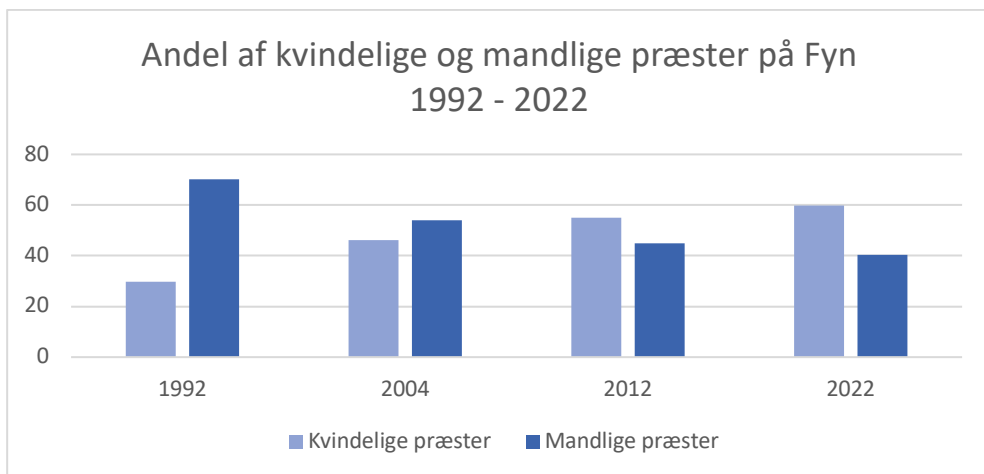
I takt med at der bliver flere færdiguddannede kvindelige teologer stiger andelen af kvindelige præster tilsvarende, og i 2010 er der for første gang flere kvindelige end mandlige præster i folkekirken (50,6 % i 2010, 58 % i 2021), hvilket daværende kirkeminister *Birthe Rønn Hornbech* (f. 1943) markerer ved et arrangement i ministeriet den 23. august med deltagelse af flere af de første kvindelige præster samt de fleste bisper, tidligere kirkeministre og politikere.¹¹⁶

Præstemanglen giver mulighed for at blive præst for andre end teologer via en særuddannelse, bl.a. tidligere sygeplejerske, jordemoder, diakonisse og missionær *Dagny Bach* (1922-1986) som i 1977 indsættes som sognepræst i Sanderum og Ravnebjerg. Foruden Bach ses på billedet provst (og senere biskop) *Vincent Lind* (1925-2007) og sognepræst *Christian Andersen* (1919-2021). Foto: Odense Stadsarkiv

¹¹⁵ Den generelle præstemangelproblematik er behandlet i *Kirke under nye vilkår*. K.C. Holm, Fyns biskop 1958-1984. Baggrund, valg og virke, s. 159-177.

¹¹⁶ Kristeligt Dagblad 24.08.2010.

Aktuelt er der igen opstået præstemangel, der skyldes flere årsager. De store efterkrigsårgange går på pension, i nogle tilfælde før folkepensionsalderen, nogle skifter til andre arbejdsgrene, eller søger slet ikke præsteembeder. I perioden 2008-2020 ligger ledighedsprocenten for teologer gennemsnitligt på ca. 21,5 %. Den ledighedsbaserede dimensionering, der blev indført i 2014 med henblik på at begrænse tilgangen til uddannelser med markant og systematisk højere ledighed end landsgennemsnittet, påvirker i sig selv ikke andelen af kvinder der optages på teologi.¹¹⁷

På trods af at majoriteten af præster er kvinder, kommer spørgsmålet atter til debat i eftersommeren 2022, da det viser sig, at en undtagelse fra ligebehandlingsloven fra 1978 for trossamfund, og derved også præstestillinger i folkekirken fortsat er gældende. Menighedsråd kan derfor lovligt frasortere kvindelige ansøgere, men selv med en afskaffelse af bekendtgørelsen vil menighedsråd ifølge biskop på Lolland-Falster *Marianne Gaarden* (f. 1964) i praksis stadig kunne se bort fra kvindelige ansøgere:

¹¹⁷<https://ufm.dk/uddannelse/institutioner-og-drift/styring-af-uddannelsesudbud/dimensionering/ledighedsbaseret-dimensionering>.

Marianne Gaarden,
biskop Lolland-
Falster
Foto: Pressefoto
Lolland-Falster
Stiftsovrighed,
fotograf Ingrid Riis

Der er mennesker, der læser Bibelen bogstaveligt og derfor har den teologiske overbevisning, at kvinder skal tie i forsamlinger, som Paulus skriver. Derfor foretrækker de en mandlig præst, og de vil kunne henholde sig til, at de har valgt en bestemt præst på baggrund af teologi og ikke på grund af køn. Så at fjerne paragraffen ændrer ikke nødvendigvis noget. Man kan ikke lovregulere folks tro.¹¹⁸

Alligevel er flertallet af bisperne enige om, at fjernelse af undtagelsen vil have en symbolpolitisk betydning. Biskop i Helsingør *Peter Birch* (f. 1962) udtaler:

Menighedsråd har frit valg til at indstille kandidater til et embede, og det skal ske ud fra ansøgenes faglige, personlige og teologiske profil. Det, man signalerer ved at fjerne den, er, at man ikke anerkender køn som en legitim grund til at vælge eller fravælge kandidater.¹¹⁹

Biskop i Aalborg *Thomas Reinholdt Rasmussen* (f. 1972) skærper tonen yderligere: ”Vi ansætter præster i folkekirken efter forkyndelse og ikke køn, seksualitet og race. Punktum”.

Undtagelsen er på nuværende tidspunkt stadig gældende.

¹¹⁸ Kristeligt Dagblad 30.08. 2022.

¹¹⁹ Kristeligt Dagblad 30.08.2022.

Kvindelige præster der trækker overskrifter

Endnu i midten af 1960'erne, hvor kun 15 kvindelige teologer er ordineret, er kvindelige præster stadig et så eksotisk fænomen i offentligheden, at f.eks. HVEM-HVAD-HVOR 1965 vælger at bringe billeder og faktuelle oplysninger om de fleste.¹²⁰

I 1970'erne er universitetsstudierne generelt præget af ånden fra ungdomsoprøret i 1968 og dets opgør med tidligere tiders traditioner og autoriteter. Dette påvirker også De Teologiske Fakulteter, hvor den politiske og samfundsorienterede teologi vinder indpas blandt mange studerende, samtidig med at adskillige teologistuderende som børn af deres tid kommer fra sekulære hjem uden den kristne børnelærdom og kirkelig tradition som åndelig bagage, også kaldstanken kommer under pres af funktionærmentaliteten blandt den yngre præstegeneration.

Disse faktorer er ikke uden betydning for rækken af ”præstesager”, der ofte er udslag af kultursammenstød imellem menigheder (menighedsråd der også kan være sekulære) og præsters gensidige forventninger. Adskillige af disse ”præstesager” kommer til offentlighedens kendskab, hvoraf flere inkluderer kvindelige præster, der – som fænomen – med ét mister den jomfruelige uskyld og sympati, som de ellers i høj grad hidtil har været omgærdet af i medierne.

Hvor megen omtale de enkelte sager får i pressen, afhænger af sagens karakter, omfang, og parternes kamplyst.

Grundlæggende må der her skelnes mellem præstesager af mere principiel og teologisk art, og decorum-sager vedrørende præsters vandel, dvs. embedsførelse og offentlige anseelse, men grænserne i de enkelte sager kan være flydende, ligesom følgerne kan variere meget fra kirkelig afvisning, over tjenstlige irettesættelser og bøder til afskedigelser efter en eventuel provsteretssag, ofte begrundet med længerevarende dybe uoverensstemmelser imellem præst og menighed (jf.

¹²⁰ Afsnittet er en redigeret og opdateret udgave af samme i Ole Hyldegaard Hansen: Helga Jensen, Jyllands første kvindelige præst og Det skønsomme eftermæle, s. 114-115.

Tjenestemandslovens § 43) eller uegnethed hos præsten (jf. Tjenestemandslovens § 28). I det følgende vil vi se nærmere på udvalgte eksempler.

Vivian Dahl

Fyens Stift undgår at få landets første præstesag med en kvindelig præster indblandet, men det er tæt på med Fyns femte kvindelig præst *Vivian Gunvor Dahl* (1938-2015).

Vivian Dahl stammer fra en københavnsk arbejderfamilie. Hun bliver teologisk kandidat i 1965 fra Københavns Universitet - 26 år gammel og får ansættelse som kaldskapellan i Rødovre. Herefter begynder præstemanglen for alvor at kunne mærkes og efter at hun lige er hjemvendt fra et studieophold i pastoral-psykologi i USA, får den nu 29-årige Vivian Dahl i 1968 - som eneste ansøger - en nyoprettet stilling som kaldskapellan ved Vor Frelzers kirke i Korsløkke sogn i Odense. Årsagen til opnormeringen trods præstemanglen er en eksplosiv befolknings-tilvækst til 17.000 indbyggere pga. sognets nye bydel Vollsmose, hvor præsten får bolig. De alsidige arbejdsmuligheder for arbejde både ved sygehus og Sct. Nicolai-tjenesten tiltaler den unge præst med stor interesse for det kirkelige-socialt arbejde blandt fattige mennesker, som hun kender fra Rødovre og har studeret under sit studieophold. Hun ser gerne et større samspil mellem præster og psykologer, kirke og det omgivende samfund ift. medmenneskelighed og sjælesorg. Ifølge Vivian Dahl handler det som præst i socialt arbejde ikke primært om forkyndelse men om medmenneskelig omsorg.

Vivian Dahl betragter sig som tidehvervsk, velvidende det ikke er populært i alle kirkelige kredse. I pressen er hun medunderskriver af protester mod manglende alsidighed i Danmarks Radios kirkestof, erklæret modstander af politisk patent på kristendommen og derfor kritisk over for det nystiftede Kristeligt Folkeparti. Som kvindelig præst mærker Dahl personligt ingen modstand på Fyn, hvilket hun

tilskrives, at modstandere søger mandlige præster.¹²¹ I 1972 forlader hun Fyn og indstilles blandt tre ansøgere til sognepræst i Jersie-Kirke Skensved i Roskilde Stift.

Præsteindsættelse i Vor Frelser's kirke. Vivian Dahl og domprovst *H.F. Falk* (1909-1999). I baggrunden ses præsterne *H.C. Madsen* (1908-1987) og Chr. Linds-krog. Foto: Odense Stadsarkiv

Af kirkestatistikken fra 1973 fremgår det, at Dahl løber ind i en række disciplinære vanskeligheder med konfirmanderne og kommer på kollisionskurs med en del af familierne, hvoraf flere løser sognebånd. Et anspændt forhold der kommer til pressens kendskab. Efter en længerevarende sygeorlov på 13 måneder genoptager hun sit embede i slutningen af 1975. Få måneder senere trækker Dahl store overskrifter, da hun den 28. marts 1976 vælger at træde ud af folkekirken og derved automatisk nedlægger sit præsteembede for ikke siden at genoptage det. Som officiel begrundelse angives, at hun – i lighed med Margrete Auken og andre

¹²¹ Fyens Stiftstidende 17.02. og 03.04.1968. 01.02.1969 og 05.04. og 30.08.1971 Medunderskriver for at sikre alsidigheden hos Danmarks Radio tæller foruden Dahl, sognepræsterne Søren Krarup, Niels Carl Lilleør, valgmenighedspræst Niels Holm samt professor Børge Diderichsen.

præster – ”nægter at bede for kongehus, regering og militær”, som menighedsrådet angiveligt har forlangt af hende.: ”... der er åbenbart ikke plads til venstreorienterede præster (og pacifister) i Den danske Folkekirke”, konkluderer Vivian Dahl, som oplyser altid at have gjort opmærksom på sit synspunkt ift. kirkebønnen ved ansættelsessamtaler, uden det har givet anledning til diskussion (hvilket et menighedsrådsmedlem i sognet bekræfter og samtidig beklager hendes afgang). Men ifølge Dahl modtager hun i december 1975 et ufravigeligt krav fra menighedsrådets flertal om at bede for kongehuset (som vikarpræsterne har gjort), ja det er et kardinalpunkt for menighedsrådsformanden. Hertil bemærker præsten: ”... for mig at se siger Jesu lære, at alle mennesker er lige for Gud, og at en arbejdsmand og rengøringsdame er lige så meget værd som dronninger og ministre”. For biskop *Hans Krivst* (1911-1980) er der ingen tvivl om præsters forpligtelse på at bede for konge, regering og fædreland, men Vivian Dahl har selv har løst konflikten ved sin udmeldelse af folkekirken. Vivian Dahls begrundelse vækker en vis undren ift. det drastiske skridt, da der ikke er forordnet nogen bøn for militæret, ligesom bønnen for regering og kongehus alene er en bøn for landets øvrighed med et særligt ansvar uanset partifarve, hvis ordlyd det står præsten frit for selv at formulere (Margrete Auken vælger således ordene ”Følg og forfølg med dit ord enhver, der har fået magt over andre”). Flere i sognet mener, at præsten er blevet frosset ud af, og det måske også har spillet ind, at hun er enlig – og kvinde, mens andre taler om fejlplacering i et landsogn, ja hævder manglende folkelighed og samarbejdsvilje fra præstens side som årsag til konflikten. Vivian Dahl ridser sin overbevisning op:

Hvis jeg føjede mig og tog præstekjolen på og bad den kirkebøn, ville jeg ikke længere føle mig som præst. Nu, hvor jeg ikke har føjet mig, men fulgt min overbevisning, føler jeg mig mere som præst end nogensinde før. På den anden måde ville jeg kun være en statsansat tjenestemand, og det er ikke nok for mig at være præst på den måde.¹²²

¹²² Kristeligt Dagblad 30.03., 01.04., 03.04., 09.04. og 22.04.1976. Dansk Kirkeliv 1976-1977, s. 170-171. Kirkehistoriske Samlinger 1977, s. 199. Uddrag af kirkebladet for Jersie-Kirke Skensved på sognets hjemmeside. <https://www.yumpu.com/da/document/read/17636451/foredrag-om-de-faelles-kirkeblade-jersie-kr-skensved>.

Hanne Wilian

Ligesom for Vivian Dahl er folkekirken struktur for stiv ifølge direktørdatteren fra Frederiksberg Hanne Wilian (f. 1936), der efter 4½ års teologistudier bliver hjælpepræst i Otterup i 1992. Wilian er på det tidspunkt 56 år, og hun har siden 1963 en længere karriere som psykolog blandt børn med særlige udfordringer med i bagagen. I 1981 ”kører hun træ” som psykologi, flytter til Jylland som selvlært keramiker med et minilandbrug. I 1982 bliver hun gift med forstander for Brusgård produktionsskole nær Randers Teddy Eeg Hoffbeck, hvor hun bor ved tiltrædelsen som hjælpepræst. Senere flytter Hoffbeck virksomheden til Otterup Hotel med tanke for kursister fra andre EU-lande. Projektet bliver imidlertid ikke den ventede succes, men Hanne Wilian og mand er nu hotelejere i Otterup.

Hanne Wilian.
Foto: Fra Kirken i farver 2002

Som motivation for i en sen alder, og efter at have været udmeldt af folkekirken siden ungdommen som politisk aktiv på venstrefløjen (VS), at vælge teologstudiet angiver Hanne Wilian en sekvens fra filmen *Pelle Erobreren* (en slags ”mini-omvendelse”), der bekræfter hende i nødvendigheden af at sætte ord på kærlighed ud fra bibelsk betydning, som længe har været tabubelagt. Efter at hun bliver indsat af provst *Finn Ole Hansen* (1942-2003) begynder hverdagen i præstegerningen i Otterup, og Hanne Wilian kaster sig over arbejdet med at gøre kirken mere synlig og nærværende med mange nye tiltag i sognet med fokus på lys, kærlighed og

fællesskab: Kyndelmissegudstjeneste med fakkeloptag igennem byen og inddragelse af spejdere og konfirmander, folkelig minimusikfestival i kirken, sommergudstjenester for turister og åbent juleaftensarrangement med spisning i menighedshuset. Hun engagerer sig desuden i arbejdet med modtagelse af flygtninge fra det borgerkrigsramte Jugoslavien.

Hendes store energiske engagement gør hende folkeligt afholdt og populær, mens det tilsyneladende knirker mere i det lokalkirkelige samarbejde i forhold til kollega ("kirkelig duo, der aldrig svingede i takt") og menighedsråd, der vægter tradition og genkendelighed højere end overraskelser. Der er tilsyneladende tale om et kultursammenstød eller forskellig kirkeforståelse. Alligevel kommer det som en overraskelse for de fleste, da Hanne Wilian søger afsked som hjælpepræst med udgangen af januar 2000 begrundet i "træthed over mangel på medspil og fælles engagement hos blandt andet præst og menighedsråd i opgaven med at forkynde evangeliet". Med ét har Otterup sogn udsigt til at stå uden fast præst fra det tidspunkt, da kollegaen *Jan Bjerregaard* (f. 1944) er langtidssygemeldt og fraflyttet sognet.

En gruppe borgere i sognet går i brechen for at få Hanne Wilian ansat som sognepræst i Otterup, og det lykkes at indsamle 425 underskrifter, der afleveres til menighedsrådet ved et rådsmøde med 30 tilhørere, hvor Hanne Wilian selv rejser spørgsmålet om, hvorfor hun ikke blev konstitueret under sognepræstens sygeorlov, uden at få andet svar end at reglerne er blevet fulgt. I erkendelse af at 425 støtter muligvis ikke er nok til at komme i betragtning til sognepræstestillingen, arbejdes der nu i stedet på at danne en valgmenighed i Otterup med Hanne Wilian som præst, der kun kræver 50 medlemmer. Programerklæringen er en mere "tiltalende" folkekirke med en uhøjtidelig gudstjeneste og vægt på frimodighed, nærvær og fælles ansvarlighed, ja fornyelse, som hverken menighedsråd, kollega, provst eller biskop ifølge Wilian har ønsket i Otterup. Tilslutningen til den grundtvigsk inspirerede valgmenighed vokser fra 65 til ca. 90 på et halvt års tid. Godkendelsen i Kirkeministeriet trækker ud i næsten et år, og valgmenigheden må helt exceptionelt søge om stiftsbåndsløsning, da biskop *Kresten Drejergaard* (f. 1944) ønsker at frasige tilsynet på baggrund af den rejste kritik af hans tilsyn fra Wilian. Ved kirkeminister *Margrethe Vestagers* (f. 1968) mellemhånd overtager biskop på

Lolland-Falster *Holger Jepsen* (f. 1935) (der besøger menigheden én gang) i stedet tilsynet med valgmenigheden pr. 1. maj 2001.

Biskop Holger Jepsen fra Lolland-Falster får midlertidigt tilsynet med Nordfyns Valgmenighed.
Foto: Maribo Lokalhistoriske Arkiv

På biskoppens vegne indsættes Hanne Wilian igen af provst Finn Ole Hansen, denne gang som valgmenighedspræst på deltid, i Hasmark kirke (som et langt fra optimalt kirkevalg ift. logistik og aktiviteter), da det ikke lykkes at få en aftale i stand med brug af Otterup kirke. Senere på året lykkes det Hanne Wilian at få afhændet Otterup Hotel, og efter 4½ års virke vælger hun at gå på pension og flytte til Sjælland. Hun holder afskedsgudstjeneste den 18. september 2005. Selv om det lykkes menigheden at få tidligere præst i Kerteminde *Søren Poulsen* (f. 1938) til at tage over, viser det sig, at menighedens eksistensgrundlag har bygget mere på Hanne Wilians person end først antaget. Tilslutningen daler, og i 2008 lukker valgmenighedens aktiviteter.¹²³

For både Dahl og Wilians vedkommende afsluttes en potentiel kirkekonflikt med begge kvinders fratræden som sognepræster, for den enes vedkommende helt ud af folkekirken, for den andens som valgmenighedspræst.

¹²³ Fyens Stiftstidende 07.11.1992, 03.02., 05.02.1993, 21.08. og 12.09. og 19.12.1994, 24.09.1996, 30.10. og 08.12.1999, 09.01. og 26.01.2000, 09.05., 15.08., 22.04. og 26.12.2000, 14.02., 31.08. og 21.11.2001. 21.08.2005. 08.10.2006. 10.01.2008. Kristeligt Dagblad 06.05, 21.07.2000, 30.04.2001. www.youtube.com/watch?v=UPO-kvRWCCE (Kirken i farver 2002).

Bodil Greve Schmidt

Så enkelt går det ikke i den længstvarende sag på Fyn med en kvindelig præst: Munkebo-sagen.

Hovedpersonen er den fynske gårdmandsdatter *Bodil Greve Schmidt*, født Jensen (f. 1950) fra Jordløse. Efter konfirmation hos sognepræst (senere provst) *Poul Erik Severin* (1930-2002) og endt skolegang, kommer den 17-årige Bodil i huset hos familien Møllehave, mens *Johannes Møllehave* (1937-2021) er fængselspræst i Vridsløselille. Fremtidsplanen er at blive sygeplejerske. Efter et halvt år overtaler familien hende imidlertid til at læse videre, så fra at være stuepige, bliver Bodil nærmest en del af den kulturåbne Møllehave-familie og flytter med til Virum, ja bliver boende frem til studentereksamen i 1971 fra Ahms Kursus. Samme år begynder hun til Møllehavernes store overraskelse i stedet for psykologi eller jura at læse teologi. Ved siden af studierne arbejder hun bl.a. som kordegn i omegns-sogne, aftenvagt i de gamles by, ansat ved Det kgl. bibliotek og i en periode hos dansk sømandskirke i udlandet. Bodil Greve bliver teologisk kandidat fra København i 1982.¹²⁴

Fængselspræst Johannes Møllehave i 1960'erne.

Fotograf Allan René Hygom, Lokalthistorisk Samling Albertslund

¹²⁴ Fyens Stiftstidende 26.05.1996, Kristeligt Dagblad 04.10.1995, 22.01.2000.

Umiddelbart derefter bliver hun sognepræst ved Sct. Nicolai kirke i Holbæk, og ordineres af biskop *Bertil Wiberg* (1927-2004) onsdag den 28. juli 1982. Da der endnu ikke er en embedsbolig klar, bliver hun i begyndelsen boende i København. Allerede i Holbæk-tiden viser Bodil Greve, som i 1984 indgår ægteskab med menighedsrådsmedlem, chefredaktør *Peter Schüle Schmidt* (1946-2022), sine karaktertræk som handlekraftig, selvbevidst kvindelig præst med stærke holdninger. Ikke tilfreds med at få afvist en artikel til kirkebladet udgiver hun sit eget kirkeblad, som i modsætning til det eksisterende skal være mere tidssvarende med artikler, hvor f.eks. almindelige sognebørn beretter om, hvorfor de ikke bruger kirken ret meget.¹²⁵

I 1984 tager Bodil Greve Schmidt initiativ til juletræsfest for iranske flygtninge, kristne som muslimer, som del af et lokalt integrationsprojekt. Det bliver en engangsforseelse, da folkekirken struktur og rammer ikke er gearret til modtagelse af flygtninge, og arbejdsbyrden i sognet hindrer en seriøs indsats på feltet. Bodil Greve stiller samtidig spørgsmålstegn ved, om det overhovedet er kirkens opgave.

*Jeg ved godt, at det er upopulært at sige, men jeg synes faktisk, at der er for mange flygtninge, der får lov til at komme ind i landet. Problemerne bliver alles problemer – og derfor ligegyldige problemer. De 90 flygtninge, vi fik her i Holbæk sidste år, var passende, for de fik os til at vågne op, bl.a. da de pludselig sad dernede på kirkebænkene. Men i dag, hvor en masse kommer og går, kan vi ikke i samme grad engagere os i deres problemer.*¹²⁶

I samtidens flygtningedebat, hvor folkekirken modtager udmeldelser pga. *Søren Krarups* (f. 1937) udtalelser om flygtninge, støttes han offentligt af Bodil Greve for opgøret med landets daværende flygtningepolitik. Et synspunkt hun fastholder og fortsat forfægter ti år senere, hvor to lærere på Dalumskolen trues med fyring, fordi de nægter at undervise somaliske piger med tørklæder. Ifølge Bodil Greve Schmidt er det et tegn på den fejlslagne danske flygtningepolitik. Søren Krarup får siden anledning til at støtte Bodil Greve Schmidt i anden sammenhæng.¹²⁷

¹²⁵ Fyens Stiftstidende 26.05.1996. Kristeligt Dagblad 28.07.1982 og 19.12.1985.

¹²⁶ Kristeligt Dagblad 30.12.1985.

¹²⁷ Kristeligt Dagblad 03.10.1986 og 24.03.2009, Fyens Stiftstidende 21.10. 1997. Søren Krarup: Det har vist sig gang på gang, at præsterne kan blive afskediget på baggrund af løse formuleringer

Havde menighedsrådet i Munkebo haft nutidens digitale søgemuligheder, havde de kunnet fremsøge oplysninger om Bodil Greve Schmidts virke og synspunkter som præst i Holbæk, og derved måske have været bedre forberedt på, at det både er en energisk og glimrende prædikant, men også en kampberedt (og til tider egenrådig) grundtvigsk-tidehvervsk kvindelig præst med markante synspunkter, som de ansætter i 1. juli 1988.¹²⁸

Munkebo sogn har i løbet af 60 år næsten seksdoblet sit indbyggertal til knap 6.000. En væsentlig årsag er at Lindøværftet bliver etableret i 1959, og arbejderfamilier med tilknytning til værftet udgør en betydelig del af sognets befolknings-sammensætning. Selv om den afgåede præst efter 31 år *Orla Pedersen* (1919-1988) har haft engagement i Ydre Mission, har sognet ikke et egentligt retningspræg men en rimelig kirkegang, og qua væksten har nabopræsten *Knud Erik Kristensen* (f. 1954) i Kølstrup bistandsforpligtelser til sognet.

I begyndelsen møder Bodil Greve Schmidt velvilje for nye initiativer: interessen for humanitær hjælp til Østeuropa (Polenshjælp) i Holbæk konverteres i Munkebo til juleindsamling til jordskælvs ofre i Armenien. Der udbydes sognerejser i Luthers fodspor, filmaftner for de unge i den lokale biograf, gospelkoncert med *Etta Cameron* (1939-2010) i kirken og der etableres kirkelig genbrugsbutik i sognet.¹²⁹

Sideløbende er præsten politisk engageret. Ved folketingsvalget den 12. december 1990 opstiller Bodil Greve Schmidt forgæves for Venstre i Fredericia-kredsen, men opstilles efterfølgende i Odense 3. valgkreds. Et lille stemmetal ved valget den 21. september 1994 betyder, at Greve Schmidt ikke vælges, og hun må efterfølgende - i første omgang under højlydt protest og med stor kampiver - se sig vraget som kandidat af kredsen, der i stedet vil satse på enten byrådsmedlem i Odense *Lars Chr. Lilleholt* (f. 1965) eller TV2-direktør *Jørgen Schleimann* (1929-2016). Et par uger

og begreber. Det er en invitation til magtmisbrug, og det har vi set i de seneste præstefyringer, hvorpå Krarup bl.a. fremhæver Bodil Greve Schmidt.

¹²⁸ Fyens Stiftstidende 28.06.1988. Kristeligt Dagblad 04.10. 1995. Engang sagde Vincent Lind til mig, at jeg kunne virke arrogant på andre mennesker, og jeg blev så forbavset, for var der noget, jeg i hvert fald ikke var, så var det da det. Men rigtigt er det, at jeg ikke optræder ydmygt, men behandler alle ens, og det kan måske tydes som en form for arrogance, Fyens Stiftstidende 26.05.1996.

¹²⁹ Fyens Stiftstidende 30.11. og 13.12. 1988, 22.01. og 30.07.1990, 06.04.1991.

senere meddeler hun at have besluttet at trække sit kandidatur. Et af flere eksempler på ønske om at få det sidste ord.¹³⁰

Bodil Greve Schmidt, folketingskandidat Fredericia-kredsen 1990. Foto: Lokalhistorisk Arkiv for Fredericia og Omegn

Bedre går det i kommunalpolitik, hvor Bodil Greve Schmidt i 1993 overraskende indvælges i byrådet med 51 stemmer med *Mariann Fischer Boel* (f. 1943) som partiets store stemmesluger. Også menighedsrådsformand *Tage Damm* (f. 1945) indvælges og det bevirker, at den kirkelige uenighed mellem formand og præst i menighedsrådet også påvirker det kommunalpolitiske samarbejde, så Damm vælger at blive løsgænger. Et år senere forlader Bodil Greve Schmidt Venstres gruppe og bliver også løsgænger, ikke frivilligt men ekskluderet af den lokale vælgerforening pga. evindelig strid, hvilket Greve Schmidt vil anke til hovedbestyrelsen. Tage Damm genindtræder i Venstres byrådsgruppe, mens Bodil Greve Schmidt vil stifte en ny liste, ”Upolitisk Borgerliste”, der ikke får stemmer nok ved valget i 1997. Dermed slutter præstens politiske karriere.¹³¹

Et gennemgående træk og udfordring er Bodil Greve Schmidts stejlhed, heftige temperament samt manglende sans for egen myndighedsbeføjelse (hun er ikke kirkens opsynsmand). Dette giver sig spektakulære udslag ift. præstegårdshaven og konfirmandstuen: graverens opskæring af et stormfældet træ i præstegårdshaven

¹³⁰ Fyens Stiftstidende 26.03.1991, 18.09., 16.11. og 30.11.1994.

¹³¹ Fyens Stiftstidende 17.11.1993, 17.02. og 02.11.1995, 13.02. og 05.03.1996. 24.04., 26.04. og 19.11.1997.

(graveren hører ifølge præsten til på kirkegården ikke i præstens have) blæses op i lokal-tv produceret af præstens ægtefælle, mens gravermedhjælperen politianmeldes for først at have ladet vandet i præstens have og senere angiveligt (det viser sig at være ukorrekt) at have benyttet kirkens buskrydder i fritiden hos en nabo til præstegården. Præsten trækker efterfølgende politianmeldelse og beskyldning tilbage.

Modsat har menighedsrådet vanskeligt ved at acceptere præstens råderet over konfirmandstuen, der ligesom præstegårdshaven bliver en vedvarende kamplads.¹³²

Der har således eksisteret et langvarigt dårligt samarbejdsklima mellem sognets viljefaste præst ift. tidligere og nuværende ansatte, præstekolleger og et menighedsråd med selvstændige holdninger, som ikke er blevet afhjulpet af biskop Vincent Linds tidligere mæglingsforsøg parterne imellem siden 1991.¹³³

Offentligheden får for alvor kendskab til situation i 1995 i forbindelse med menighedsrådets trussel om udtrædelse pga. mistillid til præsten, medmindre Fyens nytiltrådte biskop Kresten Drejergaard kan forlige parterne.¹³⁴

I udgangspunktet ønsker biskop Drejergaard et forlig og ikke en afskedigelse af præsten, selv om han anerkender, at de mange bagateller samlet set udgør en sag, bare ikke nok til en afskedssag, hvilket Kirkeministeriet er enige i.

¹³² Fyens Stiftstidende 17.02., 28.03. og 22.06.1995. 26.05.1996.

¹³³ Kristeligt Dagblad 04.07. og 10.07.2002. Vincent Lind har forsøgt at imødekomme klager med pålæg og regulativer.

¹³⁴ Fyens Stiftstidende 06.06., 14.06. og 07.07.1995. Kristeligt Dagblad 27.06. og 10.07.1995. 17.01.1996. To kirketjenere har forladt deres arbejde på grund af psykiske problemer forårsaget af samarbejdsvanskeligheder med præsten, mens en tidligere organist får tilkendt erstatning på 20.000 kr. og har bedt kirkeministeriet undersøge mulighederne for at rejse en tjenestemandssag, hvilket Stiftet har afvist. Nabo- og bistanDSPRÆST Knud Erik Kristensen, Kølstrup, vedkender sig en popularitet på en billig baggrund: et fravalg af Bodil Greve Schmidt i takt med de stigende samarbejdsproblemer i Munkebo, som han alene tilskriver sin præstekollega. Han ønsker, at Bodil Greve Schmidt ved næste menighedsrådsvalg får indvalgt støtte efter at have været på kant med de første to menighedsråd og formænd (Birthe Neerup og Tage Damm). Menighedsrådsmøder i Munkebo, hvor folk konstant falder hinanden i ryggen, kræver ifølge Kristensen et godt glas rødvin inden sengetid.

I en skrivelse den 3. oktober 1995 dekreterer Drejergaard, at præsten for det første nøje skal ”respektere kompetencefordelingen mellem sig selv og menighedsrådet og til det yderste skal bestræbe sig på at virke for, at der opstår gode og tillidsfulde samarbejdsrelationer”, for det andet ”ikke må udøve anden ledelsesfunktion end den, der direkte vedrører afviklingen af gudstjenester og kirkelige handlinger”. Biskoppen konkluderer:

Jeg forventer, at De holder Dem disse pålæg efterrettelig, da jeg i modsat fald må forudse, at det kan blive nødvendigt at inddrage Kirkeministeriet, hvilket kan få konsekvenser for Deres ansættelsesforhold.”¹³⁵

Biskop Kresten Drejergaard arver Munkebo-sagen, hvor han i første omgang forsøger at forlige parterne, hvilket ikke viser sig muligt.

Foto: Asperup Roerslev Lokahistoriske Arkiv

Mellemværendet mellem præst og menighedsråd om brugen af konfirmandstuen til informationsmøde om en kulturejse til Prag afgøres ved, at stiftet betaler menighedsrådets udgifter for ”at få sat en stopper for småligheden”, som ellers ifølge biskoppen vil gøre Munkebo til et ”meget lidt attraktivt sted at være for en præst, fordi vilkårene for arbejdet som følge af de forkrampede samarbejdsrelationer, der ulykkeligvis er opstået, er blevet væsentligt anderledes end

¹³⁵ Kristeligt Dagblad 08.07.1995, Fyens Stiftstidende 23.02.1996.

de vilkår, der i øvrigt er gældende i folkekirken.” Uenigheden om konfirmandstuen fortsætter dog ufortrødent.¹³⁶

Mens præsten tager biskoppens kritik til efterretning, synes menighedsrådet, at præsten slipper [for] billigt, ja at der bliver holdt hånd over hende, hvilket Drejergaard afviser.

*For de første er det i denne sag hverken min opgave at holde hånden over eller under nogen. Jeg har forholdt mig til sagens mange dokumenter og de synspunkter, jeg har lyttet mig til gennem en række samtaler. For det andet er det Kirkeministeriet og ikke mig, som skal afgøre præstens ansættelsesforhold. Det jeg skal gøre og har forsøgt at gøre, er at hjælpe sognet videre ved at få sat en stopper for de mange stridigheder og irritationer. Og det håber jeg, er lykket.*¹³⁷

På baggrund af præstens erklærede samarbejdsvilje vælger menighedsrådet at fortsætte. Da samarbejdsklimaet i menighedsrådet ikke bedres, beslutter rådets flertal – socialdemokraterne og senere også Venstre – ikke at genopstille ved næste menighedsrådsvalg.¹³⁸

På samme tid verserer der en sag mod Bodil Greve Schmidt for angiveligt at have slået en konfirmand, der bandede under altergang i konfirmationsundervisningen. Efter Greve Schmidts redegørelse om ikke at have slået men berørt konfirmanden, afgør biskoppen episoden med at indskærpe, at ”revselse, som kunne have karakter af en lussing, er under alle omstændigheder uantagelig”.¹³⁹

Ved menighedsrådsvalget i 1996 udskiftes hele rådet, efter at alle tidligere medlemmer har forladt rådet i protest mod Bodil Greve Schmidt. I den nye valgperiode fungerer menighedsrådsarbejdet under formand og advokat *Jørgen Møller* tilsyneladende tilfredsstillende, da Munkebo-præsten ikke trækker de store

¹³⁶ Fyens Stiftstidende 08.08.1996. Kristeligt Dagblad 04.10.1995 og 15.01.1996.

¹³⁷ Kristeligt Dagblad 30.09.1995. Fyens Stiftstidende 06.10.1995 og kristeligt Dagblad 09.10. 1995. Tage Damm: Jeg forstår simpelt hen ikke, at hun slipper med det gule kort. Jeg er overbevist om, at en person i enhver anden stilling ville være blevet afsat. Kristeligt Dagblad sætter spørgsmålstejn ved, om biskoppen overhovedet vil kunne finde en løsning på Munkebo-konflikten med fordragelighed eller mere drastiske løsninger i den tilspidsede situation. Vurderingen er, at afslutningen meget vel kan ”afhænge af, hvem er der er mest sejlivet”.

¹³⁸ Fyens Stiftstidende 05.03.1996. Kristeligt Dagblad 02.10.1996.

¹³⁹ Fyens Stiftstidende 27.04.1996. Kristeligt Dagblad 29.04.1996.

overskrifter i pressen, men primært nævnes i forbindelse med kirkelige arrangementer.¹⁴⁰

Men i sommeren 2002 indstilles Bodil Greve Schmidt af biskop Kresten Drejergaard til afskedigelse dels på baggrund af en ikke en fuldført studieorlov, der koster stiftet 160.000 kr. i tabt refusion, dels som generelt uegnet (tjenestemandslovens § 28) til at passe sit embede under henvisning til 35 ”tungtvejende sager” (3,5 kg) siden 1997. Biskoppens konklusion er derfor, at Bodil Greve Schmidt bør afskediges for ”grov misligholdelse” af sin stilling og som ”uegnet til at bestride et sognepræsteembede”. Bodil Greve Schmidts advokat anser grundlaget for indstillingen som uprofessionelt og vurderer, at der højst kan blive tale om et tilbagebetalingskrav og en påtale. Ifølge Bodil Greve Schmidt tilbyder stiftet at frafalde tilbagebetalingskravet, hvis hun siger op, hvilket hun afviser, da det vil være vanskeligt at opnå ansættelse andetsteds.¹⁴¹

Præsten bakkes op af det siddende menighedsråd, der beskriver hende som en dygtig præst og sjælesørger, som rådet har et godt samarbejde med (hverken uvederhæftig eller uegnet som præst), mens biskoppen vurderer, at menighedsrådet med deres støtte ”påtager sig et meget stort ansvar for Munkebo sogn”. Parterne afventer spændt Kirkeministeriets afgørelse. Den kommer den 28. november 2002, hvor kirkeminister *Tove Fergo* (1946-2015) underkender biskoppens indstilling. Drejergaard oplyser dog, at årsagen til denne afgørelse er et ønske om, at sagen ikke skal trække i langdrag. I stedet for afskedigelse står Bodil Greve Schmidt (der

¹⁴⁰ Fyens Stiftstidende 13.11.1996. Kristeligt Dagblad 14.11. og 26.11.1996 og 02.07.2002. I forbindelse med at der afholdes menighedsrådsvalg udtaler Bodil Greve Schmidt: Vælgerne i Munkebo gik ikke til stemmeurnerne for at dømme. De gik for at vælge medlemmer til et menighedsråd, der vil formidle samarbejde og aktiviteter til sognets kirke - sammen med præsten ... gøre en indsats for menighedslivet.

¹⁴¹ Fyens Stiftstidende 27.06.2002. Kristeligt Dagblad 02.07., 04.07. og 10.07.2002: Souschef *Aase Garvin* (f. 1941) definerer uegnethed jf. Tjenestemandslovens § 28: Nogle præster er bare for fjumrede, at de ramler ind i alting. De gør det ikke af ond vilje, men der kommer et punkt, hvor man vurderer, at så meget må en præst simpelthen ikke løbe ind i. Det er uegnethed. Kresten Drejergaard bekræfter at have forhandlet med Kirkeministeriet om, at stiftet kunne få eftergivet gælden, hvis hun tog sin afsked, idet han mener, at det var lettest for både hende og stiftet.

aktuelt er sygemeldt) i stedet til en bøde (1/25 månedsløn), tjenstlig irettesættelse (næse) og et tilbagebetalingskrav på 126.000 kr. og måske mere.¹⁴²

Efter en rolig periode er menighedsrådets sammensætning skiftet igen, der med formand *John Yde-Madsen* i spidsen i 2006 klager over samarbejdsproblemer med Bodil Greve Schmidt (hun taler nedsættende til og om menighedsrådet, når hun ikke får sin vilje) til Kirkeministeriet, som senere indstiller hende til afskedigelse.¹⁴³

Bodil Greve Schmidt og Præsteforeningen får først den 3. januar. 2007 kendskab til, at Kirkeministeriet har indledt en afskedigelsessag. Aktindsigt til præstens advokat afslører, at menighedsråd, provst, biskop og repræsentanter fra Kirkeministeriet har holdt møde i sommeren 2006 i Kirkeministeriet på baggrund af menighedsrådets henvendelse.

Den 30. april 2007 modtager Bodil Greve Schmidt officielt sin afskedigelse med tre måneders varsel, uden de normale tre års ventepenge til embedsmænd. 19 års tjeneste i Munkebo er forbi, og en påvirket Bodil Greve Schmidts umiddelbare kommentar er:

Jeg håber, at menighedsrådet er tilfredse nu, hvor de er kommet af med mig. Jeg har passet mit arbejde i 19 år og haft en tilfreds menighed. Men det er rigtigt, at jeg ikke har bøjet nakken over for menighedsrådet og biskoppen, og de har fra denne sags start gået bag min ryg og målrettet efter min person – ikke min gerning. Og det koster mig altså nu både mit job og mit hjem.¹⁴⁴

45 præster på landsplan støtter offentligt Bodil Greve Schmidt, fem er fra Fyn, mens en række fynske præstekolleger anonymt ikke er overrasket over hendes afskedigelse. Hun afskediges efter tjenestemandslovens § 28 (uegnethed). Biskoppen har allerede indstillet hende til afskedigelse den 1. september 2006, men ministeriets afgørelse foreligger først i januar 2007. Kun et ud af fire menighedsråd

¹⁴² Kristeligt Dagblad 04.07. og 29.11.2002. Fyens Stiftstidende 11.07., 20.11., 28.11. og 29.11.2002.

¹⁴³ Fyens Stiftstidende 16.02.2007. Kristeligt Dagblad 01.03.2007. Samarbejdet mellem Bodil Greve Schmidt og menighedsrådet er gradvist blevet dårligere. Hendes personlige facon gør ifølge menighedsrådsformanden John Yde-Madsen, at hun er svær at samarbejde med, men har rystet det øvrige menighedsråd sammen.

¹⁴⁴ Fyens Stiftstidende 24.02. og 01.05.2007. Kristeligt Dagblad 02.03.2007.

har hun ikke haft samarbejdsvanskeligheder med, hendes personalesag fylder mere end samtlige andre fynske præsters.¹⁴⁵

Ved menighedsmødet den 7. marts 2007 på Troelskærskolen i Munkebo med 360 deltagere, der henholdsvis støtter præsten og menighedsrådet, er stemningen ifølge biskop Kresten Drejergaard meget følelsesladet ("modbydelig og ond"). Uacceptable beskyldninger mod menighedsrådsformand John Yde-Madsen får biskoppen til - med udgangspunkt i hans første møde i sagen i 1995 - at tage ordet:

Jeg husker tydeligt, at formanden spåede, at sognet ville blive revet midt over, hvis samarbejdsproblemerne mellem præst og menighedsråd ikke blev løst. Og det er jo det, der er sket – det er forfærdeligt at sidde som tilhører i denne sal. Det er på tide at begynde på en frisk, og I skal have en ny præst – men det vil tage meget lang tid at samle sognet oven på dette. ... Jeg troede, at jeg kunne løse problemerne – det har vist sig, at jeg ikke magtede det.¹⁴⁶

Folketingets ombudsmand Hans Gammeltoft-Hansen inddrages i Munkebo-sagen.

Foto: Nr. Lyndelse Sogns Lokalhistoriske Arkiv

Ikke overraskende indklager Bodil Greve Schmidt, støttet af Præsteforeningen, afgørelsen til Folketingets ombudsmand, *Hans Gammeltoft-Hansen* (f. 1944), i håb

¹⁴⁵ Fyens Stiftstidende 04.03. og 07.05.2007. Kristeligt Dagblad 07.03. og 09.03.2007.

¹⁴⁶ Fyens Stiftstidende 08.03.2007. Kristeligt Dagblad 09.03.2007. Kresten Drejergaard uddyber, at sagen viser, hvordan folkekirken kommer til kort, når biskopper ikke har mulighed for at løse den type konflikter, før de kommer så langt ud.

om at få omstødt afskedigelsen pga. en række procedurefejl og dårlig forvaltningsskik (manglende partshøring), hvilket tilbagevises af kirkeminister Bertel Haarder (f. 1944).¹⁴⁷

Skribent i Kristeligt Dagblad, leder af Grundtvigakademiet, senere domprovst i Odense og biskop i Aarhus Henrik Wigh-Poulsen opsummerer afgørelsen i et overordnet perspektiv:

På overfladen ligner afskedigelsen af pastor Bodil Greve Schmidt, som nu har optaget landets medier i nogle uger, enhver anden af den slags sager, som vi kender dem fra nyere tid: En præst, man slår sig på, en menighed splittet i sym- og antipatier, et stift, der en lang tid har bøvlet med sagen, og endelig en afskedigelse, der effektueres på baggrund af en vandtæt enighed mellem biskop og kirkeministerium. Følgevirkningerne har også deres egen drejebog. Præsteforeningen har sammen med præsten anket sagsforløbet, med Kirkeministeriet til ombudsmanden. Enkelte kolleger gør også deres ophævelser, og på borgermødet anslås de mere enkle strenge, når "den fjerne menighed" med næb, klør og ollede tilråb forsvarer "vores" præst mod skiderikkerne, der vil af med hende.

Dette er ikke første gang, det sker. Men det er med garanti heller ikke den sidste. Ikke mindst fordi forholdet mellem præst og menighed – i lighed med så mange andre af samfundets overvintrede autoritetsforhold – ændrer sig markant i disse år.

Heldigvis er det sjældent, det går, som det var tilfældet i Munkebo. Men konfliktpotentialer er der. Det rører på sig. Og det ulmer rundt omkring, når præster såvel som menighedsråd foretrækker strategien med henholdsvis at stille krav eller forsøge sig, og man som udenforstående nogle gange har svært ved at vurdere rollefordelingen.¹⁴⁸

Henrik Wigh-Poulsen, tidligere leder af Grundtvig-akademiet, domprovst Odense og nu biskop Aarhus.

Foto Pressefoto Aarhus
Stiftsøvrighed, fotograf Lars Salomonsen

¹⁴⁷ Fyens Stiftstidende 17.03.2007. Kristeligt Dagblad 09.03.2007.

¹⁴⁸ Kristeligt Dagblad 17.03.2007.

Ventetiden på svar anvender Bodil Greve Schmidt til at forberede publicering af en bog som partsindlæg med arbejdstitlen ”Kup i kirken”. Aktuelt er hun fraflyttet præstegården og arbejder som vikar i Viborg Stift. Bogen bliver aldrig udgivet, da ombudsmanden i sin afgørelse anerkender afskedigelsens lovlighed på baggrund af en lang række uløste sager trods kirkelige mæglingsforsøg. En række ministerielle fodfejl undervejs i sagen (bl.a. manglende notatpligt) udløser imidlertid en påtale (”næse”) til ministeriet fra ombudsmanden. Bodil Greve Schmidt får fra den 1. januar 2008 ansættelse som præst for Tåsinge Frimenighed, senere bliver hun præst i Norge.¹⁴⁹

Kvindelige teologers videre karriereforløb

Det at majoriteten af præster er kvinder afspejler sig ikke tilsvarende karrieremæssigt, hvor de mandlige teologer dominerer advancements-stillingerne på højere læreanstalter og i Folkekirken.¹⁵⁰

Mens *Anna Marie Ewald Aagaard, født Rasmussen* (f. 1935) og *Inge Houmann* (1939-2001) bliver de første kvindelige dr.theol.er ved universiteterne i henholdsvis Aarhus (1973) og København (1983), bliver dr.theol.erne *Kirsten Nielsen*, (f. 1943) og *Kirsten Busch Nielsen* (f. 1962) de første kvindelige professorer i teologi ved Aarhus Universitet (1995) og Københavns Universitet (2008).¹⁵¹

På tilsvarende vis tager det også tid, inden kvindelige teologer for alvor besætter Folkekirkens ledende stillinger med sognepræst ved Vor Frelses Kirke (Kbh.) *Karen Horsens* (1932-2022) som den første. I forvejen er Karen Horsens den første

¹⁴⁹ Fyens Stiftstidende 17.10., 18.10., 24.10. og 29.11.2007. Kristeligt Dagblad 24.10., 01.11. og 30.11.2007. Sognepræst Henning Hansen (Vig og Nr. Asmindrup) konkluderer, at efter Bodil Greve Schmidts fyring efter Tjenestemandslovens § 28 er tjenestemandsansatte præsters retssikkerhed truet ift. klager over samarbejdsvanskeligheder, hvis det er antallet af klager og ikke substans i klagerne, der er kriteriet for afsked.

¹⁵⁰ Afsnittet er en redigeret og opdateret udgave af samme i Ole Hyldegaard Hansen: Helga Jensen, Jyllands første kvindelige præst og Det skønne eftermæle, s. 109-114.

¹⁵¹ I perioden 1973-2009 erhverver 5 kvinder den teologiske doktorgrad, svarende til 6 %, 2 tager licentiatgraden (9 %), mens 34 bliver ph.d. (37%). Teologisk Stat 2009, s. 1492-1502.

kvindelige teolog, der i 1957 modtager Aarhus Universitets guldmedalje og hun bliver som den første kvinde ordineret i Københavns domkirke i 1962.

Efter at være blevet valgt som første kvinde i Præsteforeningens hovedbestyrelse i 1973, overtager Karen Horsens formandskabet ved det efterfølgende valg i 1978, hvilket giver anledning til et "lille pikant efterspil", idet foreningens nye næstformand *Børge Immanuel Riisgard* (1925-1996) er erklæret modstander af kvindelige præster. I radioen redegør Riisgard for, at da Præsteforeningen som fagforening henhører under kongens og dermed det verdslige regimente, har han intet problem med Horsens som formand, mens han ville have vanskeligt ved at leve med en kvindelig provst eller biskop. Riisgaards personlige betænkeligheder bunder mest i frygten for, at en kvindelig formand vil kunne give uro blandt præsterne på kirkens højrefløj og risiko for splittelse af foreningen (kun fire præster melder sig ud), mens han ligesom den øvrige bestyrelse har fuld respekt for Horsens' hidtidige indsats i bestyrelsen og nærer tillid til, at hun ikke vil fremhæve sit formandskab som en kvindepolitisk sejr, hvilket hun da også undlader i et interview i Kristeligt Dagblad:

Karen Horsens, Danmarks første kvindelige formand for Præsteforeningen, domprovst og bispekandidat. Domprovst Horsens ved siden af forgænger, biskop Bertil Wiberg.
Foto: Roskilde Lokalhistoriske Arkiv

Jeg har aldrig nogen sinde mærket hverken diskrimination eller restriktioner, fordi jeg er kvinde. At man somme tider kommer ud for nogle fjøgede bemærkninger som kvindelig præst, er en anden ting”.¹⁵²

Der kommer imidlertid ikke til at gå mere end tre år, før Karen Horsens igen kommer i mediernes søgelys i forbindelse med sin udnævnelse som Danmarks første kvindelige domprovst i Roskilde i februar 1981, fem år senere udnævnes næste kvindelige provst i Høje Taastrup *Karen Mogensen* (f. 1943).

Karen Horsens' udnævnelse afstedkommer indsigelser fra kirkens højrefløj, som er bekymrede for kirkepolitiske og teologiske forhold ved udnævnelsen.

En væsentlig årsag til sagen skyldes, at det tidligt kommer frem i pressen, at mens Karen Horsens angiveligt er blevet opfordret til at søge stillingen uden angivelse af, hvorfra opfordringen er kommet (minister, biskop eller tredjepart?), så forbigås forstander *Paul Honoré* (1919-2012), der ved det forudgående bispevalg har fået næsten lige så mange stemmer som den nyudnævnte biskop og tidligere domprovst Bertil Wiberg. Mange ville have betragtet Paul Honorés udnævnelse som en kærkommen lejlighed til at imødekomme de mange, der har stemt på ham ved bispevalget. Ud fra en formening om, at menighedsrådene i fremtiden bør høres i forbindelse med domprovstenudnævnelser, rejser Kristeligt Folkeparti i Folketinget spørgsmålet om udnævnelsen over for kirkeminister *Jørgen Peder Hansen* (1923-1994), der svarer, at han finder Karen Horsens bedst egnet.

At en kvindelig domprovst ifølge kirkens højrefløj teologisk set er stærkt bekymrende, beror på, at Karen Horsens som biskoppens stedfortræder skal kunne varetage præsteordinationer i dennes fravær, hvorved der med ét er udsigt til præster, der i fremtiden er indviet af en kvinde, hvilket anses for mindst lige så problematisk som kvindelige præster.¹⁵³

Indtil 2013 udnævnes provster ved internt opslag, hvilket betyder, at det som oftest er én af provstiets øvrige præster, der bliver ny provst. Går provsten på pension, kan ansøgere til præstestillingen dog godt samtidig søge provstestillingen. Efter 2013 udpeges faste sognepræstestillinger i provstierne som provstestillinger, der derved opslås eksternt.

¹⁵² Kristeligt Dagblad 10.01. og 12.01.1978. Dansk Kirkeliv 1978-1979, s. 181. Kirkehistoriske Samlinger 1979, s. 157. Jørgen Stenbæk: Præsternes Forening gennem 100 år, s. 325-327.

¹⁵³ Dansk Kirkeliv 1981-1982, s. 187, Kirkehistoriske Samlinger 1981, s. 192 og 210.

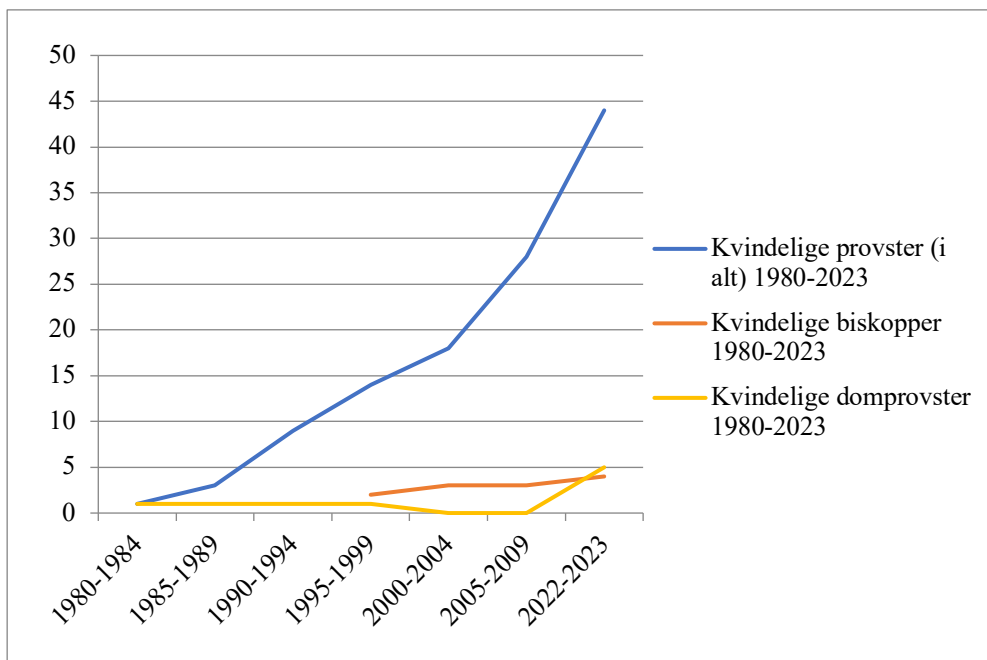
På Fyn udnævnes den første kvindelige provst 17 år efter Karen Horsens, den tiende på landsplan, da sognepræst i Skellerup-Ellinge *Lone Wellner Jensen* (f. 1955) udnævnes til provst i Kerteminde Provsti efter Jørgen Larsen fra den 1. februar 1998. I forbindelse med udnævnelsen udtaler Lone Wellner Jensen, at da hun ingen planer har om at forlade Nordøstfyn, er der en ny udfordring i provstestillingen med det økonomiske og bygningsmæssige ansvar, mens biskoppen har det kirkelige tilsyn med præsterne. At hun er første kvindelige provst på Fyn, gøres der ikke større nummer ud af.¹⁵⁴

Lone Wellner Jensen, provst for Kerteminde-Nyborg provsti. Første kvindelige provst i Fyens Stift.
Foto: Pressefoto Fyens Stiftsøvrighed, fotograf Ard Jongsma

Regina Ljung, Fyns første kvindelige domprovst.
Foto: Pressefoto Fyens Stiftsøvrighed, fotograf Ard Jongsma

¹⁵⁴ Fyens Stiftstidende 24.01.1998.

Indtil 2023 har Fyens Stift haft i alt seks kvindelige provster, heraf en domprovst. Aktuelt er fire ud af stiftets ti provster kvinder svarende til 40 %, dvs. tæt på landsgennemsnittet på 41,5 %.

Kvindelige provster på Fyn

Lone Wellner Jensen 1998 (Kerteminde provsti, 2021 tillige Nyborg)

Inge Dalgaard Jensen 2000 (Ringe/Midtfyn provsti)

Dinna Jørgensen 2004-2011 (Bogense provsti)

Trille Bakkiam Brink Westergaard 2011-2022 (Langeland-Ærø)

Ulrika Regina Ljung 2016 (Sankt Knuds)

Bente Holdgaard 2019 (Svendborg provsti)

Kapløbet om en kvindelig biskop

Trods nederlaget til *Erik Norman Svendsen* (f. 1941) ved bispevalget i København 1992 har domprovst Karen Horsens ikke blot formået at trække de store overskrifter som den første kvindelige teolog, der kandiderer til en bispestol, men hun baner også vejen for nye bispekandidaturer. Indre Missions formand *K. Lindhardt Jensen* (1929-2010) forudser da også, at det kun er et spørgsmål om tid, hvorefter der må findes løsninger for Indre Mission:

*Hvis man har det syn på præsteembedet og dermed også på bispeembedet, at det ikke er for kvinder, så kan man ikke være andet end ked af det, men jeg vil ikke være med til at overdimensionere det.*¹⁵⁵

I 1995 skal der være bispevalg i Helsingør og Fyens Stift, da *Johannes Johansen* (1925-2012) og Vincent Lind begge falder for aldersgrænsen. Igen godt hjulpet på vej i pressen slås de to valg op som et kapløb om, hvem af de to stifter, der først kan præsentere landets første kvindelige biskop.

I marts 1994 står det klart, at der er kvindelige kandidater til begge bispestole. I Helsingør er sognepræst ved domkirken Sct. Olai kirke *Lise-Lotte Gauger Rebel* (f. 1951) ene kvinde blandt 6 bispekandidater, mens valgmenighedspræst i Ryslinge *Ingrid Kjeldsen* (f. 1940) og sognepræst i Oure-Vejstrup og Lundeborg *Yrsa Leonora Ludvigsen* (f. 1945) på dette tidspunkt er de eneste officielle bispekandidater på Fyn. Senere melder tre mandlige kandidater sig også.¹⁵⁶

Selv om det kvindelige aspekt nedtones i første valgrunde i Helsingør, spiller det dog en rolle for arbejdsgruppen bag Rebels kandidatur. Sognepræst *Kristen Skriver Frandsen* (f. 1948), Helsingør, udtaler, at den kommende biskop helst skal have bred erfaring med folkekirken, en personlig myndighed når det drejer sig om løsning af konflikter, samt en teologisk ballast, men at det også ”kunne være spændende at få valgt Danmarks første kvindelige biskop. Der er mange kvindelige præster i stiftet og i kirken i øvrigt, derfor er det rimeligt, at også en kvinde bliver biskop”.

Da resultatet af første valgrunde offentliggøres, udtaler en naturligvis glad Lise-Lotte Rebel som én af de tilbageværende kandidater:

¹⁵⁵ Kristeligt Dagblad 14.04.1992 og 06.01.1993.

¹⁵⁶ Jyllands-Posten 17.03.1994. Kristeligt Dagblad 24. og 25.03.1994.

Valgkampen har vist, at også en almindelig sognepræst og en almindelig kvinde kan markere sig på det niveau, et bispevalg ligger på. Folk har stemt på mig, fordi de synes, at der ligger noget reelt bag det, jeg siger. Jeg har ikke lagt min valgkamp an på, at jeg er kvinde. Men en kvindelig biskop i Helsingørs stift, et stift der betegner sig som progressivt og som har det største antal kvindelige præster i landet, kunne være godt og dejligt.¹⁵⁷

Rebels støttegruppe slår da også mere målrettet på kønsaspektet i anden valgrunde ("I har nu chancen for at vælge landets første kvindelige biskop"), og betragter det som et dårligt signal, at folkekirken endnu ikke har en kvindelig leder.¹⁵⁸

Biskop Vincent Lind giver sit bud på, hvem der kan blive næste biskop på Fyn. Foto: Edel Lind.

Mens der ventes på afgørelsen i Helsingør, blander Fyns afgående biskop Vincent Lind sig til manges overraskelse i den fynske bispevalgkamp, idet han ud fra sit personlige kendskab til kandidatfeltets kvalifikationer og vælgernes fokus på

¹⁵⁷ Kristeligt Dagblad 14.12.1994.

¹⁵⁸ Kristeligt Dagblad 24.03. og 14.12.1994. 25.01.1995.

kønnet, gætter på, at Fyn får en kvindelig biskop, og derved måske – alt efter valgresultatet i Helsingør – Danmarks første kvindelige biskop.¹⁵⁹

Dette sker imidlertid ikke. Rebel vinder klart valget i Helsingør, som tilskrives en naturlig samfundsudvikling og videreførelse af beslutningen om at give kvinder adgang til præsteembedet. I sin leder konkluderer Kristeligt Dagblad:

Danmark har ikke fået en ny slags biskop. Danmark har alene, og Helsingør i særdeleshed fået den biskop, som præster og menighedsråd ved et ganske ordinært bispevalg har ønsket skulle være stiftets kirkelige leder i de næste mange år.¹⁶⁰

Ifølge sognepræst ved Fredens kirke *Bent Flemming Nielsen* (f. 1949) har Helsingør stift ved at vælge en velkvalificeret kvindelig præst til biskop neutraliseret det kønspolitiske og det kirkehistoriske sensationsaspekt ved de fremtidige bispevalg, så vælgerne på Fyn nu – langt sagligere – kan koncentrere sig om at finde frem til den bedste biskop, uanset køn.¹⁶¹

Ingrid Kjeldsen, Valgmenighedspræst i Ryslinge. Én af Fyns første kvindelige bispekandidater.
Foto: Ryslinge Valgmenighed

¹⁵⁹ Jyllands-Posten 16.01. og 31.01.1995.

¹⁶⁰ Kristeligt Dagblad 25.01.1995.

¹⁶¹ Kristeligt Dagblad 01.02.1995. Bent Flemming bliver senere gift med Lise-Lotte Rebel.

Da valgresultatet efter første runde af det fynske bispevalg foreligger den 3. april 1995, står det klart, at Fyn ikke i denne omgang får en kvindelig biskop. Valgmenighedspræst Ingrid Kjeldsen er den, der er tættest på med 41 stemmer færre end nummer to, sognepræst *Lars Ole Gjesing* (f. 1950), Ærøskøbing. Hun lægger da heller ikke skjul på sin ærgrelse, men anerkender spillets regler. For de to tilbageværende opstillede kandidater er Kjeldsens 518 stemmer af afgørende betydning. Selv støtter hun sognepræst Kresten Drejergaard, Asperup, som bliver samlet vinder og ny biskop.¹⁶²

Dagen før afgørelsen af første runde i Odense bispebies Rebel den 2. april 1995 i Sct. Olai kirke under overværelse af bl.a. Johanne Andersen, som i 1946 gav direkte anledning til ny lovgivning om kvindelige præster. Ligesom Rebel selv har nedtonet det kvindepolitiske aspekt i sin sejr, så understreger Københavns biskop Erik Norman Svendsen i sin indvielsestale også, at der er andet, der er væsentligere:

Med bispevielsen i dag får det kun 35 år gamle Helsingør stift sin 3. biskop, og samtidig får Den danske kirke sin første kvindelige biskop. Historisk set var det også på tide, al den stund vi har haft kvindelige præster siden 1948. I dagens anledning vil jeg derfor tillade mig for een gangs skyld at tale på alle biskoppernes vegne og byde dig hjertelig velkommen også i vores kreds. Det afgørende for dig som biskop er imidlertid ikke dit køn, men din funktion, hvilket jeg er overbevist om, du er enig med mig i.¹⁶³

I forbindelse med Lise-Lotte Rebels afsked i 2021 karakteriseres hun som bispekollegiets eneste tilbageværende konservative biskop med en klassisk teologi pga. hendes modstand mod indførelse af kirkelig vielse af to af samme køn. Det får valgmenighedspræst i Aarhus Bykirke og tidligere formand for det teologisk konservative Evangelisk Luthersk Netværk *Henrik Højlund* (f. 1960) til at udtale:

Lise-Lotte Rebel er den af biskopperne, som har en teologi, der flugter mest med min. Og hun står for en lidenskab i forhold til teologien, som jeg kan savne hos de andre biskopper. Så det ærgrer mig, at hun

¹⁶² Kristeligt Dagblad 04.04.1995. Jyllands-Posten 04.04.1995.

¹⁶³ Karen Horsens udtaler i forbindelse med sin 75-årsdag: ”Jeg har aldrig set mig selv som kvindelig præst. Jeg er blevet lidt træt af at svare på, hvordan det så var at være kvindelig præst – jeg mener, man har jo ikke noget sammenligningsgrundlag”, Kristeligt Dagblad 18.09.2007. Præsteforeningens Blad 1995, s. 362-63 [Norman Svendsen]. Kristeligt Dagblad 15.03.1994 [Kjeldsen], Kristeligt Dagblad 29.03.1994 [Ludvigsen].

*stopper nu, og erkender samtidig det paradoksale i at føle sig mest repræsenteret af en kvindelig biskop i og med, at [jeg] er imod ordningen med kvindelige præster.*¹⁶⁴

Lise-Lotte Gauger Rebel, Danmarks første kvindelige biskop ved Landemode 2018.

Foto: Pressefoto Helsingør Stiftsøvrighed, fotograf Sarah Auken

Senere i 1995 udnævnes den 39-årige *Sofie Bodil Louise Lisbeth Petersen* (f. 1955) til biskop over Grønlands Stift og dermed Rigsfællesskabets 2. kvindelige biskop.¹⁶⁵

Sytten år senere ved næste fynske bispevalg på Fyn er der fire kandidater, heraf tre kvinder: tidligere generalsekretær i Bibelselskabet og nu sognepræst i Fredens kirke *Tine Lindhardt* (f. 1957), sognepræst i Thomas Kingo *Eva Tøjner Götke* (f. 1964) og sognepræst i Kerteminde, *Kirsten Jørgensen* (f. 1960). Eneste mand er provst i Middelfart *Peter Lind* (f. 1960), da sognepræst *Anders Kjærsg* (f. 1962) vælger at trække sin kandidatur. Selv om også Ribe Stift i mellemtiden har fået en kvindelig

¹⁶⁴ Kristeligt Dagblad 29.11.2019.

¹⁶⁵ Kristeligt Dagblad 25.02.1993, 07.04.1995 og Kirkehistoriske Samlinger 1994, s. 251-52, 1995, s. 243, 1996, s. 215-17, Dansk Kirkeliv 1992/1993, s. 87-89.

biskop, så har det igen pressens opmærksomhed, at tre kvindelige bispekandidater er ny rekord, og igen gør Fyn som i 1948 - til et foregangsstift på området.

Lektor *Else Marie Wiberg* (f. 1956) udtaler, at der nu er en generation af kvindelige præster, der tør stå frem og tage autoritet, mens formanden for Præsteforeningen *Per Bucholdt Andreassen* (f. 1952) supplerer, at kvinder fylder mere og mere i provstestillingerne:

Og nu kan de også komme til det på bispeniveauet. For de har også nået alderen til tage bispekåben på. Før har mange kvinder ikke interesseret sig for ledelseslaget, men det gør de nu... på den lange bane kan [man] komme i en situation, hvor flertallet af biskopperne er kvinder.

Også ledelseskonsulent (og tidligere generalsekretær i Indre Mission) *Poul Langagergaard* (f. 1948) ser det som en fordel med flere kvinder i kirkens øverste ledelseslag:

Kirken i dag har nogle ekstreme udfordringer og er nødt til at fange signaler fra det omliggende samfund. Og jeg er ikke utilbøjelig til at tro, at kvinder er bedre til netop det end mændene. For nogle af dem forstår at være i øjenhøjde med samfundet, blandt andet de kvindelige præster, der tog fat på babysalmesang, som en kirkelig succeshistorie. For 15 år siden havde det været utænkeligt og var blevet afvist som vulgært. Men det er jo genialt.¹⁶⁶

Resultatet af bispevalget bliver, at Tine Lindhardt vinder valget og Fyn dermed får sin første kvindelige biskop (læs Tine Lindhardts egne tanker senere i bogen). Hvad angår talen om kvindelige præsters smag for ledelseslaget, så flugter det med, at først Kirsten Jørgensen i 2014 udskifter embedet som sognepræst i Kerteminde med stillingen som provst på Frederiksberg, mens Eva Tøjner Götke i 2021 bliver domprovst i Helsingør efter 27 år som præst i Thomas Kingos sogn i Odense.¹⁶⁷

¹⁶⁶ Kristeligt Dagblad 09.05.2012.

¹⁶⁷ Fyens Stiftstidende 18.05.2014 og 16.07.2021. Kirsten Jørgensen udtaler: Det der har skubbet til, var, at jeg deltog i bispekampagnen for to år siden, hvor jeg blev bedt om at stille mig til rådighed som kommende biskop på Fyn. Og det var en stor valgkamp, som varede i et helt år, hvor jeg dog ikke blev indsat som biskop. Men i den proces sætter man sig ind i en masse kirkepolitiske ting, og det tror jeg, har betydet noget og skubbet mig til at løfte en lidt større opgave.

Tine Lindhardt, Fyns første kvindelige biskop 2012-2023.
Foto: Fredens kirkes præsterække

Kvindelige teologer og præsters sociale udfordringer

Mens der på intet tidspunkt har været sat spørgsmålstegn ved, om mænd kan være gode præster og familiefædre samtidig, så vi tidligere, at flere biskoper i 1919 har deres tvivl om, hvorvidt kvindelige præster vil kunne forene en præstegerning med et familieliv, og de foreslår derfor, at kvindelige præster nedlægger embedsgerningen ved ægteskab.

De kvindelige teologer har således efter 1948 haft en social udfordring med at overbevise omverden om, at tingene kan kombineres. Tilsyneladende hersker der i den periode fortsat stor tilbageholdenhed blandt de kvindelige teologer i forhold til at gøre brug af deres uddannelse til præstegerningen. Dette gælder såvel de gifte som enlige. Uden at de taler ret meget om det, så er det som om, det bliver et enten-eller: familie eller karriere. I hvert fald er det bemærkelsesværdigt, at en række kvindelige gifte teologer ligesom Lis Blauenfeldt først lader sig ordinere efter mange års ægteskab, hvor børnene må formodes at være blevet større, ligesom familielivet hos de første ugifte præster synes at have fået anden prioritet i forhold

til præstegerningen som f.eks. hos Edith Brenneche Petersen, Elisabeth Fabricius og Alice Jespersen.¹⁶⁸

Den markante, men også kontroversielle teolog Katrine Winkel Holm udtaler i et interview i 2009 at vilkårene fortsat er grundlæggende særlige for kvindelige teologers vedkommende, hvilket derfor bør tænkes med ind i karriereforsøget (f.eks. i form af deltidstillinger) for familielivets skyld. Winkel Holm udtaler:

På teologistudiet bliver kvinderne færdige med studiet og proklamerer, at de sagtens kunne gøre det samme som mændene. Men hvad sker der så, når de kommer ud på arbejdsmarkedet? En jammer uden ende. "Skal jeg arbejde hver søndag? Hvad så med min familie? Skal jeg virkelig stå til rådighed på de tidspunkter? Pludselig begynder de at forlange frisdage, fridage og barns første sygedag.

Ifølge Winkel Holm er problematikken i udgangspunkt ikke køns- men mentalitetsbestemt af f.eks. den stigende sekularisering også iblandt teologer og deraf følgende funktionærmentalitet, der har gjort sig gældende blandt præster siden overgangen til tjenestemandssystemet i 1958, og negligeret af kaldstanken, dvs. de særlige vilkår og forventninger fra omgivelserne, der i høj grad stadig knyttes til et embede, omgæret af stor offentlighed. Forventninger og vilkår som kan virke både udfordrende og frustrerende i forhold til et moderne familieliv, hvis ikke hele familien er indforstået.¹⁶⁹

Uanset om man er enig i Winkel Holms ræsonnement eller ej, så indikerer flere ting, at kvindelige teologer i hvert fald i en periode i højere grad har haft større udfordringer på familiefrenten end deres mandlige kolleger, selv i en tid, hvor kun

¹⁶⁸ Kristeligt Dagblad 23.07.1996. Sensationspræsten fra Hanstholm Inge-Lise Wagner (f. 1950) svarer i et interview følgende på spørgsmålet om det at være single ikke har været et afsavn: "Især om vinteren savner jeg selskab. Én at dele gode oplevelser sammen med. Men tiltrækkende danske mænd er der langt imellem... Hvem ved, måske venter manden i mit liv på mig i Italien. Jeg får nogle gange den tanke, at der er en mening med, at jeg ikke har fundet en livsledsager endnu. Var det sket tidligere, var børn kommet på tale. Fødsler og børn er det ikke sikkert, jeg egnede mig til. Nu er børn udelukket og det giver mig ro i sindet".

¹⁶⁹ Information 06.08.2009. Winkel Holms synspunkt er allerede blevet fremført tidligere af sognepræst *Jobs. H. Christensen* (f. 1941): "Det er notorisk, at de (funktionærtyperne) findes i stigende antal. Dels fordi de ikke har begrebet, at det at være præst er en livsform snarere end et arbejde, dels fordi de ofte har en ægtefælle med selvstændigt arbejde, hvorfor familiens krav hindrer dem i den livsform, som er en præsts efter århundreders lang praksis", Dansk Kirkeliv 1994-95, s. 126. Se også Kirke under nye vilkår, side 117-118, 215-216 og 296-298.

et folkekirkeligt fåtal fortsat opretholder forbehold over for kvindelige præster, og i almindelighed derfor har god medieomtale.

I forhold til spørgsmålet om større udfordringer på familiefrenten, så har der tilsyneladende været tale om noget af et folkeligt spring fra principielt ikke at være modstander af kvindelige præster i folkekirken og til i praksis at gifte sig med én og derved blive mandlig præsteægtefælle.

Vi skal helt frem til 1967 – året før ungdomsoprøret – før en fungerende kvindelig præst bliver gift; nemlig kaldskapellan i Sorø *Elna Bækdorf* (1931-2016), der bliver gift med radioforhandler *Folmer Rybak* (1910-1990) i Humlebæk kirke. For hr. Rybak, får kærligheden til Elna Bækdorf afledte praktiske følger, idet han bliver nødt til at afhænde sin bolig i Slagelse og flytte til Sorø af hensyn til ægtefællens arbejdstider og vilkår, hvor de dog får dispensation fra bopælspligten, da den daværende embedsbolig er utidssvarende for en familie. Elna Bækdorf husker, hvordan en gravid kvindelig præst i 1969 stadig vækker nogen opmærksomhed og til dels forargelse, ligesom der bliver kigget en del ned i den barnevogn, som præsten efterfølgende kommer gående med.¹⁷⁰

På Fyn er det først i 1986, at sognepræst i Søby (Ærø) *Kathrine Østergaard-Jensen* (1939-2015) bliver den første kvindelige præst i embede, der bliver gift (få måneder efter sin tiltræden).

Elna Bækdorf, Danmarks første fungerende præst, der bliver gift. Billedet stammer fra sønnens dåb i 1969, hvor ægtemanden Folmer Rybak, bærer, mens Bækdorf døber. Foto privatfoto

¹⁷⁰ Telefonisk samtale med Elna Bækdorf 30.01.2012.

Mens Elna Bækdorfs ægteskab holder, så afdækker skilsmissraten i en undersøgelse om præsters arbejdsvilkår i 2002, at især kvindelige teologiske kandidater og præster fra 1970'erne tilsyneladende har haft vanskeligt ved at forene præstegerning og familieliv, idet ca. hver femte er blevet skilt, og derved statistisk set medvirker til en lidt højere skilsmisserate blandt kvindelige end mandlige teologer.

En væsentlig årsag hertil tilskrives, at de mandlige præster i 1970'erne stadig i høj grad har hjemmegående ægtefæller og fortsat praktiserer det klassiske kaldsprincip ”betal for én – få to”, mens de kvindelige præster har udearbejdende ægtefæller, og derfor skal klare både præstegerning (ofte inklusiv den menighedspleje som præstekonen i gamle dage varetog) og dele af husarbejdet. Et pres som ikke alle ægteskaber holder til.¹⁷¹

Har kvindelige præster således – statistisk set – haft vanskeligt ved at blive gift og i en periode få ægteskabet til at holde, så får enlige teologer tilsyneladende også vanskeligere ved under kombinationen af sekularisering og nypuritanismen at opnå ansættelse (specielt i landsogne) i modsætning til den første generation af kvindelige præster.¹⁷²

Et forhold, der jævnligt pointeres offentligt som værende yderst beklageligt, uden at der dog sættes spørgsmålstegn ved, at præstevalg er menighedsrådenes suveræne afgørelse. Således fremsætter Præsteforeningens daværende formand og senere biskop på Fyn Kresten Drejergaard principielle overvejelser om emnet i forbindelse med en præsteansættelse, hvor en kvindelig ansøger angiveligt skulle være blevet vraget, fordi hun er enlig. Drejergaard udtaler:

¹⁷¹ Kristeligt Dagblad 13.11.2002. Sognepræst *Kirsten Sarauw* (f. 1943), Snesere sogn, påstår, at inkompetente menighedsråd ansætter kvindelige præster, ”fordi de tror, at dem kan de lettere løbe om hjørner med, og til dem stiller de forventninger, der får de stakkels kvinder til at knokle døgnet rundt”. Et synspunkt, der bl.a. støttes af *Jakob Grønbæk* (1926-2018), men afvises af Landsforeningen for menighedsrådsmedlemmer som en generalisering, Dansk Kirkeliv 1988-1989, s. 102-3.

¹⁷² Fyens Stiftstidende 29.03.1966. Det er svært for enlige præster at få et landsogn, konstaterer *Dorthe Terp Dahl* (f. 1961), alene mor: Jeg tror måske folk tillægger andre aspekter hos kvinder end hos mænd. At de er mere moderlige og omsorgsfulde, men det er ikke helt retfærdigt. Jeg kender mange mandlige, omsorgsfulde præster, og jeg mener heller ikke, at præstegerningen består i at være ”mor for sognet”. Fyens Stiftstidende 02.12.2006.

Menighedsrådet narrer dog først og fremmest sig selv. For det er da ikke sikkert, at de får en bedre præst ud af, at vedkommende har familie. En enlig har ofte bedre tid til at passe menigheden.¹⁷³

Samtidig vurderer Drejergaard, at i en situation hvor alt andet står lige, vil menighedsrådene især på landet meget vel også skele til de andre forhold end de rent fagteologiske som f.eks. de lokale og måske derfor foretrække en ansøger, som ”medbringer en flok børn til sognets lukningstruede skole”.¹⁷⁴

Selv om menigheden, som Drejergaard understreger, måske i visse tilfælde kan få mere præstelig betjening i en enlig præst end i en gift præst med familiære forpligtelser og udearbejdende ægtefælle, så synes det klassiske præstegårdsideal med en kernefamilie ret sejlivet rundt om i sognene iblandt moderne, men ofte sekulære menighedsrådsmedlemmer med større fokus på præstens personlige forhold end de teologiske kvalifikationer, herunder præsteægtefællen.

Et emne, der tydeligvis fortsat er meget delte meninger om. I hvert fald får kirkeminister Birthe Rønn Hornbech kritik for sit svar den 5. februar 2010 på SF'eren og teologen (og senere præst og formand for Præsteforeningen) Pernille Vigsø Bagges (f. 1975) specifikke forespørgsel vedrørende bispæægtefællers betalte deltagelse ved bispemøder:

*Der lægges generelt i folkekirken stor vægt på, at præsters ægtefæller deltager i præsternes arbejde. Når der skal ansættes en præst i folkekirken, forventer de fleste menighedsråd, at ægtefællen deltager i ansættelsessamtalen. De forventer desuden, at ægtefællen efterfølgende deltager i menighedens liv. Set i det lys er det naturligt, at ægtefæller også deltager i en række sociale arrangementer, for eksempel når biskopper og provster mødes.*¹⁷⁵

For nogle vurderes det at høre en svunden tid til og betragtes som useriøst, for andre er det fortsat et aktuelt vilkår.¹⁷⁶

¹⁷³ Aarhus Stiftstidende 27.10. 1994.

¹⁷⁴ Præsteforeningens Blad nr. 48 1994, side 992-993. I 2000 udtaler biskop Karsten Nissen (f. 1946), Viborg sig tilsvarende om enlige teologers problemer med at få embede: ”Det er selvfølgelig altid det menighedsråd, som vælger sin præst: Men nogle gange er det ærgerligt, at for eksempel meget dygtige og fine ansøgere, som virkelig har noget at komme med og en personlighed og faglighed, som jeg synes er god, bliver siet fra, fordi rådet gerne vil have en familie i præstegården”. Kristeligt Dagblad 13.11.2000.

¹⁷⁵ Kristeligt Dagblad 16.02.2010.

¹⁷⁶ Politiken 01.03.2004. Sognepræst Karin Friis Plum (f. 1948) udtaler i 2004: ”Når præster søger embede, er privatlivet en del af kvalifikationen. Man lærer på Pastorseminariet, som ikke har høje

Under alle omstændigheder forårsager problematikken i 2010 et fælles udspil fra Præsteforeningen og Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer omkring præsteansættelser. Heri hedder det:

Der har nogle steder været tradition for at indbyde ansøgernes ægtefælle til samtalen også. Set i sammenhæng med den rolle præstens ægtefælle og evt. familie tidligere har spillet for præstens varetægelse af sit arbejde og for hele sognet, har det været en naturlig ting, at man også dannede sig et indtryk af præstens familie, inden afgørelse om indstilling blev truffet.

Det er i dag ikke en selvfølge, at præstens familie på samme måde som tidligere deltager i og er en del af præstens embedsførelse. På den baggrund må den tradition siges at have udspillet sin rolle, så det ikke længere er selvfølgeligt eller naturligt at indbyde ægtefællen til samtalen om præstestillingen. Det er vigtigt at alle ansøgere stilles lige, så tydelighed i indbydelsen vedrørende dette spørgsmål er nødvendig.¹⁷⁷

Uanset hvilke foranstaltninger, der fra folkekirkelig, fagpolitisk og arbejdsmiljømæssig side gøres for at afhjælpe uligheder imellem kvindelige og mandlige præster, for bedre at få arbejds- og familieliv til at hænge sammen ved at retlede omgivelserne (menighedsrådene), vil det dog fortsat være helt afgørende, dels hvilken social støtte og dels hvilken tilgang den enkelte, kvindelige som mandlige præst, har til præstegerningen – som kald eller erhverv.

tanker om menighedsråd, at man skal tage (kerne)familien med til den foreløbige præsentation, og ved ansættelsessamtaler bruges der ofte lige så meget tid på at udspørge ægtefællen som kandidaten. Det har den konsekvens, at ansøgere, som lader familien blive hjemme, eller hvis børn og mand er flyttet hjemmefra eller måske endnu ikke flyttet ind, som om de mangler noget. Til den nye trend hører også, at præsten skal kunne præsentere en interessant og kompetent ægtefælle. Ikke en ydmyg præstekone, men en, som kan holde foredrag og underholde ved sogneaftenerne”. Fem år senere fortæller en række yngre præster om, hvordan de mødes med krav om, at deres ægtefælle arbejder frivilligt ved kirken, og at menighedsrådet ofte vælger at samle alle ansøgere for at vise kirken og embedsboligen frem. En præst udtaler: ”Jeg har haft min kæreste med til samtaler, hvor det eneste, han blev spurgt om, var: ”Vil du have et stykke kage?”. Man spørger sig selv, hvorfor han skulle med?”. Politiken 02.11.2009.

¹⁷⁷ Værd at vide om præsteansættelsen (2010), s. 12. Udsagnet om at præstens familie ikke længere er en selvfølgelig del af embedet kan med rette være et diskussionsemne. Så længe bopælspligten opretholdes som et gode for sognet og det kirkelige liv, vil en præsteansættelse og præstens embedsførelse fortsat også vedkomme den øvrige familie, uafhængigt af familiens aktive deltagelse i det direkte kirkelige liv, idet den skal bo og gå i skole dér, og naturligvis uundgåeligt får etiketten ”præstens ægtefælle eller børn” med de udfordringer, der kan ligge deri på godt og ondt.

Tillykke til en 75-årig. Afsluttende bemærkninger

Hvad giver man en 75-årig, der næsten har alt?

Et festskrift med nedslagspunkter fra årene der gik, kunne være et godt bud.

Som det fremgik af indledningen til bogen, så er der stort set ingen der længere bruger udtrykket en kvindelig præst, kvindelig læge eller en kvindelig advokat.

En præst er en præst, sådan har det faktisk altid været, men som vi har set, skulle tiden modnes til indsættelsen af de første kvindelige præster, provster og biskopper.

At der i 1919 er ganske få, der bestrider kvinders akademiske faglighed inden for universitetsstudierne, skyldes, at kvinder fra andre faggrupper allerede har taget den kamp, f.eks. *Nielsine Nielsen* (1850-1916). I 1877 bliver hun landets første kvindelige student og universitetsstuderende på medicin blandt 200 mandlige medstuderende, selv om det ifølge professor i klinisk kirurgi *Matthias Saxtorph* (1822-1900) er en samfundsmæssig uting, ja et utidigt knæfald for tidsånden og brud på kvinders bestemmelse som kone og mor, idet han uddyber:

En Kvinde, der i den Grad kan tilsidesætte enhver Følelse af Anstændighed og Blufærdighed, at hun kan ønske sammen med de Studerende at overvære Forelæsninger over det mandlige Legemes Anatomi og Sygdomme og at hun kan have Lyst til at undersøge og behandle Mandens kirurgiske og syfilitiske Sygdomme paa de respektive Hospitalsafdelinger, kan af de studerende kun betragtes med Modbydelighed og Væmmelse ... Vistnok kan man indvende imod mig, at Staten paa en Maade kan siges at tage Uanstændigheden under sin Beskyttelse, naar den tillader og ordner Prostitutionsvæsenet, men dette betragtes vel nu tildags som et nødvendigt Onde, medens kvindelige Læger kunne kaldes et aldeles unødvendigt Onde, hvilket enhver dansk Mand vistnok maa ønske sit Land forskaanet for.¹⁷⁸

Tiden arbejder for Nielsine Nielsen, ikke for professoren, og det samme gentager sig for de kvindelige teologer, hvor både fysiske, bibelske og til sidst også fællesskirkelige hensyn må vige i takt med udviklingen. Folkestemningen, der i løbet

¹⁷⁸ Professor Saxtorphs mindretalsudtalelse, 1874, "Københavns Universitets Aarbog", 1875, hentet i "Nielsine Nielsens erindringer", 1985 s. 45-47.

af 1940'erne er positivt vendt ift. 1920'ernes skepsis, og de første menigheder og institutioner nu melder sig med ønsket om en kvindelig præst, hvilket politikere og biskper efter politiske forhandlinger og bispekollegiale drøftelser åbner mulighed for i 1948.

14 år senere falder den sidste lukkede offentlige bastion for kvinder, da militæret giver kvinder adgang til værnepligt.

Og trods fortsat en del kirkelig modstand er der også høje forventninger til kvindernes indtog i folkekirken. Biskop Hans Øllgaard er overbevist om, at hvis kvinder ikke bare efterligner de mandlige præster, vil de kunne tilføre kirkelivet nye aspekter. Et synspunkt, der støttes af Lis Blauenfeldt i 1964: kvinder skal turde stå ved, at de er kvinder både på hjemmefronten og erhvervsmæssigt. Men som vi også har set, så er der modsat kvinder, der påpeger, at hvis præstegerningen bliver et rent kvindefag så kan det intellektuelle og akademiske aspekt trues af for stor vægt på omsorgsdelen. Et interessant spørgsmål, der vil være et helt studie for sig. Da fokus her er et andet, må vi blot konstatere, at kirkelivet der i 1948 i de fleste sogne ud over den ugentlige søndagsgudstjeneste, primært består af foredragsaftner, søndagsskole og spejdervirksomhed samt husbesøg, i løbet af de sidste 75 år har fået flere tilbud på den kirkelige palet i form af særgudstjenester og nye aktiviteter af social, diakonal, kateketisk, kulturel og mental karakter, udbredt gennem ikke blot trykte, men også digitale og sociale medier.

I forhold til det fynske kirkeliv så er det primært Edith Brenneche Petersen, der kommer til at møde modstand fra Indre Mission i forhold til bevægelsens principielle modstand mod kvindelige præster, mens de lokale menigheder, hvor hun får sit virke, opsøger hende, fordi hun med sin kirkelige baggrund og letforståelige forkyndelse står for den samme teologi som de lokale missionsfolks, der derfor naturligt har svært ved at forlige sig med - af principielle årsager – i praksis at skulle tage afstand fra hende.

I ni år er Edith den eneste kvindelige præst på Fyn før Elisabeth Fabricius kommer til. Som vi efterfølgende ser, så er den konkrete modstand lokalt i sognene begrænset, og efterhånden åbner missionshusene sig for de kvindelige præster, ja i

1990'erne og senere anerkender både Indre Missions formand og tidligere generalsekretær, at kvindelige præster er kommet for at blive og ikke længere bør forårsage splittelse i kirkens enhed, som der ellers er lagt op til i 1948.

Trods stor forskel på de første kvindelige teologers sociale og kirkelige baggrund, så er flere, der ikke som f.eks. Lis Blauenfeldt har fået miljøet ind med modermælken som præstebarn, blevet påvirket af enten forældrenes kirkelige ståsted, en karismatisk konfirmationspræst (det gælder for flere) eller en underviser, der målretter dem mod præstegerningen, mens det for andre først sker i løbet af studietiden (Johanne Andersen) eller efter mange års erhvervserfaring på et andet felt. Nogle taler direkte om et kald fra Gud (Edith Brenneche Petersen), mens andre peger på en kulturel oplevelse (Hanne Wilian) som en motivationsfaktor.

Fra markeringen af 70-årsdagen for kvindelige præster på Fyn i Sankt Knuds Kirke den 28. april 2018. Fra venstre Gabriella Dahm, Lisbeth Smedegaard Andersen, Marianne Gaarden, Marianne Christiansen, Marianne Rasmussen, Anne Marie Krogh Kristensen, Sigrid Hougaard og Birgitte Graakjær Hjort. Foto: Lars Hagensen

Uanset hvor forskellige baggrunde de første fire kvindelige præster har på Fyn, så gælder det for dem alle, at deres indgang til præstegerningen alle bliver som hjælpepræster – det dengang laveste trin i præstehierarkiet - hos en mandlig præst.

Og så har Fyn – på nær en enkelt sag – ikke haft uløselige konflikter med en kvindelig præst involveret, der måtte afsluttes med en afskedigelse. Trods stor rummelighed har folkekirken også sine grænser, uanset køn. Afskedigelsesager er sjældent kun sort og hvide, men for sognets og kirkelivets skyld må der af og til slås en streg i sandet, igen, uanset køn.

Statsminister Zahle har som nævnt store ambitioner i 1919 om både kvindelige præster, provster og biskopper. Om han havde forstillet sig, at der skulle gå henholdsvis 19, 62 og 76 år før (på Fyn med lidt ekstra forsinkelse for de to sidstes vedkommende), før hans visioner er en realitet, får vi jo af gode grunde aldrig svar på.

Men at gå fra en repræsentation på 0 til næsten 60 % inden for et nyt arbejdsfelt i løbet af 75 år er slet ikke dårligt. Det er faktisk utroligt imponerende og rigtig godt.

Et stort tillykke med det til ikke blot alle de kvindelige præster, men til hele folkekirken.

Hvem kommer først: Biskoppen eller jordemoderen?

Inge Dalsgaard. Provst i Midtfyn provsti og sognepræst i Sdr. Nærå sogn

Det var titlen på en artikel i Dalum-Hjallese Ugeavis i marts måned 1980. Jeg var som højgravid blevet ansat som kaldskapellan ved Dalum kirke pr. 1. april.

Jordemoderen kom først, idet vores søn blev født den 26. marts. Men ansættelsesprocessen fortsatte uanfægtet fødsel eller ej. Jeg var til bispeeksamen den 14. april, blev ordineret den 17. april og indsat i Dalum kirke den 20. april.

Og nu jeg var præst, skulle jeg også konfirmere de 8 hold konfirmander, jeg havde haft til forberedelse, inden jeg fik embede, 4 hold i Pårup og 4 hold i Dalum, den 4. maj og 11. maj. En af præsterne i Pårup tog dog 2 af holdene. Resten af den 14 uger lange barselsorlov kunne jeg holde frem til den 22. juni, hvor vores søn blev døbt, og jeg derfor selv havde gudstjenesten. Den 5. juli begyndte jeg som præst på fuld tid.

Inge Dalsgaard med søn 1980. Foto: Edel Lind

Det var begyndelsen på min tid som præst. Det er ikke sagt som ynk eller klynk, selv om jeg syntes, det var hårdt. Tiden var en anden, det er immervæk næsten et halvt århundrede siden, hvor der endnu ikke var mange kvindelige præster. Jeg var nr. 18 i rækken på Fyn. Og det var nok især nyt, at en præst skulle have barselsorlov. Det var om noget en mandeverden at komme ind i, hvor mange fortsat havde en kone, der tog sig af hjem, mand og børn, hvorfor præsten kunne koncentrere sig om at være præst. Det prægede tankegangen, ikke på en ufølsom måde, men mere ud fra, hvordan det altid havde været og dermed havde svært ved at sætte sig ind i, at det nu var anderledes.

Hvordan blev jeg så taget imod i sognet?

Jeg var ikke den første kvindelige præst i Dalum. Elisabeth Fabricius havde været præst i Dalum fra 1959-1966. Så man var ikke helt ukendt med det, men i forhold til mine mandlige kolleger var der en anderledes bedømmelse. Der var en snert af, at man som kvindelig præst skulle bevise, at man duede. Efter en bisættelse jeg havde holdt i et andet sogn, sagde en mand til mig, at ”det var en god tale, næsten lige så god som hvis det havde været en mand”. Det var positivt ment, men viser, hvor dybt den opfattelse har ligget, at en præst var en mand.

Præsterne i Dalum 1980: Poul Schmidt-Møller, Inge Dalsgaard og Vincent Lind. Foto. Edel Lind

Jeg blev taget godt imod af mine to kolleger, provst Vincent Lind og *Poul Schmidt-Møller* (f. 1942). Vi mødtes gerne efter konfirmander én gang om ugen på skift hos hinanden til drøftelse af stort og småt. Det var en god oplæring for en ung præst. Inden vi begyndte at tale om arbejdsklima, gjorde man det, der var godt for et arbejdsklima, vi mødtes, talte sammen, respekterede hinanden.

Jeg var ansat som kaldskapellan. En kaldskapellan var en præst under tilsyn af sognepræsten, i mit tilfælde provsten, men jeg oplevede, at jeg blev regnet for ligeværdig. I 1981 ophævedes titlerne kaldskapellan og residerende kapellan, som var betegnelsen for den, der ikke var sognepræst.

Jeg blev også taget godt imod af personalet ved kirken. Kirketjeneren og kordegnen tilhørte Indre Mission/Luthersk Mission, men jeg mærkede aldrig nogen afstandtagen, og helt fra begyndelsen deltog de i altergangen hos mig og støttede op om afvikling af gudstjenester og kirkelige handlinger. Og gav mig god information om sognet og sognebørnene. Det føltes trygt og godt at vide, at de var der.

Det samme gjaldt menighedsrådet. Det var et stort menighedsråd på 15 valgte medlemmer, og med en kompetent ledelse af menighedsrådet var der både faglighed, saglighed og en munterhed til stede på møderne. Og det har stor betydning også for arbejdsklimaet mellem præsterne, at menighedsråd og personale bakker op om sine præster.

Generelt var der ved kirken og i sognet positive forventninger til præsten/præsterne, konstruktiv feedback, interesse i at fortælle præsten om forskellige forhold i sognet, hvilket er med til at oplære og danne en præst. Når man bliver ansat i et embede første gang, er man teolog, så det er i sognet, man oplæres og dannes til at være præst.

Hverdagen som kvindelig præst

Mere end at skelne mellem mandlig og kvindelig præst, så man i Dalum nok præsterne som led i et hierarki, hvor sognepræsten/provsten var 1. præsten. Der var stadig nogle, der ønskede sognepræsten, både som 1. præsten og som den, de

kendte, og nogle, der ønskede en mand, men der var også én, der ikke ønskede en præst med skæg, som begge mine kolleger havde.

Men samlet set var min hverdag vel ikke anderledes end mine kollegers. Dalum var et stort sogn på 12.000 indbyggere, med 2 gudstjenester om søndagen med hver sin præst. I løbet af året var der omkring 160 begravelser, 60 vielser, 12 hold konfirmander, alt sammen noget, der blev fordelt nogenlunde ligeligt imellem os ud fra den interne distriktsdeling, der var lavet. Så der var nok at se til af det, vi kalder kirkens kerneydelser.

Derudover var der i Hjallese gang i projektering af en ny kirke. Som forberedelse til en menighed blev der holdt gudstjenester i nogle selskabslokaler, som menighedsrådsmedlemmer og frivillige stod for at gøre klar til gudstjeneste og lave kirkekaffe. For gudstjenesten stod de fleste søndage den præst, der ikke havde tjeneste i Dalum.

Men det var også en tid, hvor der blev bygget sognehuse rundt omkring til forskellige aktiviteter. Kirkeannekset i Dalum stod færdig i 1979, og der blev oprettet ældreklub, anneksklub, en klub med lidt anden type foredrag, sogneaftner, studiekreds, ældreudflugt. Arrangementer, der skabte socialt fællesskab og fik nogle med, der måske sad alene. Det var også en god måde for en præst at få kontakt til nogle sognebørn, vi ikke kendte. For nogle blev det samtidig indgang til kirken, til deltagelse i gudstjenester. Der blev i nogle år holdt børne-/familiegudstjenester, men uden den store deltagelse, tiden var ikke rigtig til det endnu.

Missionsfolk

I sognet var der et missionshus, Sykar, Missionsfolkene var faste kirkegængere, også hos mig. I begyndelsen var der dog nogle, der enten gik, når jeg havde altergang eller blev siddende på deres plads, men efterhånden skete der en opblødning og ændring, og de begyndte at deltage i altergang også hos mig.

Det er forståeligt nok, at det, der blev anset for at være i strid med biblen, kræver tid og modning, men det var prisværdigt, at de blev ved at komme i kirken og efterhånden tog den kvindelige præst til sig.

Jeg havde flere gange været inviteret til at indlede ved deres bibelkreds. Og efter nogle år blev jeg inviteret til at tale i missionshuset, det var første gang, en kvindelig

præst var inviteret, så det var et historisk skridt. Det viser, at også inden for Indre Mission var og er der forskellige holdninger.

Sådan var det desværre ikke alle steder, og nogle kvindelige præster rundt omkring i landet kunne berette om forskellige ubehagelige hændelser, de havde været udsat for. Også fra kolleger af anden teologisk observans og bibelsyn. En kvindelig præst fra en københavnsk kirke kunne fortælle, at når hun havde haft gudstjeneste, sprittede den mandlige sognepræst alteret og de hellige kar af, inden han kunne forrette sin gudstjeneste. Og det på trods af at Jesus siger, at det ikke er det, er kommer ind i et menneske udefra, der gør det urent, men det, der kommer ud af et menneske, gør det urent.

Konvent for kvindelige præster

Der fandtes et ”Konvent for kvindelige præster”, som jeg blev inviteret med til. Det var privatarrangerede konventer over nogle dage med indkvartering hos den pågældende præst og med både fagligt program og med tid til at dele, hvad der rørte sig rundt omkring. Det var nogle gode og givende konventer, og jeg kunne konstatere, at det andre kunne blive udsat for, kendte jeg ikke til.

I de nordiske lande var der et tilsvarende konvent. I 1988 deltog jeg i et konvent i Finland, hvor Johanne Andersen, en af de første 3 ordinerede præster, også deltog. Det, hun kunne berette, var fra endnu en anden tid, en tid, hvor kvinder måtte kæmpe for overhovedet at få lov at blive præster, hvilket lykkedes med god opbakning fra nogle menigheder og en biskop på Fyn, der i 1948 ville ordinere kvinder.

På konventet i Finland var der også deltagelse af nogle kvindelige præster fra Estland. I Finland havde kvinder ikke fuld tilgang til et præsteembede, idet de ikke måtte forrette altergang. I Estland var der ikke nogen begrænsning, de havde til gengæld svært ved at skaffe teologisk litteratur. Under konventet i Finland blev der truffet den beslutning, at der ikke længere var behov for et sådant konvent, der var trods alt mange steder sket en god udvikling i forhold til modtagelse af kvindelige præster, som der var begyndt at komme flere af. Konventet blev opløst, og de

midler, der var tilovers, besluttede vi at bruge til teologisk litteratur til de estiske præster.

Siden da er det gået hurtigt med at ansætte og acceptere kvindelige præster. Der er stadig steder, hvor man på grund af bibelsynet kun vil ansætte en mand som præst, men langt overvejende er det sådan, at man vælger den præst, man synes bedst om, og som har de bedste kvalifikationer til at være præst det pågældende sted og det uanset køn, ægteskabelig status og seksuel orientering.

En ny kirke og et delt sogn

En spændende tid var det under byggeperioden til den nye Hjallesø kirke, der blev indviet i september 1983, efterfulgt af en sognedeling mellem Dalum og Hjallesø med to præster hvert sted. Indtil det var en realitet, var jeg også tilknyttet Hjallesø kirke med et konfirmandhold og nogle gudstjenester.

Det gav lidt mere luft i arbejdet, da vi blev to præster i hvert sogn. Men samtidig blev Vincent Lind biskop, og et halvt års tid fulgte, hvor jeg var alenepræst i Dalum sogn. På det tidspunkt blev der ikke ansat vikar under vakancer og sygdom, kun en smule aflastning fra nogle nabo præster.

Der var travlt, og indimellem var det hårdt. Det skal ikke læses som ynke og klynke, men som en beskrivelse af, hvordan det var at være præst i 80'erne. Det var sådan, det var, tiden var en anden, og vi var fælles om at dele arbejdsopgaverne.

Har jeg mærket ikke at blive lyttet til, fordi jeg var kvinde

Når jeg tænker tilbage, husker jeg det som en tid, hvor jeg lærte meget om at være præst, og hvor jeg blev værdsat. Selvfølgelig har der indimellem været ting, jeg kunne have ønsket mig anderledes, og hvor jeg måske synes, der var lidt uretfærdighed i tilgangen, men det rokker ikke ved, at det var en god tid og et godt sted at begynde som præst.

Jeg husker dog et enkelt forhold, hvor jeg oplevede ikke at blive lyttet til. Embedsboligen var en villa, hvortil der var bygget et kontor, og i den tilbygning var der på grund af byggesjusk et meget dårligt indeklima, der gav mig helbredsmæssige problemer.

Der blev ikke rigtig gjort noget ved det. Jeg opfattede det, som om man tænkte, at jeg som kvinde med to små børn måske var lidt sart, og den tidligere mandlige præst i boligen havde jo ikke nævnt noget herom. Der skete først noget, da min mandlige kollega havde været på besøg og konstaterede den dårlige lugt og luft på kontoret. Da han dagen efter på menighedsrådsmødet gav udtryk for det, kom der gang i renoveringen.

Nyt embede på landet

Da var jeg imidlertid begyndt at tænke på at søge embede på landet, prøve at være præst alene, som det hed i præstekredse, få foden under eget alter. Det skulle være, inden børnene begyndte i skole, så de ikke skulle skifte skole.

Den 1. november 1986 blev jeg ansat i Sdr. Nørå sogn, hvor jeg har været sognepræst siden. Der var også nogle, der måske havde det lidt svært med, at der kom en kvindelig præst, men det var mere noget, der blev fortalt om, jeg mærkede ikke selv noget til det.

Ansættelse som provst

Fra 1. december 2000 blev jeg tillige ansat som provst i Midtfyn provsti, som den 2. kvindelige provst i Fyens Stift. Provsten blev valgt blandt præsterne i provstiet. Inden jeg søgte, havde jeg en samtale med min forgænger, Henning Blauenfeldt. Han fortalte, at han havde to skriveborde på sit kontor. Det ene var præsteskrivebordet, det andet provsteskrivebordet. Der sad han en times tid hver morgen. Så tænkte jeg, at det kunne ikke være så svært at være provst, selv om jeg godt vidste, at der var mere i det end en times kontorarbejde.

I midten af november blev der afholdt en uges efteruddannelseskursus for provster, hvor jeg blev inviteret med. Jeg var jo ikke begyndt og vidste ikke noget om noget, men det gav mig lidt forståelse for, hvad der lå i at være provst.

I begyndelsen af december blev provstekontoret så flyttet til Sdr. Nørå. Blauenfeldt havde ikke haft nogen sekretær, så der kom et skrivebord, en computer, et arkivskab, en kopimaskine og 6 flyttekasser. Så var jeg provst.

Det var noget af en mundfuld. Jeg måtte selv finde ud af tingene. Der blev ringet mange gange til Fyens Stift, og efterhånden begyndte der at komme forståelse og

struktur på arbejdet. Jeg fik ansat en sekretær, og siden er mange arbejdsopgaver kommet til, hvilket har resulteret i, at provsten er ikke længere fuldtidspræst.

Kirken omtales af og til som en supertanker, der er svær at vende. Men når vi ser 43 år tilbage, så er der sket store forandringer i den periode, forandringer, der har udfordret både menighedsråd og menigheder, men som de har taget til sig, til gavn for folkekirken.

Landemodegudstjenesten 2022, Inge Dalsgaard er prædikant
Foto: Pressefoto Fyens Stiftsøvrighed, fotograf Lasse Skov

Den første kvindelige biskop i Fyens Stift

Tine Lindhardt, biskop Fyens Stift

Drivkraften

Når jeg i 2012 sagde ja til at stille op som bispekandidat i Fyens Stift var en væsentlig grund, at jeg gerne ville være med til at give næring til de vaner og traditioner, der i vidt omfang bærer vores kristendom og tro og i det hele være med til at fastholde kristendommens betydning for os som mennesker og som samfund.

Jeg voksede op i en familie, hvor det var en selvfølge, at man var medlem af folkekirken og fik sine børn døbt og gerne konfirmeret, ligesom man kunne sit Fadervor. Men man kom ikke i kirke ud over til livets højtid og måske til jul og høst, og hverken kirke eller kristendom fyldte noget i det daglige.

Blev man spurgt, hvorfor man var medlem af folkekirken, svarede man, at det da var vigtigt at kirken var der. Det havde den altid været, og det skulle den blive ved med at være, for kristendommen har betydet meget for vores samfund, kultur, etik og hele måde at indrette os på.

Min families forhold til kirke og kristendom lignede de fleste andre familiers, som jeg kendte.

Det kan lyde som en distanceret og halvlunken måde at forholde sig til kirke og kristendom på, men det mener jeg, er en fejltolkning. Vi er et blufærdigt folkefærd; vi skilter ikke med vores tro. Den ligger netop snarere i vanen, i kulturen, i traditionen – ja i kroppen.

Nogen kalder det kulturkristendom; jeg kalder det vanekristendom.

Men hverken vaner eller kultur giver sig selv. Vaner skal leves og gøres, næres og gives videre, ligesom også kultur og tradition.

At være med til at give vanerne og kulturen videre har været en væsentlig drivkraft for mig i de forskellige stillinger og embeder, jeg har haft gennem årene. Først som præst i det midtjyske og siden også det østjyske. Derpå som vært og tilrettelægger

af programmet 'Mennesker og Tro' på DR P1; siden som generalsekretær i Bibelselskabet, og så igen som præst, denne gang på Fyn.

Det var således også det, der var drivkraften bag og baggrunden for, at jeg sagde ja til at lade mig opstille som bispekandidat i Fyens Stift, og for at jeg et par år tidligere havde sagt ja til at lade mig opstille i Københavns Stift, hvor jeg dog røg ud allerede i første valgrunde.

Man bliver en offentlig person

Selvfølgeligt gør man sig en række overvejelser i forbindelse med, at man stiller op som bispekandidat.

Hvor man for eksempel normalt betragter det som en privat sag at søge stillinger og embeder og derfor lægger vægt på fuld diskretion, så er det at stille op som bispekandidat som at sende en jobansøgning i fuld offentlighed. Man stiller sig ud på planken, hvor alle, der vil, kan kommentere, hvem man er, hvordan man er, hvad man mener, siger og gør - og hvad man ikke siger og gør, som andre synes, man burde have sagt og gjort. Tilsvarende skal man være parat til at svare på spørgsmål fra medierne, give interviews og deltage i offentlige debatter m.m.

Man bliver med andre ord en offentlig person.

Det gør man også som biskop, og i den forstand kan man sige, at en bispevalgkamp er en god skole for den, der bliver valgt.

Bliver man ikke valgt, sker det også i fuld offentlighed. Det er man nødt til at gøre sig klart og at kunne leve med, - dels selvfølgelig at man risikerer ikke at blive valgt, dels at alle og enhver kan følge med i det, - følge med i at man går planken ud.

En biskop er en præst med en særlig opgave

Noget andet, man naturligt overvejer, når man stiller op som bispekandidat, er, om man har de kvalifikationer der skal til. Og overvejer man det ikke selv, så gør andre

det. Helt selvfølgelig. Der er normalt høje forventninger til en biskop. Det synes jeg ikke, man skal være ked af. Om man så kan leve op til dem, er en anden side af sagen.

Tine Lindhardt i bispegårdshaven. Foto: Pressefoto Fyens Stiftsøvrighed, fotograf Ard Jongsma

Men tilbage til kvalifikationerne. Hvilke kvalifikationer kræves for at kunne blive opstillet som bispekandidat og for at bestride et bispeembede?

Rent formelt skal man for at blive opstillet som bispekandidat have mindst 75 og maksimalt 150 stillere bag sit kandidatur. Ligesom man for at kunne blive udnævnt til biskop, skal 'have bestået teologisk kandidateksamen fra et universitet her i landet og opfylde betingelserne for at blive ansat som præst i folkekirken' - og så have vundet bispevalgsafstemningen.

Men skal der andet til og i givet fald hvad?

Skal man for eksempel have ledererfaring eller gået på ledelseskurser? Skal man have været provst eller tillidsrepræsentant? Skal man have forsket og måske skrevet en Ph.d. eller afhandling i et teologisk emne? Skal man have deltaget i den offentlige

debat, have haft ansættelse uden for folkekirken i en periode, have gode anbefalinger fra velanskrevne personer? Skal man bedømmes af et særligt fagudvalg, og hvem skal i givet fald nedsætte og sammensætte det?

Meningerne er mange, holdningerne forskellige.

Personligt har jeg holdt mig til, at en biskop er en præst med en særlig opgave, nemlig en tilsynsgerning for menigheder og præster i det stift hvor man er valgt.

Det er både beroligende og let foruroligende.

Beroligende fordi det er det samme embede, der er tale om, som præst og biskop, og grundlæggende med samme opgave, nemlig evangeliets forkyndelse. Med andre ord noget man kender.

Foruroligende fordi der dertil kommer den særlige opgave, man som biskop bliver betroet: tilsynsgerningen, og det er iblandt en opgave, som kan mærkes ikke alene i tid og omfang, men også i vægt. Man er som en har sagt det 'den der er den' og altså den på hvis bord de sager lander, som ikke har fundet løsning andre steder. Ofte fordi der ikke er en enkel og ligetil løsning. Men en løsning skal findes, og det ligger da hos biskoppen, som heldigvis har god støtte fra kompetente mennesker i stiftsadministrationen. Men ansvaret er biskoppens.

Som biskop er man desuden valgt af og i og til et konkret stift. Det er det mandat, man får i ryggen i sin gerning. Det betyder, set herfra, at i de fælles anliggender, der er i folkekirken og som biskopperne drøfter internt og med andre aktører i folkekirken, da har man som biskop den opgave at bringe stiftets synspunkter ind i den fælles drøftelse. Man skal med andre ord præsentere og repræsentere stiftet.

Jeg har lagt og lægger vægt på at man som sognepræst skal have en solid og grundig teologisk uddannelse og dannelse med sig. Det gælder selvsagt også den, der vælges som præst med en særlig opgave som biskop. Jeg tror bestemt, at man kan blive klogere af både lederkurser, uddannelse, erfaring fra forskellige stillinger og embeder og meget andet. Men dybest set tror jeg, at valg af biskop drejer sig om tillid. At man som præst og menighed og sogn har tillid til den, der bliver valgt som biskop og til at vedkommende vil kunne handle ud fra det, der tjener stiftet og

evangeliets forkyndelse bedst muligt. Og i det spiller også kirkesyn og menighedssyn ind, synet på hvad og hvem kirken er, og hvordan relationen mellem kirke og stat og kirke og samfund skal være.

Biskop Tine Lindhardt.

Foto: Pressefoto Fyens Stiftsøvrighed, fotograf Ard Jongsma

Kvinder før mig tog kampen

Udviklingen er gået næsten forbløffende hurtigt fra de tre første kvindelige præsters ordination i 1948 til i dag 75 år senere, hvor mere end 50% af landets præster er kvinder.

Vi var ikke mange kvindelige præster, når vi mødtes til provstikonvent for 38 år siden, i 1985 hvor jeg blev ordineret. Det ser anderledes ud nu. Kvindelige præster er med andre ord gået fra at være noget, man tog stilling til og bemærkede, et mindretal, til i dag at være helt almindeligt. Ja, man kan spørge om det giver mening fortsat at markere kvindelige præster, og om man ikke i stedet blot skal sige præster, uanset køn.

Det er vigtigt for mig at understrege, at når jeg siger sådan, og når jeg *kan* sige sådan, så er det en form for luksus. Jeg siger det altså velvidende og med en klar bevidsthed om, at jeg kan sige det, fordi nogen før mig tog kampen.

- Kvinder der insisterede på at læse teologi og at tage en teologisk embedseksamen. Rigmor Karen Sofie Larsen var den første, da hun den 26. juni 1916 bestod en afsluttende videnskabelig prøve i teologi.
- Kvindelige teologer der sidenhen insisterede på også at ville være præster på trods af traditionen og talrige stemmer i kirkelivet.
- At Rigsdagen i 1947 gjorde det muligt og dermed lovligt for også kvindelige teologiske kandidater at blive ansat som præster i folkekirken.
- Menigheder som kaldte kvindelige teologer som præster.
- En biskop, Hans Øllgaard, der som den eneste af syv biskopper besluttede at ordinere de tre første kvindelige præster, Johanne Andersen, Ruth Vermehren og Edith Brenneche Petersen. Det skete som bekendt den 28. april for 75 år siden.

Det som i dag er en selvfølge - at se kvinder på prædikestolen og med egen fod under eget alterbord, var det ikke for 75 år siden.

Det er med andre ord noget man skal skønne på og ikke blot tage for givet. Man skal være bevidst om, at nogen tog kampen for én og for én. Det synes jeg, man skylder dem tak for, ligesom man skylder dem fortsat at være med til at holde vandene åbne, så den rettighed og mulighed, som ikke alene kvinder, men som menigheder, kirken og samfundet fik for 75 år siden, ikke en dag rulles tilbage. For rettigheder, frihedsrettigheder kan man aldrig tage som en selvfølge.

Derfor hilser jeg markeringen af 75-års jubilæet for ordination af de første kvindelige præster meget velkommen, ligesom jeg synes man skal markere 100-års jubilæet om 25 år.

Jeg håber at blive inviteret.

Bilag: De første 75 kvindelige præster på Fyn

Nr.	Navn	Data	Embeder på Fyn
1	Edith Marie Brenneche Petersen	1896-1973	1948 Nr. Åby-Indslev, 1951-1961 Fredens (Odense)
2	Elisabeth Cecilie Mariane Fabricius	1926-1994	1957 Bregninge, 1959 Dalum, 1966-1986 Vester Skerninge-Ulbølle (1970 tillige Ulbølle)
3	Alice Emilie Lind Jespersen	1928-2012	1961 Vor Frue kirke (Odense), 1968 Pårup, 1973-1994 Veflinge
4	Johanne Louise (Lis) Glarbo Blauenfeldt	1905-2004	1965-1974 Ringe
5	Vivian Gunvor Dahl	1938-2015	1968-1972 Vor Frue kirke (Odense)
6	Asta Ingrid Madsen	1942-2019	1975-2009 Fjeldsted-Harndrup
7	Anne-Mette Brandt	f. 1946	1975-2007 Espe-Vantinge (1990 tillige Hillerslev)
8	Benedicte Dagmar Emily Borberg	1933-1986	1976-1986 Ryslinge
9	Thora Elisabeth Kjær	1937-2021	1976 Allerup-Davinde-Højby, 1986-1996 Højby
10	Yrsa Leonora Ludvigsen	f. 1945	1976-2006 Oure-Vejstrup-Lundeborg
11	Dagmar Christensen Bach	1922-1986	1977-1986 Sanderum
12	Gudrun Marie Bro Lundby	1919-1995	1977-1987 Søby-Turup
13	Karen Marie Larsen	1930-2006	1977-1986 Føns-Ørsløv-Udby-Husby
14	Ingrid Kjeldsen	f. 1940	1978-2000 Ryslinge valgmenighed
15	Maibrit Nygaard	f. 1946	1978-1984 Marstal
16	Liselotte Kirkegaard	f. 1949	1979-2017 Gudme-Brudager
17	Else Margrethe Hjerrild	f. 1949	1980-1982 Vøllsmose
18	Inge Dalsgaard Jensen	f. 1954	1980 Dalum, 1986 Sønder Nærå (2008/2009 tillige Sdr. Højrup-Årsløv; 2000 provst Ringe Provsti)
19	Inger Merete Scheel Lund-Olesen	1939-2016	1980-2006 Sanderum
20	Jytte Birgit Munck	1933-1995	1981-1993 Karslunde-Gamborg
21	Ilse Jacobsen	f. 1938	1981-1995 Fåborg-Diernæs
22	Lene Margrethe Nørgaard	f. 1946	1982-2009 Næsby
23	Ruth Skovsbo	f. 1942	1983-2002 Sankt Knuds og Gråbrødre Klosterkirke
24	Annalise Bager	f. 1953	1984-2018 Longelse-Fuglsbølle (1990 tillige Skråbelev)
25	Else Vinther Bolding	1948-2019	1985-1999 Sarslev-Ejlby-Melby, 2001-2009 Vikar Fyn
26	Benedikte Knudsen	1956-2021	1985-1991 Nyborg

27	Hanne Davidsen	f. 1954	1985-1993 Langå-Øksendrup-Svindinge, 2015-2020 Rudkøbing-Simmerbølle
28	Agnete Holm Hvidt	f. 1952	1985 Kerteminde-Dalby valgmenighed, 1996-2015 Ansgar
29	Birte Jacobsen	f. 1957	1986 Rønninge-Rolfsted, 1987 tillige Allerup-Davinde, 1992 Rolfsted
30	Anne-Grethe Thestrup	f. 1951	1986-:2019 Vor Frue (Svendborg)
31	Leni Ulla Hansen	f. 1954	1986 Flemøse (1992 tillige Søby)
32	Lone Wellner Jensen	f. 1955	1986 Skellerup-Ellinge, 2014 Kerteminde-Drigstrup, 1998 provst Kerteminde (2021 tillige provst Nyborg)
33	Kathrine Østergaard-Jensen	1939-2015	1986-2007 Søby, Årø
34	Solveig Refsgaard	f. 1956	1986 Ansgar, 1994 Hospitalspræst OUH
35	Kirsten Elisabeth Clement	f. 1953	1986 Fredens (Odense), 1992 Skamby-Uggerslev-Nr. Højrup, 1996-2015 Skamby
36	Ellen Lilli Sommer	1932-2018	1986-2001 Vindinge-Kullerup
37	Elisabeth Øllgaard	f. 1950	1987 Lyø
38	Birgit Karsdal	1949-2012	1987 Kerteminde-Drigstrup, 1988-2009 Gislev-Ellested
39	Gunhild Marie Hedeboe	f. 1948	1987-1992 Barløse-Sandager-Holevad
40	Anne Benedikte Tonsberg	f. 1956	1987-1992 Søby og Assens-Baagø
41	Lene Nielsen Sjørup	f. 1946	1988 Sct. Jørgens (Svendborg)
42	Bodil Greve Schmidt	f. 1950	1988-2007 Munkebo, 2008 Tåsinge Frimenighed
43	Åse Lambert Andersen	f. 1944	1988-2006 Verninge
44	Kirsten Ellen Justesen	f. 1937	1988-1989 Barløse-Sandager-Holevad, 1991 Brenderup, 1992 Asperup-Rørslev.
45	Anne Andersen Dolmer	f. 1960	1988-1999 Brenderup (1999 tillige Indslev)
46	Birgit Holm	f. 1938	1989 Ansgar, 1990-2007 Fredens (Odense)
47	Laila Mary Groes	f. 1956	1989 Hans Tausen
48	Dinna Jørgensen	f. 1958	1989-2011 Grindløse-Klinte-Nørre Sandager, 2004-2011 provst Bogense Provsti. 2013-2019 Fredens kirke (Odense)
49	Kirsten Højstrup Nielsen	f. 1957	1989-1998 Kerteminde-Drigstrup
50	Birte Eline Ladefoged Pedersen	1943-1990	1989-1990 Espe-Vantinge (vikariat)
51	Annette Kristine Nybo Pedersen	f. 1962	1989-1990 Bregninge (vikariat)
52	Mette Lise Bjerregaard	1955-2018	1990-2018 Hårslev (Padesø)
53	Bente Johanne Willumsen	1934-2018	1990-2003 Årup-Rørup
54	Lis Ladefoged	f. 1945	1990 Grindløse-Klinte-Nr. Sandager (vikariat)

55	Kirsten Sveinbjørnsson	f. 1951	1990 Vor Frelzers kirke (Odense), 1996 Højby, 1996-1997 Pårup-Korup, 1997 Thomas Kingo, 1997: Stenløse-Fangel, 1998-2000 pæd. Medarbejder Fyens Stift, 2001 Seden-Åsum.
56	Margith Irene Pedersen	f. 1951	1990-1991 Hans Tausens, 1992: Korup, 1994: Agedrup
57	Kitty Hovgaard Jørgensen	f. 1961	1991-1992 Rudkøbing-Simmerbølle
58	Kirsten Marie Schmidt	f. 1945	1991-2011 Brøndekilde-Bellinge
59	Helle Møller Jensen	f. 1962	1991-1992 Otterup
60	Anne Margrethe Lunn Bredsdorff	f. 1958	1991-1994 Sørup
61	Lene Bischoff-Mikkelsen	f. 1956	1991-2018 Agedrup
62	Anna Marie Bram Christen-sen	f. 1954	1991-1994 Vollsøse
63	Trille Bakkiam Brink Westergaard	f. 1959	1991 Lindelse-Tryggelev-Fodslette, 2011-2022: Provst Langeland-Ærø, 2018-2022: Rudkøbing.
64	Henriette Bacher Lind	f. 1963	1991-2002: Sct. Jørgens (Svendborg)
65	Jette Rosendal Larsen	f. 1961	1991 Strib-Røjleskov, 1995-2021: Karslunde-Gamborg
66	Charlotte Iversen Berg	f. 1960	1992-2010: Skaarup
67	Hanne Thordsen	f. 1959	1992 Nyborg, 2007: Sct. Jørgens (Svendborg) og Drejø, 2012: Hesselager og Hospice Sydlyn
68	Helle Jeppesen	f. 1961	1992 Lindelse-Tryggelev-Fodslette, 1993: Vor Frue (Svendborg)
69	Inga Elisabeth Straaby	f. 1941	1992 Stenløse-Fangel, 1993: Veflinge, 1994: Middelfart, 1996-2011: Vor Frue (Odense)
70	Ulrika Regina Ljung	f. 1963	1992 Bolbro, 2016: domprovst Sankt. Knuds K.
71	Hanne Wilian Hoffbeck	f. 1936	1992-2000: Otterup, 2001-2005: Nordfyns Valgmenighed
72	Birgitte Ille Margrethe Lerche	f. 1954	1992 Assens-Baago (2016: tillige Gamtofte)
73	Karin Jeldtoft Jensen	f. 1962	1992 Fredens (Odense)
74	Karin Dahm Mortensen	f. 1958	1992-2021: Vissenbjerg
75	Catrine Dirks	f. 1946	1993: Rølfsted

Litteratur

Trykt litteratur

- Bach-Nielsen, Carsten (red.): P.G. Lindhardt 1910-2010. Kirkehistorikser i en røverkule (Kbh. 2010)
- Beyer, Frode: Efterklang og eftertanke (Kbh. 1967)
- Fog-Petersen, Johannes: Brogede Erindringer (Kbh. 1955)
- Hansen, Ole Hyldegaard: Helga Jensen, Jyllands første kvindelige præst og Det skønsumme eftermæle (Hammel, 2012)
- Hansen, Ole Hyldegaard: Kirke under nye vilkår. K.C. Holm. Fyns biskop 1958-1984. Baggrund, valg og virke (Herning 2006)
- Harms, Claus m.fl.: Omkring Kirkefondet (Kbh. 1990)
- Jacobsen, Lis (red.): Kvindelige Akademikere 1875-1925 (Kbh. 1925)
- Jensen, Ole: Og så alligevel Erindringer (Aarhus 2019)
- Københavns Kirkesag 1890-1915, festskrift (Kbh. 1915)
- Larsen, Eva Holmegaard (red.): Kvinde, Mand, kirke. Folkekirken og den lille forskel (Kbh. 2012)
- Larsen, Kurt E.: Indre Mission i ny tid (Fredericia 1986)
- Mortensen, Viggo: På jorden under himlen. En teologs erindringer (Aarhus 2022)
- Møller, Orla (red.): Min vej til præstegerningen (Kbh. 1956)
- Nedergaard, Paul: Kirkelig Haandbog (Kbh. 1923-1967)
- Possing, Birgitte: Uden omsvøb. portræt af Bodil Koch (Kbh. 2007)
- Schjørring, Christian (red.): Min far var præst (Kbh. 1961)
- Stenbæk, Jørgen: Præsternes Forening gennem 100 år (Kbh. 1999)
- Struwe, Kamma: Kirkerevolution i 1890'erne. Biografisk-historisk Kulturbillede (Kbh. 1995)
- Sulkjær, Johan C.: Slægtstavle over familien Jespersen fra Ø. Snefrup i Ørre Sogn (Herning 1947)
- Ussing, Henry: Min Livsgerning, som jeg har forstaaet den (Kbh. 1940)
- Værd at vide om præsteansættelse (Kbh. 2010)
- Wøllekær, Johnny og Berthelsen, Anders W.: Højt til loftet, tæt på livet: Fredens Kirke gennem 100 år (Odense 2020)

Dagblade, tidsskrifter, pjecer og håndbøger

Berlingske Tidende

BT

Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Forening (årsskrift)

Dansk Kirkeliv

Dansk Kvindebiografisk Leksikon

Fyens Stiftsbog

Fyens Stiftstidende

Fynske Årbøger

Fyns Tidende

Fyns Venstreblad

Højskolebladet

Information

Jyllands-Posten

Kirkehistoriske Samlinger

Kirkeligt Centrum

Kristeligt Dagblad

KTAS-navnebog

København

Københavns Universitets Aarbog

Politiken

Præsteforeningens blad

Rigdagstidende

Selskabet til støtte for Pakistans kirke

Stiftsavisen Fyn

Teologisk Stat

Tidehverv

Tidens Kvinder

Vartovbogen

Aarhus Stiftstidende

Privatarkiver og samtaler

Arendt, Bent (samtale)

Bækdorff, Elna (samtale)

Fog-Petersen, Johannes (Rigsarkivet 5401)

Rasmussen, Kaj (Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Arkiv)

Øllgaard, Hans (Rigsarkivet 8052)

Øvrigt

Danmarks Statistik statistiske Meddelelser: FOLKETINGSVALGET DEN 28. OKTOBER 1947 (Kbh. 1947)

fabricius-slaegt.dk

Kirkebøger

Kirken i Farver (2002)

Samling af Anmeldelser til Handelsregistrene (Kbh. 1923)

Uddrag af kirkebladet for Jersie-Kirke Skensved på sognets hjemmeside.

Undervisnings- og Forskningsministeriets datavarehus baseret på data fra Danmarks Statistik.

Personregister

- Amby, Kristen*; 81
Ammundsen, Valdemar; 13; 14; 15
Andersen, A.J.; 44
Andersen, Christian; 93
Andersen, Johanne; 16; 17; 24; 26; 51; 122; 133; 139; 148
Andersen, Kristian; 30; 34; 35
Andersen, Lisbeth Smedegaard; 133
Andreasen, Per Bucholdt; 124
Appel, Erik; 27
Arendt, Else; 22; 23
Arendt, Niels Henrik; 23
Arendt, Rudolph; 22
Auken, Margrete; 98; 99
Bach, Dagny; 93
Bagge, Pernille Vigso; 129
Balslev, Lauritz Nicolai; 11
Balslev, Thorvald; 16
Barth, Karl; 21
Bartholdy, Christian; 37; 38; 44; 60
Bartholdy, Georg; 16
Bentzen, Aage; 16
Beyer, Frode; 48; 49; 50
Birch, Peter; 95
Bjerregaard, Jan; 101
Blauenfeldt, Helge Nicolai; 76; 77; 79; 83; 84; 87
Blauenfeldt, Henning; 84; 88; 141
Blauenfeldt, Lis; 8; 13; 22; 72; 73; 74; 75; 76; 77; 79; 80; 81; 82; 83; 84; 85; 86; 87; 88; 92; 93; 125; 132; 133
Blauenfeldt, Louis; 76
Boel, Mariann Fischer; 106
Bonhoeffer, Dietrich; 22; 78
Brenneche, Ida Olivia Victoria; 31
Brostrom, Else; 82
Bækdorf, Elna; 127; 128
Cameron, Etta; 105
Carstens, Gudrun; 92
Christensen, Job. H.; 126
Christian X; 76
Christiansen, Marianne; 133
Dahl, Dortbe Terp; 128
Dahl, Niels Petersen Lorentsen; 13
Dahl, Vivian; 97; 98; 99; 100; 102
Dahl, Aage; 61
Dahm, Gabriella; 133
Dalsgaard, Inge; 118; 135
Damgaard, K. V.; 82
Damm, Tage; 106; 107; 109
Dibelius, Otto; 78
Diderichsen, Børge; 58; 98
Dreioe, Hans; 16
Drejergaard, Kresten; 101; 107; 108; 109; 110; 112; 122; 128; 129
Due, Anna; 44
Fabricius, Anne-Lise; 48
Fabricius, Elisabeth; 8; 47; 48; 49; 51; 52; 53; 54; 55; 56; 126; 132; 136
Fabricius, Heinrich; 48
Falk, H.F.; 98
Fatum, Lone Hogild; 90
Fauerskov Laursen, Richard; 34; 35
Fergo, Tove; 110
Fog-Petersen, Johannes; 28; 29
Forell, Birger; 78
Frandsen, Kristen Skriver; 119
Gammeltoft-Hansen, Hans; 112
Garvin, Aase; 110
Geismar, Oscar; 16
Gjesing, Lars Ole; 122
Glarbo, Nielsine Ellen Nielsen; 72
Godtfredsen, Sorine; 91
Gronbæk, Jakob; 128
Götke, Eva Tojner; 123; 124
Gaarden, Marianne; 94; 95; 133

Hansen, Benth; 44
Hansen, Christian; 63
Hansen, Christian Fr.; 57
Hansen, Finn Ole; 100; 102
Hansen, Jørgen Peder; 116
Hansen, Knud; 58; 59
Hansen, Niels; 53
Hansen, Peder; 27
Hartling, Poul; 86
Hartmann, Emil; 73
Helweg, Halfdan; 82
Hermansen, Carl; 82
Hitler, Adolf; 78
Hjort, Birgitte Graakjær; 133
Hoffbeck, Teddy Eeg; 100
Hoffmeyer, Åse; 82
Holdgaard, Bente; 118
Holm, K. C.; 54; 55; 84; 93
Holm, Katrine Winkel; 91; 126
Holm, Kjeld; 65; 66
Holm, Niels; 98
Honoré, Paul; 116
Hornbech, Birthe Rønn; 93; 129
Horsens, Karen; 61; 114; 115; 116; 119; 122
Hougaard, Sigrid; 133
Houmann, Inge; 114
Hvidberg, Flemming; 16; 50
Høgsbro, Halfdan; 82
Højlund, Henrik; 122
Haarder, Bertel; 113
Iversen, Dora Wilhelmine; 57
Jacobsen, Carl; 32
Jensen, Helga; 47; 51
Jensen, K. Lindhardt; 119
Jensen, Lone Wellner; 117; 118
Jepsen, Holger; 102
Jespersen, Alice; 8; 57; 58; 59; 60; 61; 62; 63; 64; 65; 66; 67; 69; 70; 71; 126
Jespersen, Arboe; 58
Jespersen, Birthe; 58
Jespersen, Dagny Vibeke; 58
Jespersen, Ellen Aase; 58
Jespersen, Kristen Robert; 57
Johansen, Johannes; 119
Jørgensen, Dinna; 118
Jørgensen, Kirsten; 123; 124
Kjeldsen, Ingrid; 119; 122
Kjærsg, Anders; 123
Klint, P.V. Jensen; 39
Kløvborg, Anders; 48
Koch, Bodil; 16; 21; 22; 75; 76; 83; 84
Koch, Hal; 16; 21; 76
Koch, Hans; 11; 21; 24; 33; 76
Krarup, Søren; 98; 104; 105
Kristensen, Anne Marie Krogh; 133
Kristensen, Knud Erik; 105; 107
Kurtz, Adolf; 78
Kvist, Hans; 99
Langagergaard, Poul; 124
Larsen, Jørgen; 117
Larsen, Otto Lauritz Angul; 25
Larsen, Rigmor; 10; 20; 21; 148
Larsen, Th.; 44
Laursen, Richard Faurskov; 29
Levinson, Marianne; 90
Lilleholt, Lars Chr.; 105
Lilleør, Niels Carl; 98
Lind, Peter; 123
Lind, Vincent; 93; 105; 107; 119; 120; 137; 140
Lindhardt, P.G.; 16; 60; 61
Lindhardt, Tine; 8; 123; 124
Lindskrog, Christian; 63; 98
Ljung, Ulrika Regina; 118
Ludvigsen, Yrsa Leonora; 119
Lyngby, Eva; 82
Lüttichau, Hans Helmuth; 73
Løgstrup, K. E.; 60
Madsen, H.C.; 98
Malmstrom, Inger; 82
Mogensen, Karen; 116

Mortensen, Anna Elisabeth Helga Julie; 48
Mosbech, Holger; 16
Munch, Stine; 91
Munck, Johannes; 73
Møllehave, Johannes; 103
Møller, Jørgen; 109
Neergaard, Bodil de; 73
Neerup, Birthe; 107
Nielsen, Bent Flemming; 121
Nielsen, Carl; 73
Nielsen, Frede; 27
Nielsen, Ingeborg; 44
Nielsen, Kirsten Busch; 114
Nielsen, Nielsine; 131
Nielsen, Tidemann; 42; 43
Niemöller, Martin; 78
Nissen, Karsten; 129
Olesen Larsen, Kristoffer; 60
Ostenfeld, Harald; 11
Pedersen, Ebbe Thestrup; 29
Pedersen, Orla; 105
Petersen, Edith Brenneche; 7; 8; 11; 13; 15;
 16; 21; 24; 30; 31; 32; 33; 34; 35; 36;
 37; 38; 39; 41; 42; 43; 44; 45; 46; 47;
 51; 63; 126; 132; 133; 148
Petersen, Erik Jakob; 66
Petersen, Heinrich Theodor; 31
Petersen, Henry Victor Brenneche; 31
Petersen, Margrethe; 27
Petersen, Sofie Bodil Louise Lisbeth; 123
Plum, Karin Friis; 129
Plum, Niels Munk; 18; 19; 76
Poulsen, Alfred Sveistrup; 12
Poulsen, Søren; 102
Prenter, Regin; 60
Rald, Niels Jørgen; 16; 65
Rasmussen, Kaj; 52; 53; 54; 55
Rasmussen, Marianne; 133
Rasmussen, Thomas Reinholdt; 95
Rebel, Lise-Lotte Gauger; 119; 121; 122;
 123

Riisgaard, Børge Immanuel; 115
Rosendal, Axel; 17; 18; 19
Rud, Anders Jensen; 15
Rybak, Folmer; 127
Saraun, Kirsten; 128
Saxtorph, Mathias; 131
Schack, Tage; 76
Schiøler, Gudmund; 16
Schleimann, Jørgen; 105
Schmidt, Bodil Greve; 103; 104; 105; 106;
 107; 109; 110; 111; 112; 113; 114
Schmidt, Peter Schüle; 104
Schmidt-Møller, Poul; 137
Schrøder, Frederik; 16; 30
Severin, Poul Erik; 103
Simonsen, Hejne; 63
Sjørup, Lene; 90
Skat Hoffmeyer, Chr. Julius; 61
Skydsgaard, Kristen Ejner; 22
Sløk, Johannes; 60
Stålgren, Carl; 44
Svelmøe-Thomsen, Christian; 24
Svendsen, Erik Norman; 119; 122
Sørensen, Jens Juul Nissen-Juul; 50
Tange, Gustav; 42; 43; 44
Tetens, Hans; 27
Thanning, Kaj; 16
Thunbo, J.; 37; 38
Torm, Frederike; 12; 20
Ussing, Henry; 32
Vermehren, Ruth; 11; 15; 16; 17; 21; 24;
 25; 30; 33; 47; 51; 80; 81; 92; 148
Vestager, Margrethe; 101
Wagner, Inge-Lise; 126
Westergaard, Trille Bakkiam Brinke; 118
Wiberg, Bertil; 104; 115; 116
Wiberg, Else Marie; 124
Widding, Severin; 72; 73; 75
Wigh-Poulsen, Grete; 23
Wigh-Poulsen, Henrik; 23; 113
Wilian, Hanne; 100; 101; 102; 133

Wintber, Nicoline; 27

Yde-Madsen, John; 111; 112

Zable, Christian Th.; 10; 134

*Øllgaard, Hans; 8; 16; 17; 18; 26; 27; 29;
31; 33; 34; 51; 82; 83; 84; 132; 148*

Østergaard-Jensen, Kathrine; 127

*Aagaard, Anna Marie Ewald født
Rasmussen; 114*

Aastrup, K. L.; 40; 63

I dag er der stort set ingen der længere bruger udtrykket en kvindelig præst, kvindelig læge eller en kvindelig advokat. En præst er en præst, sådan har det altid været, og mange er i dag på fornavn med deres præst, for nu handler det mere om personlige relationer og om tillid, end om præstens køn. Men tiden skulle modnes til indsættelsen af de første kvindelige præster, provster og biskopper.

Festskriftet belyser vejen frem mod ordinationen af de første kvindelige teologer i 1948, de første fynske kvindelige præsters liv og gerning, og hvordan det er gået de kvindelige præster i de efterfølgende 75 år frem til i dag.

I forbindelse med markeringen af 70 årsdagen i Sankt Knuds Kirke for de første kvindelige præster i 2018 kunne man se en gammel præstekuffert og Fyens Stifts bispekåbe der var i brug indtil 2000.

Kufferten har tilhørt én af de første kvindelige præster på Fyn, og er sammen med bispekåben to symboler på det endnu uopnåelige for kvinder for godt 100 år siden.

Præstegerningen var dengang forbeholdt mænd. Alligevel lever drømmen hos de dengang ganske få kvinder, der har kastet sig over teologistudiet.

